

K N O B

Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond

BULLETIN

Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond

Opgericht 7 januari 1899

Beschermvrouwe H.K.H. Prinses Juliana.

Bulletin

Tijdschrift van de KNOB, mede mogelijk gemaakt door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Redactie

prof. dr. M. Bock,
prof. dr. W.F. Denslagen,
dr. C.M.J.M. van den Heuvel,
prof. drs. H.L. Janssen,
prof. dr. M.C. Kuipers,
prof. dr. A.J.J. Mekking,
prof. dr. K.A. Ottenheim (hoofdredacteur),
drs. H. Sarfatij,
dr. F.H. Schmidt,
prof. dr. ir. F.W. van Voorden,
prof. dr. D.J. de Vries (eindredacteur).

Kopij voor het Bulletin:

Gaarne t.a.v. prof. dr. D.J. de Vries
RDMZ, Postbus 1001, 3700 BA Zeist

Summaries

mw. drs. U. Yland

Abonnementen

Mw. J.A. van den Berg
Bureau KNOB, Mariaplaats 51
3511 LM Utrecht
tel. 030-2321756, fax 030-2312951
E-mail: KNOB@wxs.nl
Web-site: home.wxs.nl/~knob
Losse nummers voor zover nog verkrijgbaar f 15,-
Abonnement en lidmaatschap KNOB: f 85,-;
f 25,- (tot 27 jr) en f 50,- (65+); f 140,- (instelling etc.).
Opzeggingen schriftelijk voor 1 november van het jaar.

KNOB

mr. C.J..D. Waal (voorzitter)
ir. R. Apell (vice-voorzitter)
mr. G.W. van Herwaarden (secretaris)
P.A. Vriens (penningmeester)
drs. C.W.M. Hendriks (lid D.B.)

Druk en Lay-out

Sypro Media Groep
Postbus 222, 7200 AE Zutphen
tel. 0575-582 950
ISSN 0166-0470

INHOUD

E.H. Mattie en C. van Soestbergen
Het Oost Indisch Huis te Amsterdam:
problemen bij de reconstructie van een historisch interieur 93

C.S. Oldenburger-Ebbers en L. Reiman
Nogmaals Petersburg langs de Vecht. Een vergelijking
tussen twee plattegronden voor deze buitenplaats
uit de Collectie Beudeker en uit de Collectie
van Peter de Grote 100

G. ten Caat en W. Frisart
Dudok - Noorderbegraafplaats in Hilversum.
Het is niet alles geel wat er blinkt 113

Wim Denslagen
The artificial life of heritage 116

Signalementen 123

Publicaties

Dick Zweers & Henk Beijers, De Servatiuskerk te Schijndel.
Verborgene middeleeuwse resten in historisch perspectief
(recensie Elizabeth den Hartog) 124

Adriaan W. Vliegenthart, Het Loo. Een paleis als museum.
Journaal van een restauratie (recensie Wim Denslagen) 125

Terminologie verdedigingswerken.
Inrichting, aanval en verdediging
(recensie Jean Penders) 126

KNOB

Kort verslag van de studiedag 'Herbestemming en
instandhouding van militaire complexen'
16 maart 2001 Arnhem (G.W. van Herwaarden) 127

Kort verslag van de Algemene Ledenvergadering
van 21 april 2001 te Amsterdam (G.W. van Herwaarden)
Oud-KNOB-voorzitter Braat overleden
(G.W. van Herwaarden) 129

Summaries 129

Auteurs 131

Afbeeldingen omslag

*Voorzijde: Beheerderswoning met dienstingang van de
Noorderbegraafplaats te Hilversum (foto W. Frisart, Hilversum)
Achterzijde: Restauratietekening van de Pagode van Sulima Ratnes-
vara in Patan*

BULLETIN KNOB

Jaargang 100, 2001, nummer 3

Het Oost Indisch Huis te Amsterdam: problemen bij de reconstructie van een historisch interieur

E.H. Mattie en C. van Soestbergen

Inleiding

Het Oost Indisch Huis, de voormalige zetel van de Amsterdamse kamer van de Oost Indische Compagnie, behoort, niet in het minst vanwege de positie van de Compagnie in de vaderlandse geschiedenis, tot de belangrijkste historische bouwwerken van de hoofdstad. Het is dan ook niet verwon-

derlijk dat in het Bulletin van de KNOB al twee keer, door respectievelijk Overvoorde en Meischke, gepubliceerd is over de rijke bouwgeschiedenis van dit pand.¹ Ook andere gezaghebbende auteurs, hebben deze eeuw hun licht doen schijnen over het Oost Indisch Huis.² Nu een reconstructie van de zaal van de Heren XVII heeft plaatsgevonden, de zaal van waaruit de werelzeeën bestierd werden, is het tijd

*De Zittingneming Zynner Doorluchtige Hoogheid, WILHELM, DEN VYFDEEN;
als Opper- en Bewinthebber der E. O. I. Compⁿie Te Amsteldam, op den Dinsdag, 1768.
Met Privilegie van de Wel. Ed. Groot. Adels. Keeren. Burgemeesters.*

Afb. 1. Interieur van de vergaderzaal in het Oost Indisch Huis te Amsterdam (Simon Fokke 1771)

opnieuw enige aandacht aan dit roemruchte gebouw te schenken en dan met name aan deze zaal, al is het maar omdat aan het interieur in de vele publicaties nauwelijks voldoende aandacht is geschonken.

Achtergronden en probleemstelling

De reden om tot de reconstructie van de zaal te komen was een samenloop van een aantal factoren. De Faculteit der Politieke en Sociaal Culturele Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, gevestigd in het Oost Indisch Huis, was naarstig op zoek naar een representatieve ruimte voor ontvangsten en andere officiële gelegenheden. Daarnaast ontstond vanuit een zekere historische interesse bij enkelingen op de faculteit de wil meer te doen met het gegeven van dit bijzondere gebouw. Een derde stimulans kwam van de door het Ministerie van WVC ingestelde Projectgroep Cultuurhistorisch Toerisme. Deze projectgroep had als doel het toerisme in Nederland te bevorderen daarbij inspeland op de rijke vaderlandse geschiedenis, die van de V.O.C. in het bijzonder. Deze drie lijnen kwamen samen toen vanuit de faculteit aan het College van Bestuur van de

UvA het voorstel werd gedaan de zaal van de Heren XVII te reconstrueren. Het college ging accoord en niets stond een reconstructie meer in de weg. Daarnaast zou een publicatie verzorgd worden over de geschiedenis van het Oostindisch Huis en het aanliggende Sint Jorishof.³ De opdrachtgevers en belangrijkste financiers waren de faculteit en het College van Bestuur. Daarnaast kwamen gelden en bijdragen in natura (replica's) van diverse instanties en musea binnen.

Het werk betrof nadrukkelijk een reconstructie, niet een restauratie: de oorspronkelijke inrichting, schouw en plafond inbegrepen is volledig verloren gegaan.

Het artikel spitst zich toe op de volgende twee kernvragen. Ten eerste, hoe is de reconstructie uitgevoerd en ten tweede, bevond de zaal zich inderdaad op de locatie waar de reconstructie heeft plaatsgevonden?

De vragen worden gesteld in het licht van de actuele discussie over de ethische aspecten van het terugbrengen in de oorspronkelijke toestand van historische gebouwen en binnenruimten.⁴ Een vraag die raakt aan de kern van de restauratieproblematiek en in groter verband de monumentenzorg als geheel.

Afb. 2. De gereconstrueerde schouw met een copie van het oorspronkelijke schilderstuk, het stadswapen in vergulde guirlandes en de gefantaseerde gemarmerde balustrade (foto auteurs 2000)

De eerste vraag: De reconstructie

Los van de locatie kan de reconstructie van de zaal puur op de eigen merites beoordeeld worden. Met andere woorden: is de reconstructie op zich geloofwaardig? De enig overgebleven tekening van de het interieur van Simon Fokke uit 1771 is de basis voor de reconstructie geweest, in 1978 voor de moer- en kinderbinten, geplaatst op fantasieconsoles en in 1998 - 1999 voor de rest van het interieur (afb. 1).⁵

Op de prent zijn duidelijk zichtbaar een schouw met schouwstuk en guirlandes, een vergadertafel, schilderijen en draperieën voor kruiskozijsen. Het gezelschap van de Heren XVII en de Stadhouder is gezeten op stoelen met hoge leuning aan een ovale tafel. Deze tafel en deze stoelen zijn, net als de schouw, reeds lang verdwenen maar in de reconstructie aangevuld. Soortgelijke stoelen zijn wel overgebleven alsook exemplaren van de zogenaamde stadhoudersstoelen.⁶ De stoelen zijn dan ook redelijk overtuigend, maar de tafel komt een beetje plomp over. Het gedeelte van de zaal met de schouw, de tafel en de stoelen wordt afgescheiden door middel van een balustrade. Hiervoor is op deze plaats is geen historisch bewijs voorhanden (afb. 2). Bovendien kan de uitvoering van de balustrade niet de vergelijking doorstaan met achttiende- en negentiende-eeuwse voorbeelden (kruiskopschroeven!), zoals die inderdaad werden toegepast in interieurs van openbare en particuliere bouwwerken. Het schilderwerk van de balustrade is, net als het meeste schilderwerk (marmeren, houten) geslaagd te noemen. Alleen dat van het plafond lijkt historisch onjuist. De manier van schilderen is in strijd met de oude opvattingen om het plafond voor te strijken met een gladde lijm/krijtlaag. Het is een absoluut romantische opvatting om de houtnerf en de knoesten te laten doorzwenen. Soms werd alleen lijmverf gebruikt, maar polijsten met puimsteen was ook gebruikelijk. Rode dodekop als kleur was beter geweest, maar de vraag blijft of zo een kleur er ook in de achttiende eeuw heeft gezeten. Een andere toevoeging waar net als in het geval van de balustrade geen enkele historische aanwijzing voor is te vinden, is de gedeeltelijk gehoutte vloer. Ook dit schilderwerk is op fraaie wijze ambachtelijk uitgevoerd. Wat betreft het houtsnijwerk van de schouw kan worden opgemerkt dat dit nogal vlak overkomt. De guirlandes doen wat stijfjes aan. Ze 'hangen' niet, wat goed te zien is aan het snijwerk naast de kapitelen. Ook de kapitelen zelf zijn vlak uitgevoerd en zijn geen competitie voor de zeventiende-eeuwse voorbeelden. Los daarvan wordt in de recente literatuur over een marmeren en niet een gemarmerde schouw gesproken. Dit is echter een gissing en beide materiaalsoorten zijn verdedigbaar.

Het geheel van de reconstructie oogt zeker niet slecht maar los daarvan dient de vraag gesteld te worden of een dergelijke reconstructie, waar geen zichtbare sporen van het verleden overgebleven zijn, legitiem is en vervolgens naar welke periode gereconstrueerd dient te worden. Gekozen is voor een reconstructie naar de periode 1771 vanwege het feit dat de enige beschikbare prent van het interieur uit dat jaar stamt. Daar is op zich niks op tegen, -integendeel, het kan voor

velen de geschiedenis verhelderen- maar het risico bestaat dat een verkeerd beeld ontstaat van de geschiedenis als de reconstructie niet perfect is uitgevoerd. Dit risico is des te groter als de uitgangspunt van een bepaald jaar, in dit geval 1771, geweld wordt aangedaan door diverse toevoegingen, die op zich wel bij de periode en het *soort* interieur passen maar niet bij dit *specifieke* interieur. Opgemerkt dient te worden dat een van de oorspronkelijke uitgangspunten, het inrichten van een representatieve ruimte, geen geweld is aangedaan.

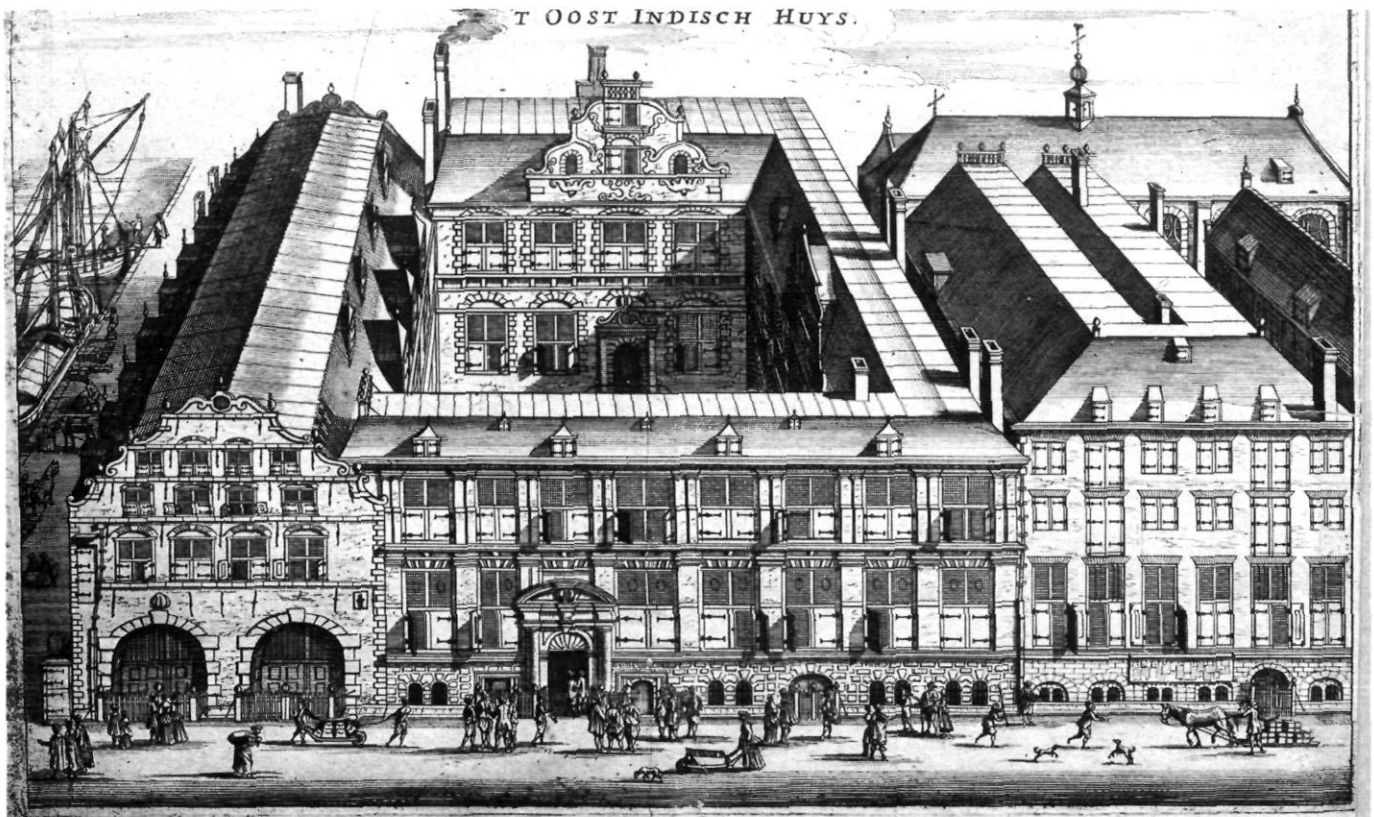
De tweede vraag: de locatie van de zaal

Een heel andere vraag is de kwestie van de gekozen locatie. Is de zaal beneden achter genomen omdat deze, net als de prent van Simon Fokke, toevallig beschikbaar was of was een andere reden doorslaggevend. Ook deze vraag raakt aan de kern van de reconstructieproblematiek, met name de vraag hoe legitiem het is iets te reconstrueren als niet veel restmateriaal is overgebleven. Alvorens nader in te gaan op de locatie wordt, ter plaatsbepaling, in het kort de bouwgeschiedenis van het Oost Indisch Huis geschetst.

De bouwhistorie in een notedop

De bouwgeschiedenis van het Oost Indisch Huis is al in extenso in diverse publicaties behandeld, met name in die van Overvoorde, vandaar alleen deze puntsgewijze opsomming. De geschiedenis van het Oost Indisch Huis begint in 1603 op de kruising van de Kloveniersburgwal en de Hoogstraat met de huur van het Oude Bushuis (afb. 3, 1551-1554, afgebroken in 1890/1891). In 1605/1606 wordt onder de veronderstelde leiding van Hendrick de Keyser een representatieve vleugel aangebouwd, onder twee parallelle kappen, dwars op het Bushuis. De aanbouw was voorzien van een rijk versierde topgevel. In de dwarsvleugel bevonden zich de grote zaal en diverse kantoren, verspreid over vier hoofdruimtes, beneden voor en achter, de verdieping voor en achter. Deze vier ruimtes zijn bij interne, later ongedaan gemaakte verbouwingen opgedeeld geweest in kleinere vertrekken. De zaal, waarin enige decennia na 1606 een monumentale schouw geplaatst werd, bevond zich in een van de vier hoofdruimtes. Tegen de dwarsvleugel, in een bijna haakse hoek, waren drie smalle traveeën aangebouwd, zodat een naar de Hoogstraat geopend, U-vormig plein gevormd werd, de U met een korte en een lange poot. Volgens Overvoorde zijn deze drie traveeën eveneens uit 1606, volgens andere auteurs tussen 1606 en 1625.

De preciese bouwjaren zijn niet bekend maar waarschijnlijk rond 1633/1634 wordt de korte poot van de U doorgetrokken naar de Hoogstraat, zodat het plein nu aan drie zijden volledig is omsloten. Het afsluiten van de noordzijde kan ook met deze verbouwing hebben plaatsgevonden, hoewel Overvoorde 1644 als jaartal suggereert, vanwege de forse huurverhoging die in dat jaar plaatsvond. Aan de westkant van de omsloten hof tenslotte wordt in 1661 een min of meer zelfstandig bouwlichaam onder gekoppelde daken voltooid. Deze

Afb. 3. Het Oost Indisch Huis aan de Hoogstraat te Amsterdam. De plaats van de hoge schoorstenen aan de linkerszijde van het hoofdgebouw suggereert dat de schoorsteenmantel in de zaal van de Heeren XVII zich tegen de linkermuur van het hoofdgebouw heeft bevonden. D.w.z. dat deze zaal op de eerste verdieping zou moeten hebben gelegen, uitkijkend op het voorplein.

bouwperiode, begonnen in 1658, had ook consequenties voor het interieur, waarover hieronder meer. Voor laatstgenoemde bouwlichaam wordt Hendrick de Keyser junior verantwoordelijk gehouden. De aanbouwen in de periode tussen 1606 en 1661 zijn door een vooralsnog anonieme architect ontworpen, de pleinzijde gedetailleerd op de manier van Hendrick de Keyser, de buitenzijde meer eigentijds vormgegeven in een pilasterstelling.

De keuze voor een van de vier hoofdruimtes

Hoewel in historische reisverslagen⁷ het Oost Indisch Huis vrijwel nooit ontbreekt en ook de Amsterdamse stadschouwers⁸ ruime aandacht besteden aan de gebouwen van de V.O.C. en de W.I.C. wordt nergens met zoveel woorden vermeld waar de zaal zich nu exact in het gebouw bevindt; alleen dat de zaal zich bevindt in de dwarsvleugel van 1606 is wel zeker. Een niet onbelangrijke bijkomstigheid is dat bij de verbouwingen van het interieur in de periode 1811 - 1891, laatstgenoemde jaar door rijksbouwmeester C.H. Peters, de indeling van de plattegrond ingrijpend gewijzigd is. Honderd procent zekerheid is daarom vooralsnog niet te verkrijgen maar nergens in de literatuur, of op de bekende prenten is een aanknopingspunt te vin-

den voor de locatie waar zich de reconstructie van de zaal heeft voltrokken, de achterzaal op de begane grond.

In 1811 werd het huis verbouwd door Johannes van Westenhout ten behoeve van het Ministerie van Marine en Koloniën. Voor de ingrijpende verbouwing was er ten behoeve van het ministerie, dat in 1797 na de officiële opheffing van de V.O.C. was ingetrokken, al het een en ander gewijzigd. Toen in 1815 het ministerie van Financiën zich ook in het Oost Indisch Huis vestigde, werd opnieuw geschoven met de beschikbare ruimte en ook in 1831 bij het vertrek van Marine en Koloniën veranderde intern het een en ander. Of de monumentale schouw in deze periode is afgebroken is onzeker maar wel zeker is dat met de verbouwing van 1811 schoorstenen en rookkanalen verplaatst zijn. De volgende ingrijpende verbouwingstekening van Peters uit 1890 laat opnieuw een andere plaatsing zien van de schoorstenen. Dit gegeven is voor de plaatsbepaling van de zaal van cruciaal belang.

Tussen beide verbouwingen door werden ook de balken (moer- en kinderbinten) onder andere uit de achterzaal vervangen door gietijzeren constructies. Die in de achterzaal is later opnieuw vervangen door een lager gehangen betonnen vloer.

De huidige balkenlaag is een reconstructie uit 1978 en daarmee de vierde verdiepingvloer. Ook deze reconstructie is losjes gebaseerd op de prent van Simon Fokke. Kortom, na de opheffing van de V.O.C. is het interieur dusdanig aangepakt dat op grond van louter bouwhistorische sporen nauwelijks iets zinnigs over de locatie van de zaal gezegd kan worden.

De eerste keer dat in de literatuur de achterzaal als locatie opduikt is in het artikel van Meischke in het KNOB-buletin van 1958 (zie noot 1). De literatuur hierna neemt deze locatie als vaststaand feit over.⁹ Meischke baseert zich in zijn artikel voornamelijk op Overvoorde en verwijst naar de pagina met het volgende citaat dat door Overvoorde in de Resolutieën gevonden is: 'Reeds bij het bouwen van het middelgebouw in 1606 was rekening gehouden met de behoefte aan betere lokaliteiten voor vergaderingen, doch oorspronkelijk was de zaal nog van bescheiden afmetingen. Zij werd echter in 1660 vergroot door het aantrekken van twee kleinere vertrekken en besloeg daarna de geheele breedte aan de zijde van het binnenplein op de eerste verdieping. Men gaf namelijk opdracht aan de HH. commissarissen voor de nieuwe timmeringe tot vergrooting van het O.-I. huis dat de "sael, daerinne de vergaedinghe gehouden sal werden, (zal worden) vergroot met de twee vertrecken, daarvan afgenomen, sullcx de muyr daer van dorgeslaegen ende wegghenomen ende tot de voorsz. sael geacomodeert".¹⁰

Met andere woorden: de zaal bevindt zich volgens Overvoorde op de verdieping aan de voorzijde, is na aanvankelijk te zijn ingekort weer uitbroken tot een zaal over de hele lengte. Het weer uitbreken van de verkorte zaal vond plaats in de periode dat het ruimtegebrek door de belendende nieuwbouw (vanaf 1658) werd opgelost. Meischke verwijst wel naar bovenstaande passage, maar volgt niet Overvoordes redenering dat de zaal zich op de verdieping aan de voorzijde heeft bevonden. Hij localiseert, overigens zonder verdere toelichting, de zaal op de begane grond achter. Het hier boven aangevoerde is natuurlijk geen sluitend bewijs dat de zaal zich inderdaad op de verdieping heeft bevonden, zoals Overvoorde beweert, het bewijst voornamelijk dat de bouwhistorie niet altijd even helder is. Opmerkelijk is het dat ook andere, oudere bronnen als Elizabeth Neurdenburg en Weissman geen twijfels tonen over de locatie op de verdieping aan de pleinzijde, terwijl na 1958 iedereen Meischke volgt.¹¹

Afgezien van de door Overvoorde bestudeerde archieven zijn de belangrijkste bronnen voor de plaatsbepaling van de zaal de overgebleven prenten uit de zeventiende en achttiende eeuw. Veel prenten zijn er niet en er is maar één interieurafbeelding, de prent van Simon Fokke uit 1771 (afb. 1). Dat dit de enige vergaderzaal is uit de bouwgeschiedenis wordt zonder tegenbewijs, Overvoorde heeft in zijn naspeuringen zulks niet gevonden, aangenomen. Op de tekening van Fokke is aan de kopse kant een schouw te zien met aan de linkerwand de kruiskozijnen. De rechterwand is de scheidingswand tussen de twee parallelle zalen. Dat betekent dat alleen de zaal

achter op de begane grond en de zaal op de verdieping aan de pleinzijde in aanmerking komen.

De plaats van de schoorsteen en daarmee de schouw is dus van eminent belang om de locatie te bepalen van de zaal. Nota bene, de schouw is veel ouder dan 1771, het jaar van de tekening. Zantkuyl dateert de schouw rond 1635 maar enige decennia later is zeker niet onaannemelijk.¹² De schouw is waarschijnlijk gebouwd ter vervanging van een eenvoudiger, minder representatief exemplaar op dezelfde plaats. Dat kan dus heel goed gebeurd zijn rond 1660, toen de zaal weer werd uitbroken tot de huidige representatieve afmetingen. Op de prenten van C. Jz. Visscher (1606), J. van Meurs (ca. 1663) en de Atlas van Fouquet (naar de tekening van H.P. Schouten uit ca 1770) is te zien dat de schoorstenen van de rookkanalen in de dwarse vleugel zich aan de oostelijke kopse kanten bevinden (links) (afb. 3). Dit is ook nog waarneembaar op latere negentiende-eeuwse prenten, zoals de prent van rond 1860 in Witkamp afgebeeld. Er bestaat, voor zover bekend, uit de zeventiende en achttiende eeuw geen historische prent met de schoorsteen op een plaats die correspondeert met een rookkanaal op de plaats waar zich de reconstructie van de schouw bevindt. Een vergissing in de plaatsing van de schoorstenen lijkt uitgesloten, zeker gezien het feit dat ook de andere detaillering vrij nauwkeurig is weergegeven en er geen schilderkunstige reden voor een plaatsverwisseling kan zijn. Ook het feit dat op de prent van Meurs maar liefst twaalf schoorstenen zijn ingetekend maakt het onwaarschijnlijk dat er één of twee vergeten zijn. Deze constellatie brengt met zich mee dat de zaal zich wel aan de voorzijde op de verdieping moet bevinden. Het is feitelijk onmogelijk en onlogisch een rookkanaal over de hele lengte van het gebouw te slepen. De eerste prent waarop een schoorsteen is aangegeven op de plaats van de reconstructie is een bouwtekening (plattegrond) uit 1811 toen het Oost Indisch Huis door Johannes van Westenhout werd omgebouwd ten dienste van het ministerie van Marine en Kolonieën.¹³ De andere schoorstenen op deze tekening lijken evenmin te corresponderen met de plaatsing van de schoorstenen op alle eerdere prenten, wat het vermoeden doet rijzen dat omstreeks deze tijd het Oost Indisch Huis stevig is aangepakt. Een andere functie van het gebouw bracht kennelijk ook een ander verwarmingsschema met zich mee. Bij de volgende grootscheepse verbouwing van 1891 veranderde het verwarmingsschema opnieuw maar de nieuwe schoorsteen uit 1811 in de zaal achter bleef daarbij buiten schot.¹⁴

Eigenlijk is hiermee al voldoende aannemelijk gemaakt dat de zaal zich op de verdieping aan de voorzijde en niet beneden achter heeft bevonden, maar ook het 'circumstantial evidence' staat een situering van de zaal op de verdieping niet in de weg. Het is om te beginnen niet onlogisch te veronderstellen dat de minder vaak gebruikte vergaderzaal zich op de verdieping heeft bevonden terwijl de meer gebruikte ruimtes (meer 'vervoersbewegingen') op de rumoerige begane grond ten dienste stonden aan klerken, boekhouders, ontvangers en meer van dat, letterlijk lage, voetvolk.

Ook de proporties van de schouw lijken beter te corresponderen met de bovenzaal dan met de veel hogere benedenzaal. Een aanknopingspunt hierbij wordt gevormd door de afmetingen van het schouwstuk, dat bewaard is gebleven en zich bevindt in het Rijksmuseum.¹⁵ Door de breedte van de schouw af te zetten tegen de achterwand en de verticale tweedeling van de schouw te betrekken in de beschouwing, kan men de afmetingen van de schouw bij benadering uitrekenen.¹⁶ De afmetingen komen overeen met de hoogte van de verdieping. De proporties van de huidige schouw passen niet in dit verhaal, wat vooral te zien is aan de marges van het schilderij ten opzichte van de bovenschouw. Ook de zichtbare muurdammen, een smalle en een brede, kunnen een hulpmiddel vormen bij het berekenen van de afmetingen van de ruimte, zij het dat rekening gehouden dient te worden met een perspectivische vertekening. Het standpunt van de kunstenaar bevindt zich globaal ter hoogte van de staande figuur. Dat in aanmerking nemend kloppen de smalle en de brede muurdam volledig met de situatie op de verdieping. Een laatste argumentje is het feit dat op de prenten te zien is hoe de luiken op de verdieping altijd gesloten zijn. Dit kan duiden op een weinig frequent gebruik van de ruimte en bovendien op de zorg aangaande de lichtgevoelige kaarten, prenten en schilderijen.

Het is in dit artikel verder niet de bedoeling een uitspraak te doen over de vermeende functie van de ruimte die nu als vergaderzaal is ingericht, maar het is niet onmogelijk dat zich hier de veilingzaal heeft bevonden. De aanwijzingen hiervoor in de bronnen te vinden, zijn echter te summier om hier zekerheid over te verkrijgen.¹⁷ Tot slot een opmerking over het mogelijke tegenargument dat de op de prent zichtbare consoles, moer- en kinderbalken niet aanwezig zijn op de verdieping. In de wetenschap dat op de begane grond de oorspronkelijke balkenlaag drie keer compleet is vervangen, is het zeker niet uit te sluiten dat de huidige balkenlaag op de verdieping niet meer in de oorspronkelijke staat verkeert. Dit is des te aannemelijker omdat de huidige balkenlaag er nogal provisorisch uitziet, alsof de doorbuigende balken die de last van de opslagzolders moesten dragen, zijn aangevuld met extra dragers. Die doorbuigende balken zijn inderdaad terug te vinden in de literatuur.

Conclusie

Over de hele linie valt het toe te juichen dat de Universiteit van Amsterdam zich bewust lijkt van het verleden, zeker gezien de grootschalige plannen voor sloop en nieuwbouw ten behoeve van de Universiteitsbibliotheek. Echter bij het stellen van de twee kernvragen van dit artikel, met betrekking tot de locatie en de geslaagdheid van de reconstructie zijn auteurs geneigd enige kanttekeningen te plaatsen bij dit historisch besef. De locatie van de zaal is met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid verkeerd gekozen, een keuze die gebaseerd lijkt op de negentiende-eeuwse verbouwingen (plaatsing van een nieuwe schoorsteen en verwijdering van het oorspronkelijk materiaal, rond 1811).

De keuze voor de zaal achter lijkt net als de balkenlaag met consoles uit 1978 mede ingegeven door een romantische interpretatie van het verleden analoog aan de romantische opvattingen die Peters in 1891 aan de dag legde toen hij de pleinzijde van de nieuwbouw ontwierp in de stijl van Hendrick de Keyser. De verkeerde keuze van de locatie is een zwaarwegend argument tegen de historische reconstructie bij afwezigheid van eenduidige bouwsporen. De reconstructie zelf geeft op onderdelen een fraai beeld van een historisch interieur, maar vanwege de niet-historische toevoegingen en de keuze voor de zaal achter, kan niet volgehouden worden dat een correct beeld van de ruimtewerking en detaillering van een specifiek historisch interieur gegeven wordt. Vanuit educatief oogpunt is dit absoluut niet bezwaarlijk, alleen vanuit historisch perspectief gezien zou gericht onderzoek wenselijk zijn geweest. In zijn algemeenheid verdient het aanbeveling het onderzoek voorafgaand de reconstructie van belangrijke cultuurhistorische gebouwen serieus en grondig aan te pakken.¹⁸ Als een dergelijk onderzoek niet voldoende materiaal oplevert dient een zekere terughoudendheid in acht te worden genomen. Zelfs al zou het doel louter de inrichting betreffen van een representatieve ruimte voor ontvangsten. Bij iedere verbouwing kunnen immers kostbare sporen verdwijnen.

Als laatste opmerking overheerst ondanks de kanttekeningen een gevoel van tevredenheid dat de faculteit van PSCW in ieder geval het initiatief heeft durven te nemen een materiële bijdrage te leveren aan het heikele onderwerp van reconstructie in zijn algemeenheid en dat van haar eigen behuizing in het bijzonder.

Noten

- 1 J.C. Overvoorde, 'De gebouwen van de Oost-Indische en West-Indische Compagnie in Nederland', *Bulletin NOB* 1928. Ook verschenen in boekvorm, Utrecht 1928. R. Meischke, 'Het Oost-Indisch Huis te Amsterdam', *Bulletin KNOB* 1958, kol. 197-218.
- 2 Een goed, maar niet uitputtend literatuuroverzicht is te vinden in: W. Jeeninga, *Het Oost Indisch Huis en het Sint Jorishof te Amsterdam*, Zwolle 1995. Naast Overvoorde is met name Neurdenburg van belang: E. Neurdenburg, *Hendrick de Keyser, beeldhouwer en bouwmeester van Amsterdam*, Amsterdam 1930 en E. Neurdenburg, 'Het Oost-Indisch Huis te Amsterdam', *Bulletin NOB* 1928, pp. 259-263.
- 3 Zie noot 2, Jeeninga 1995. Het boek verscheen op initiatief van Johannes van der Weiden, als socioloog verbonden aan PSCW en een van de stimulators van de reconstructie.
- 4 Een greep: de discussie over de verwijdering van De Bazels interieur uit het Rembrandthuis, waarbij een interieur wordt ingebracht zoals dat in de 17de eeuw eruit gezien kan hebben. De mogelijke herbouw van een stuk stadsmuur aan de voormalige St. Antoniespoort op de Nieuwmarkt en het inpassen van quasi historische winkelhuisjes aan weerszijden van de door Jacob van Campen ontworpen torenstomp van de Nieuwe Kerk, waarbij de nieuwe muren tegen het oude ornament zijn aangemetseld. Buiten Amsterdam kan men denken aan de Nijmeegse Valkhof-kwestie. (zie *Bulletin KNOB* 96 (1997) nr. 3/4).
- 5 Simon Fokke is als bron redelijk betrouwbaar. Deze kunstenaar, schepper van een omvangrijk oeuvre, stond ook in zijn tijd bekend als een nauwkeurig man. Naar de tekening van Simon Fokke is een

- gravure gemaakt, hier afgebeeld. Deze prent werd vervaardigd ter gelegenheid van het bezoek dat de Stadhouder Willem van Oranje en zijn gemalin Frederica Sophia in 1768 aan de hoofdstad bracht. De tekening en het verslag van dit bezoek zijn na te slaan in Jan Wageenaar, 't *Verheugd Amsterdam*, als 'sfeerreportage' vlak na het stadhouderlijk bezoek uitgegeven (ca. 1771).
- 6 *Catalogus van Meubelen*, Rijksmuseum - Amsterdam 1952. De nummers 260, 261, 263 en 264 zijn stadhoudersstoelen.
 - 7 Reisverslagen zijn in het Amsterdams Gemeente-archief te vinden onder AA 1465 *lettres curieuses*, AA 1245 Edward Brown 1682, 17 F 24 De Bovio 1677, AA 1256 W. Mountague *Delights of Holland*, 8 G 10 Giustiniano. Ook elders bijvoorbeeld in de U.B. bevinden zich reisverslagen.
 - 8 C. Commelin, *Beschryvinge van Amsterdam*, Amsterdam 1693, deel II.
O. Dapper, *Historische Beschryving der stad Amsterdam*, Amsterdam 1663. F. von Zesen, *Beschreibung der Stadt Amsterdam*, Dornik 1664 (eerste druk 1662).
 - 9 Bijvoorbeeld: H.J. Zantkuyl, *Bouwen in Amsterdam*, Amsterdam 1993 en W. Jeeninga 1995.
 - 10 Overvoorde 1928, p. 30, met in de noot een verwijzing naar de Resolutieën der Kamer, 16 februari 1660, geraadpleegd in het Algemeen Rijks Archief, hier cursief weergegeven. Overigens is Overvoorde de enige auteur die kennis heeft genomen van de oorspronkelijke ARA-archieven. De afgeschoten ruimtes waren goed bereikbaar via de drie dwarse traveeën. Op de begane grond achter is de bereikbaarheid van afgeschoten ruimtes niet aantoonbaar.
 - 11 Neurdenburg 1928, p. 261.
 - 12 Zantkuyl 1993, p. 189. Op grond van vergelijking met nog bestaande 17^e-eeuwse schouwen en voorbeelden uit de ordeboeken is een datering tussen 1650 en 1660 waarschijnlijker. Bovendien is het schouwstuk gedateerd op ca. 1656. Omdat de schilder Beeckman pas in 1657 gewag maakte van zijn terugkeer uit de oost is het een aantrekkelijke veronderstelling dat het schilderij rond de verbouwing van 1658 - 1660 werd aangekocht en dat ook toen de schouw werd gebouwd. Overigens ontbreken literaire bronnen voor een exacte datering. De datering van de schouw en de prent leveren het gerechtvaardigde vermoeden op dat de zaal altijd op dezelfde plek heeft gezeten.
 - 13 De tekening is een 'plan en project tot het appropriëren' van het gebouw dus een verbouwingsplan en niet de bestaande toestand.
 - 14 Op de zaal boven aan de pleinzijde bevindt zich tegenwoordig geen schoorsteen meer; op de lege plek heeft vrijwel zeker een schouw gezeten, waarschijnlijk dus de schouw van de prent. Vermoedelijk is deze schouw ergens in de negentiende eeuw verdwenen, misschien zelfs met de verbouwing van Peters. De schoorsteen, rond 1860 nog duidelijk zichtbaar is wellicht tegelijkertijd afgebroken. Ook is het mogelijk dat de schouw tijdens de interne verbouwingen van 1831 verdwenen is en dat de schoorsteen nog enige decennia is blijven staan.
 - 15 A. Beeckman, 'Het kasteel van Batavia', circa 1656. Rijksmuseum Amsterdam, *Catalogue of paintings* 1960, cat.nr. 445, afmetingen 154 x 111 cm. Het schilderij is in 1859 verworven door het Rijksmuseum, maar bevond zich daarvoor waarschijnlijk al sinds 1831 niet meer in de het Oost Indisch huis. De overige schilderijen zijn copieën van schilderijen van de overzeese V.O.C. vestigingen (rond 1650, 97X140 cm)
 - 16 De schouw is verloren gegaan maar goed vergelijkingsmateriaal is te vinden in ordeboeken en de overgeleverde schouwen van huis Huydekoper en het Trippenhuys. Diepte en breedte van deze schouwen, kunnen worden afgezet tegen de achterwand. De berekeningen die de auteurs uit de losse pols hebben uitgevoerd zijn gebaseerd op eigen opmetingen.
 - 17 Hoogstens kan men stellen dat wanneer men aanneemt dat de zaal van de Heren XVII zich op de verdieping heeft bevonden dat deze optie aan geloofwaardigheid wint.
 - 18 De UvA, als onderzoeksinstituut, kan dit alleen maar toejuichen. Belangrijke, onbeantwoorde vragen zijn bijvoorbeeld: wanneer is de buitentrap gesloopt en vervangen door het huidige exemplaar? Hoe zag de achtergevel, die zeker een trapgevel had, eruit? De preciese bouwjaren? Maar ook: hoe zagen de gietijzeren plafonds eruit? Gevoegd bij de vragen die in dit artikel aan de orde zijn gesteld kan gevoeglijk worden vastgesteld dat van het Oost Indisch Huis nog minder bekend is dan we al dachten.

Nogmaals Petersburg langs de Vecht

Een vergelijking tussen twee plattegronden voor deze buitenplaats uit de Collectie Beudeker en uit de Collectie van Peter de Grote

Carla S. Oldenburger-Ebbers en Andrey L. Reiman¹

Inleiding

Dit artikel vormt een aansluiting op het artikel van Jola Meijer: *De buitenplaats Petersburg, een ontwerp van Simon Schijnvoet*, verschenen in het Bulletin KNOB van 1996.² Een aantal gebeurtenissen hebben in 1996 geleid tot de herontdekking van zowel de buitenplaats Petersburg (gemeente Nederhorst den Berg, provincie Noordholland) in situ³, als ook van twee tot voor kort voor Nederland onbekende ontwerpen van deze buitenplaats, getekend door Simon Schijnvoet.

In verband met de landelijke Peter de Grotemanifestatie 1996 / 1997 verrichtte mw. Jola Meijer een kunsthistorisch onderzoek aan de Universiteit van Utrecht naar de ontwerper Simon Schijnvoet; de Historische Kring Nederhorst den Berg stelde een tentoonstelling samen over de geschiedenis van deze buitenplaats en de Nederlandse Vereniging voor Tuinen Landschapsarchitectuur (NVTL) bracht een bezoek aan tuinen en parken van Peter de Grote in St. Petersburg en omgeving. Tijdens deze excursie bestudeerden de schrijvers van dit artikel het ontwerp van Petersburg aan de Vecht van Simon Schijnvoet, dat zich in de Academie van Wetenschappen in St. Petersburg bevindt. Dit ontwerp werd op de expositie *Peter de Grote en Holland* voor het eerst in Nederland ten toon gesteld.⁴

Het doel van dit schrijven is deze vroeger zo beroemde Nederlandse buitenplaats⁵ weer uit de vergetelheid te ontrukken door het terrein zelf als een archeologisch monument voor te dragen en de beide tot voor kort onbekende ontwerpen van Simon Schijnvoet door vergelijking nader te analyseren. Dit onderzoek heeft tevens geleid tot nog enkele nieuwe biografische gegevens van Simon Schijnvoet, waarmee we vanwege de logische opbouw van het artikel, willen beginnen. Daarna volgt een uitvoerige analyse van de concepttekening van Petersburg, vergeleken met de al eerder in dit tijdschrift besproken "nette schets". Tenslotte wordt de vraag gesteld of het terreinconcept van Petersburg invloed heeft gehad op de Russische tuinkunst en volgt een korte beschrijving van het huidige terrein van Petersburg met een aanbeveling tot nader onderzoek "op locatie".

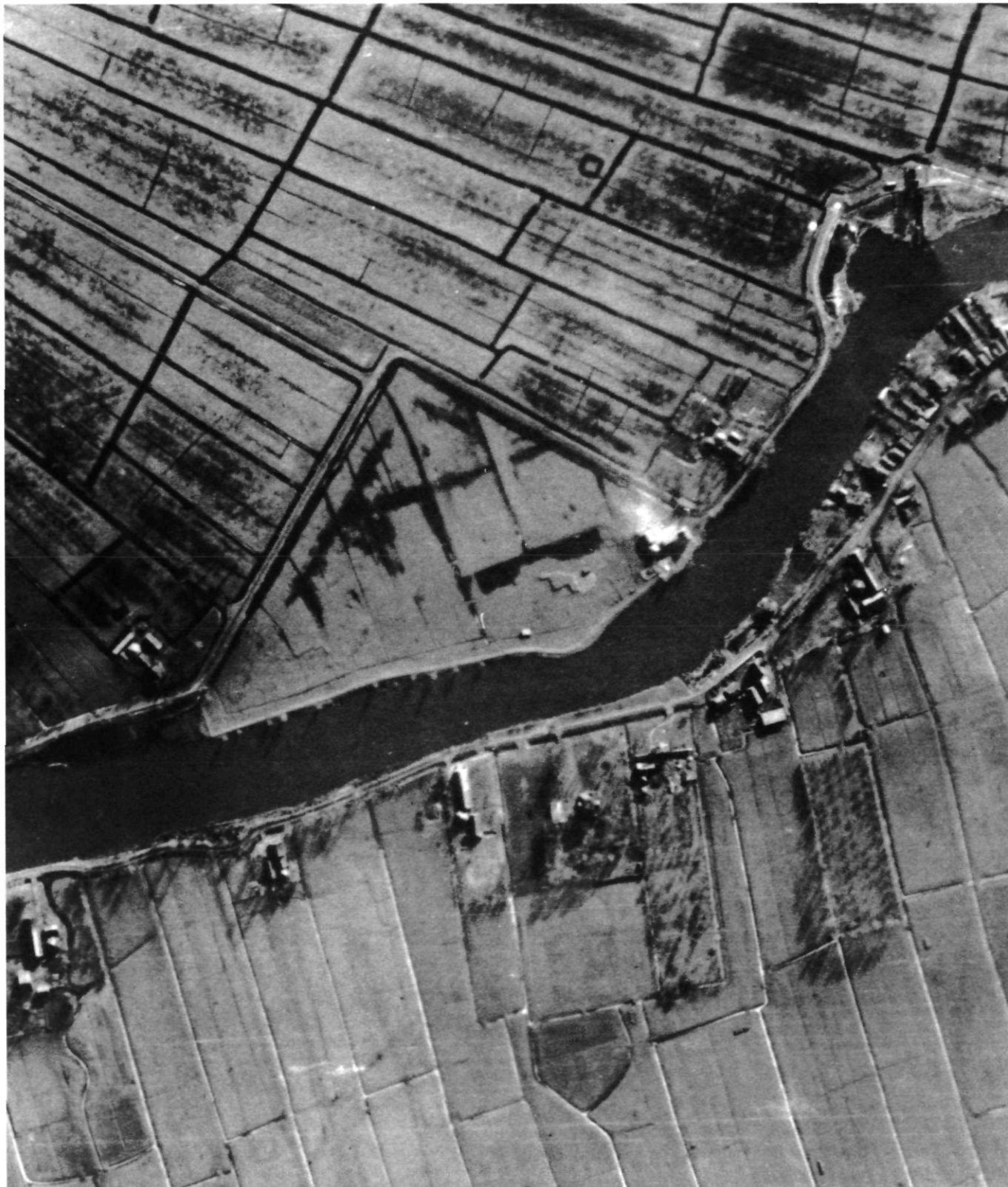
Biografische gegevens Simon Schijnvoet⁶

(Geboren 1652⁷, evangelisch luthers gedoopt in Den Haag 28 november 1653 - overleden 24 oktober 1727 te Amsterdam en begraven 29 oktober 1727 te Diemen). Simon Schijnvoet werd geboren in 1652 te 's-Gravenhage als zoon van Andries Scheijnvoet. De achternaam Schijnvoet werd op diverse manieren gespeld: Scheijnvovs(s), Scheienvovs, Scheinvovs en Scheijnvoet. Andries Schijnvoet, jongeman van Saxen, ging op 28 februari 1638 te Den Haag in ondertrouw met Barbara Bastiaens Someester / Sommeester / Sommester. Zij kregen acht kinderen, vier jongens en vier meisjes; Simon was hiervan de jongste. Het beroep van Simon was aanvankelijk "zadelmaecker"⁸, en later adjudant van het gerecht en buitengewoon klerk van de stadsschatkamer en tenslotte in 1703 werd hij tot onderschout, hoofdprevoost en geheim-schrijver van het aalmoezeniersweeshuis te Amsterdam (aan de Prinsengracht) benoemd, welke functies hij tot zijn dood heeft bekleed. In Amsterdam heeft hij gewoond in de Kerkstraat, tussen de Spiegelstraat en de Vijzelstraat in het huis met de naam 't Springend Fonteyn.⁹

De bekende tekenaar / graveur Petrus Schenk maakte een portret en een ex-libris met portret van hem (ca. 1710). Schijnvoet is op het eerst genoemde zeer rijk uitgedost en lijkt hierdoor een man van aanzien te zijn. Schijnvoet was een eerste maal gehuwd (ondertrouw 11 september 1676) met Alberta Verbeeck (overleden 1694) en een tweede maal (3 februari 1697) met Cornelia de Rijk.¹⁰

Het meest interessante nieuwe gegeven omtrent de biografie van Simon Schijnvoet is dat Cornelia de Rijk, getuige een prachtige collectie door haar geschilderde Surinaamse insecten, onlangs nog uitgesteld in het Observatoriummuseum in Stockholm, een bijzonder bekwaam kunstenaar was, zeker in niveau te vergelijken met haar tijdgenote Maria Sibylla Merian. Ook zou zij zelfs tuinen hebben geschilderd.¹¹

Schijnvoets zoon Jacobus uit het eerste huwelijk, met wie hij later in zijn prentwerken samenwerkte, werd geboren 20 mei 1685 te Amsterdam.¹² Zijn wapen, afgebeeld op zijn ex libris, bestaat uit twee velden; op de lichte linker helft ziet men een dubbele gekroonde slang als een monogram van een "S" en

Afb. 1. Luchtfoto van de overblijfselen, het terrein van de driehoekige buitenplaats Petersburg in de sneeuw, détail.
Opname door RAF 3 februari 1945. Schaal oorspronkelijk 1:10800. Coll. Bibliotheek WUR 142-IX-10.

een “S in spiegelbeeld” en op de rechter donkere helft is een opwaarts gericht zwaard waarneembaar. Op zijn ex libris noemt hij zichzelf architect.¹³ Later¹⁴ stond hij ook bekend als bouwmeester van aanzienlijke gebouwen te Amsterdam, zoals de Burgerzaal in het stadhuis te Amsterdam¹⁵ en van buitenplaatsen langs de Vecht en Amstel zoals Petersburg langs de Vecht van Christoffel Brants¹⁶; Soelen aan de Haarlemmer Trekvaart bij Sloterdijk van Christoffel Beudeker¹⁷; Muloord aan de Nieuwe Wetering bij Amsterdam van Jacob Oortman en zijn echtgenote Juffr. Muller (vandaar de naam Muloord)¹⁸; Overmeer aan de Amstel (een bekende uitspanning sinds 1825) van Arnoldus Wittebol¹⁹ en buitenplaatsen van de heren Gruterus (Gruter of de Gruiter?) en Cunus (Cuno?)²⁰.

In Rusland kent men Schijnvoet alleen als architect die Peter de Grote adviseerde²¹ en als ontwerper van het vuurwerk ter ere van de Vrede van Niestadt.

Hij beoefende bovendien de tekenkunst op kundige wijze, zoals blijkt uit zijn verzameling prenten *Voorbeelden der lusthofcieraaden...*, uitgegeven te Amsterdam bij H. de Wit, die was gevestigd in “Hugo Grotius” en gemaakt ongeveer tussen 1698 en 1721.²² Beide delen zijn opgedragen aan Christoffel Van Brants van Petersburg en in het deel met eerzuilen staan rondom de eerzuil van Brants 12 prenten van Petersburg afgebeeld, naar de 12 prenten uit *De Zegepraalen-*

Afb. 2. portret (gravure) van Simon Schijnvoet door Petrus Schenk, 1710. Coll. Historisch-topografische Atlas van het gemeentearchief van Amsterdam.

de Vecht (Amsterdam, 1719), getekend door D. Stopendaal. Tenslotte stond hij bekend als groot verzamelaar en schrijver van enige boekwerken. Zijn kunst- en muntenkabinet is nu nog bekend door Abraham Bogaerts beschrijving “in vaarzen” onder de titel *S. Schynvoets Muntkabinet der Roomsche keizers en keizerinnen*. Amsterdam, 1695, met afbeeldingen van zinnebeeldig bijwerk door Simon Schynvoet, Abraham Bogaert en Simon’s latere zwager Jacob de Rijk. Naast zijn muntenverzameling, was hij ook de eigenaar van een grote verzameling boeken, tekeningen en prenten²³ en van een naturaliënkabinet met schelpen, fossielen, stenen, mineralen, koralen, etc.²⁴ In 1698 bezocht Tsaar Peter de Grote zijn kabinet. Het boek *D’ Amboinsche Rariteitkamer*²⁵ (1705) van de auteur G. E. Rumphius en handelend over schelpen, vissen, koralen etc. van Ambon, werd opgedragen aan Simon Schijnvoet en Henricus D’Acquet, beiden verzamelaars en bezitters van een naturaliënkabinet. De uitgever F. Halma schrijft in zijn voorwoord dat Simon Schynvoet teksten in dit boek heeft aangevuld en uitgebreid. Latere auteurs noemen Schijnvoet daarom waarschijnlijk wel terecht de eindredacteur van dit posthume werk van Rumphius. Tenslotte staat Schijnvoet bekend als de kunstexpert, die in opdracht van de burgemeesters van Amsterdam in 1709 de prentschat van Michiel Hinloopen (1619-1708) zou herordenen.²⁶

Schijnvoets opdrachtgevers kwamen waarschijnlijk uit kringen van Lutheranen, kunstenaars, kunstminnenden en verzamelaars²⁷.

De titel van Schijnvoets literaire werk is *Kortbondige zinspreuken en Zeedelessen*, Amsterdam, 1689.

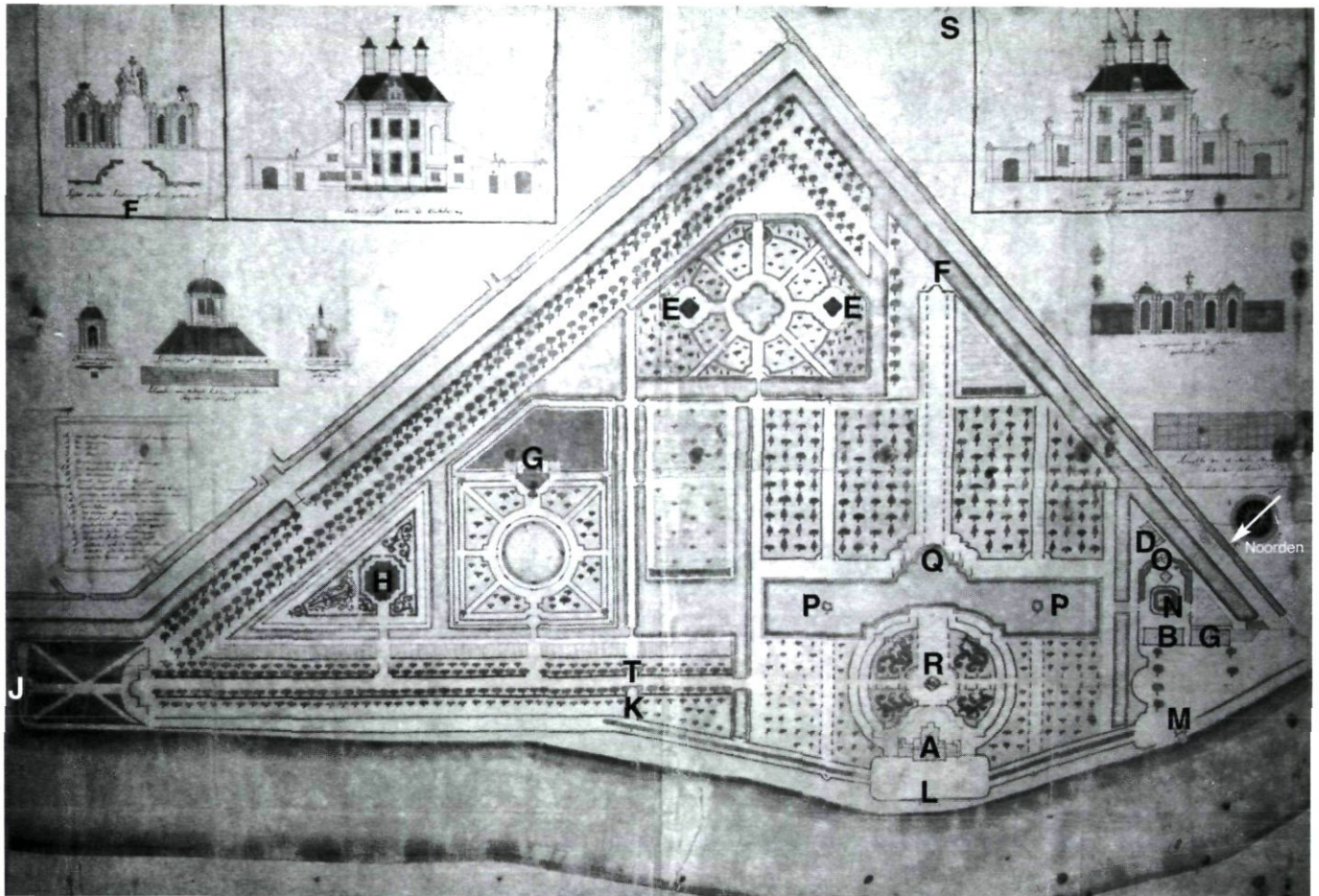
Petersburg aan de Vecht: vergelijking van twee plattegronden

Hieronder volgt nu een analyse van de plattegrondtekening die zich bevindt in de Beudeker-atlas (I, de “nette schets” of modeltekening) en van de tekening die zich heden bevindt in St. Petersburg (II, de “concepttekening” of veldtekening).

Bij het vergelijken van beide plattegronden kan men zich allereerst afvragen hoe plattegrond I in de Atlas van Beudeker komt en plattegrond II in de collectie van Peter de Grote. Was er een relatie tussen de heer Brants, de eigenaar van Petersburg; de heer Beudeker, de eigenaar van plattegrond I; Simon Schijnvoet, de ontwerper van Petersburg en Peter de Grote, de eigenaar van plattegrond II?

We zullen hier nu eerst nader ingaan op enige relevante gegevens over de heren Brants en Beudeker en vervolgens trachten te begrijpen hoe Beudeker en Peter de Grote in het bezit van hun plattegrond zijn gekomen.

Christoffel Brants (1664-1732) was een welgesteld koopman.²⁸ Hij dreef handel in riviervis, o. a. met Rusland, en had ook betrekkingen met de Verenigde Oost-Indische Compagnie en de walvisvaart. Hij verbleef vele jaren te Archangeel en Moskou en keerde in 1704 tijdelijk naar Amsterdam terug. In Rusland had hij kennis gemaakt met Peter de Grote;

Afb. 3. Plattegrond van de buitenplaats Petersburg door Simon Schijnvoet, ca. 1715. Met windroos. Ingekleurde pentekening. Coll. Bibliotheek Academie van Wetenschappen Afd. Manuscripten, St. Petersburg.

hij heeft hem geholpen de oorlog tegen de Zweden (in 1709 verslagen door de Russen) te financieren.²⁹ Als dank werd Brants in 1712 in de ridderschap van het Russische Rijk opgenomen. Op beide plattegronden van Petersburg en ook op een van de prenten van Stopendaal is de middeleeuwse burcht op het dak en op de poort dan ook als symbool van een riddergoed te beschouwen.³⁰ In 1717 werd Brants bovendien nog in de erfelijke Russische adelstand verheven. Vanaf dat moment noemt hij zich *Van Brants*. Ook in 1717 wordt hij tot Hofraad van de Tsaar benoemd en even later Resident van Zijne Tsaristische Majesteit te Amsterdam.

In 1712 kocht Brants, na een eerdere periode van huur, het huis Keizersgracht (no. 317) bij de Wolvenstraat.³¹ Het tuinhuis achter dit pand wordt evenals het tuinhuis van Herengracht 476 aan Simon Schijnvoet toegeschreven.³² Enige jaren eerder, in 1709³³ kocht Brants de hofstede Huys ten Ham, volgens Leonard Springer door Brants eerder genoemd Brantsenburg³⁴, een boerenhofstede in de Kuyerpolder aan de Vecht bij Nederhorst den Berg.³⁵ Brants was aan de Vecht de enige bewoner met de lutherse godsdienst.³⁶ Waarschijnlijk al

snel na de koop gaf hij Simon Schijnvoet de opdracht een plan voor de verbouw en de aanleg van zijn nieuwe buiten te maken. In 1716 en 1717 is Peter de Grote enige malen op Petersburg te gast.³⁷ Brants noemde zijn buitenplaats Petersburg als hommage aan zijn vriend Peter de Grote.

Brants was niet gehuwd en bij zijn overlijden in 1732 zijn er geen nakomelingen bekend. Petersburg gaat over op naam van zijn neef Johan Enno Brants de Wittmund / Duitsland. Zijn vermogen legateert hij o. a. aan het toen in aanbouw zijnde Van Brants Rus Hofje (een hofje voor behoeftige oude vrouwen van het lutherse geloof) aan de Nieuwe Keizersgracht thans no. 28-44 te Amsterdam.³⁸ Hij werd begraven in de ronde Lutherse kerk aan het Singel te Amsterdam.

Christoffel Beudeker (1675-1756), wonend in Amsterdam, was eveneens lutheraan en stond bekend als koopman en verzamelaar van naturaliën, munten en oudheden.³⁹ Sinds het overlijden van zijn vrouw heeft hij zich teruggetrokken op de lustplaats Soelen. Ook hij gaf Simon Schijnvoet de opdracht zijn buitenplaats vorm te geven.

Het moge duidelijk zijn dat het de Lutherse kerk te Amsterdam is geweest, die Brants, Beudeker en Schijnvoet tesamen bracht. Bovendien kenden Brants en Beudeker elkaar waarschijnlijk als beiden welgestelde kooplieden en Beudeker en Schijnvoet als beiden bekende collectionneurs. Het is bekend dat Peter de Grote de concepttekening van Brants ten geschenke heeft gekregen⁴⁰ en het is zeer waarschijnlijk dat Beudeker na het overlijden van Brants de nette schets die natuurlijk zolang Brants leefde in het huis Petersburg heeft gehangen, van Brants' erfgenamen heeft gekocht of cadeau heeft gekregen. Zij hadden elkaar als koopman en lutheraan zeer goed gekend.⁴¹

Gegevens van de plattegrond van Petersburg in de Atlas Beudeker (I),⁴² hierna te noemen "de nette schets", afgebeeld in KNOB Bulletin 1996-6, p. 202 en cover.

60 x 47 cm. London, British Museum, British Map Library, Ms C-9, E-11, Fol.48.

Tekening in inkt, ingekleurd met waterverf.

Zonder titel, zonder jaartal [tussen 1712 en 1717] en zonder vermelding naam auteur [Simon Schijnvoet]. Deze tekening is te beschouwen als een model-ontwerp voor de opdrachtgever, ook als illustratie of decoratie te gebruiken.

Gegevens van de plattegrond van Petersburg uit het bezit van Peter de Grote (II), hierna te noemen "de concepttekening".⁴³

Voor legenda zie Bijlage A.

103,5 x 71,3 cm. St. Petersburg, Bibliotheek Academie van Wetenschappen, Afd. Manuscripten. Coll. Buitenlandse Manuscripten, Fol. 266 / 5, bl.4.⁴⁴

Tekening in bruine inkt, ingekleurd met waterverf, opgeplakt op linnen.

Zonder titel, zonder jaartal [tussen 1712 en 1717]⁴⁵ en zonder vermelding naam auteur [Simon Schijnvoet].

Met legenda, opstanden, windroos en schaalverdelingen in Rijnlandse roeden.⁴⁶

Deze tekening is te beschouwen als een concept- of werk- of veldtekening, die nog gecorrigeerd en veranderd kan worden.

De maatvoering van de concepttekening

Op deze tekening staat op de linkerhelft van het ontwerp een balkje getekend, dat op het eerste gezicht een notenbalk lijkt, echter zonder muzieksleutel. Onder de balk staat genoteerd: "Schaale van 4 Roede tot de opstallen Rijnlanse maat (4 Rijnlandse Roeden is ruim 15 meter). Op de rechter helft van het ontwerp boven de windroos staat een "grafiekbalk" getekend. Hieronder staat geschreven: "Schaalle van 15 Roede Rijnlantse maat tot de plan" (15 Rijnlandse Roeden is ruim 56,5 meter).

Wanneer we de notenbalk nauwkeuriger bestuderen, blijken er op de balk een terts (een aangestreeken snaar wordt bij dit interval in de verhouding 4:5 -de grote terts- of 5:6 -de kleine terts- verdeeld) en een kwint (idem 2:3) te zijn genoteerd; op de grafiekbalk zijn de verhoudingen 1:4, 1:5 en 4:5 af te lezen. Hieruit is af te leiden dat de maatverhoudingen 4:5 (of

5:6) en 2:3 de maten van de opstallen bepalen en dat de verhoudingen 1:4, 1:5 en 4:5 de uitgangspunten vormen voor de indeling van het terrein.

In de renaissance kende men het quadrivium van de mathematische kunsten (= vrije kunsten) en daarnaast de ambachtelijke kunsten. Tot de eerste behoorden de aritmetica, de meetkunde, de astronomie en de muziek, terwijl de schilderkunst, de beeldhouwkunst en de bouwkunst tot de ambachtelijke kunsten behoorden. Om deze laatste tot de vrije kunsten te verheffen werden ze van een mathematisch fundament voorzien. In het geval van Petersburg kunnen we constateren dat Simon Schijnvoet zich kennelijk op de renaissance-meesters en op de klassieke oriënteerde. Hij heeft de mathematische indeling van het terrein voorzien van bouwwerken met een maatvoering volgens harmonieuze proporties van terts en kwint, analoog aan die van meetbare zichtbare vormen;⁴⁷ ofwel de harmonieuze muzikale verhoudingen werden door Schijnvoet in navolging van de renaissance-architecten, op de architectuur toegepast.⁴⁸

De maatvoering van de concepttekening van Petersburg uitgewerkt

Liggen de maatvoeringen van de grafiekbalk 1:4, 1:5 en 4:5 en die van de notenbalk 4:5 en 2:3 nu werkelijk ten grondslag aan de terreinindeling en de bouwconstructies van de plaats en het huis Petersburg?

Het lijkt zeer aannemelijk dat de grondmaat (module) waarop de meeste maten in het terrein zijn afgestemd, de afstand is gemeten tussen de voordeur van het huis en het midden van de vaasfontein achter het huis. (= $1/2 \times 15$ Roeden = 7,5 Roeden = ca. 28,25 meter). De vaasfontein ligt tevens op het snijpunt van de zichtas en de dwarsas, het eigenlijke draaipunt (het hart) van de tuin.

Belangrijke skeletonderdelen (hoofdstructuren) van de tuin zijn:

- de *zichtas*, met zicht door het ZO-scherf op beeld ver buiten op het land.

De afstand tussen vaasfontein en ZO-scherf is 5 x de grondmaat; de afstand tussen begin van het bassin en ZO-scherf is 4 x de grondmaat. De gebruikte verhoudingen zijn hier 1:4, 1:5 en 4:5.

- de *dwarsas*, met een totale lengte van ca. 470 meter. De afstand tussen vaasfontein en sterrebos is tweemaal 5 x de grondmaat; de afstand tussen vaasfontein en Vecht (westwaarts) is 5 x de grondmaat. De gebruikte verhoudingen zijn hier 1:5 (en 2:3 en 1:2).

- de *middenas*, met een totale diepte van het terrein van ca. 225 meter. Deze staat loodrecht op het begin van de dwarslaan en precies halverwege deze laan. De laan op deze as meet tweemaal 4 x de grondmaat en geeft dus de verhouding weer van 1:4 (en 1:2).

- de *parallellassen*, evenwijdig aan de middenas, beide 4 x de grondmaat.

Ten aanzien van de middenas en parallellassen is de gebruikte verhouding 1:4 (en 1:2).

- de *oostelijke schuine laan*, van sterrebos tot einde laan. De gebruikte verhoudingen zijn hier tweemaal 5 x de grondmaat plus eenmaal de grondmaat.
- de *westelijke schuine gracht* tussen Vecht en oostelijke gracht. De lengte is tweemaal 5 x de grondmaat. Gebruikte verhouding bij deze schuine assen is 1:5. Vanwege de ongelijkzijdige driehoeksvorm moest hier eenmaal de grondmaat extra aan toegevoegd worden.
- de breedte van *het eiland* met huis en boomgaarden en gelegen tussen grachten. Deze is 5 x de grondmaat; de diepte van het eiland, exclusief het laatste deel van de zichtlaan, is eveneens 5 x de grondmaat. Dit eiland is min of meer vierkant.
- de breedte van de *dwarslaan*, de *oostelijke grenslaan* en het *dwarzbassin*. Deze is 2 / 3 van de grondmaat (verhouding dus 2:3).
- de *straal van de grote parterre*. Deze is gelijk aan de grondmaat; die van de *volièrekom* en de *achterste kom* is hier 2 / 3 van (verhouding dus 2:3).

Concluderend kunnen we stellen dat de opgegeven verhoudingen in de grafiekbalk zeer zeker zijn toegepast in het terrein. De tekening is echter niet al te nauwkeurig uitgevoerd. Karakteristiek voor de tuin van Petersburg is het feit dat het een echte Hollandse tuin betreft, gelegen in een drassige polder, in de bocht van een rivier en omsingeld door een wind-singel; maar misschien nog belangrijker is dat Schijnvoets vernuft hier een tuin heeft gecreëerd waarin vele deeltuinen in harmonieuze relatie tot elkaar staan. Niet de vele versieringen maken deze tuinen uniek -deze zijn in vele baroktuinen te vinden- maar het muzikale samenspel van siertuinen, moestuinen, teeltuinen en lanen, singels en kaden, die alle als vanzelf in elkaar overvloeien, dat maakt Petersburg tot een waarlijk en typisch Hollands technisch vernuft.

De basismaat (module) van de *opstallen* op het terrein is naar alle waarschijnlijkheid (we hebben jammergenoeg alleen tekeningen van opstanden tot onze beschikking) de breedte van de ingangspartij van het huis. Wanneer we de getekende opstallen nameten, blijkt dat de hoofdmaten voor het door Schijnvoet te verbouwen huis zijn:

- de *hoogte van de gevel*, 3 x de basismaat
- de *hoogte van het huis incl. dak*, 4 x de basismaat
- de *hoogte van het huis tot en met schoorsteen*, 5 x de basismaat
- de *hoogte van het huis tot en met het hoogste punt* (= de burcht op de achterste schoorsteen), 6 x de basismaat
- de *breedte van het huis*, 4 x de basismaat
- de *totale breedte van het huis en annex*, tweemaal 6 x de basismaat.

Opgemerkt dient hier te worden dat de getekende voor- en achtergevel niet nauwkeurig zijn getekend, wanneer we de maten vergelijken.

De belangrijkste verhoudingen zijn nu 4:6 (of 2:3, de kwint); de terts 4:5, en de kwart 3:4. Opvallend is dat de reine grote drieklant (verhouding 4:5:6) hierin zit verscholen. De kwart (verhouding tussen de hoogte van de gevel tot gevel plus dak) lag mogelijk al vast in het oude huis; deze vormt een

dissonant met de terts en de kwint, zodat deze om die reden niet op de notenbalk voorkwam waarschijnlijk.

Men kan op deze manier ook de verhoudingen van de tuinsieraden nagaan. De verhoudingen 2:3 (de kwint) en 1:2 (de octaaf) zijn het meest typisch. De verhouding van de breedte tot de hoogte van het speelhuis, nagemeten aan de opstand is 5:6, maar deze maat valt er wat uit omdat er geen sprake is van "breedte", daar het speelhuis rond of achthoekig zal zijn. Concluderend ten aanzien van de bouwmaten en de aangeduide verhoudingen van de opstallen, voorzover we dit hebben kunnen nameten aan deze opstanden, kunnen we zeggen dat de opstallen wel ongeveer in goede verhoudingen getekend zijn, maar niet altijd even exact.

Schijnvoet heeft dus met de notenbalk en de grafiekbalk wel een duidelijke aanwijzing gegeven voor de uitvoering, maar zelf de tekening niet altijd even nauwkeurig uitgevoerd.

De eenheid van huis en tuin tenslotte beantwoordt zeker aan L. B. Alberti's ideaalbeeld⁴⁹ en in zekere zin is deze tuin dan ook eerder Italiaans dan Frans beïnvloed.

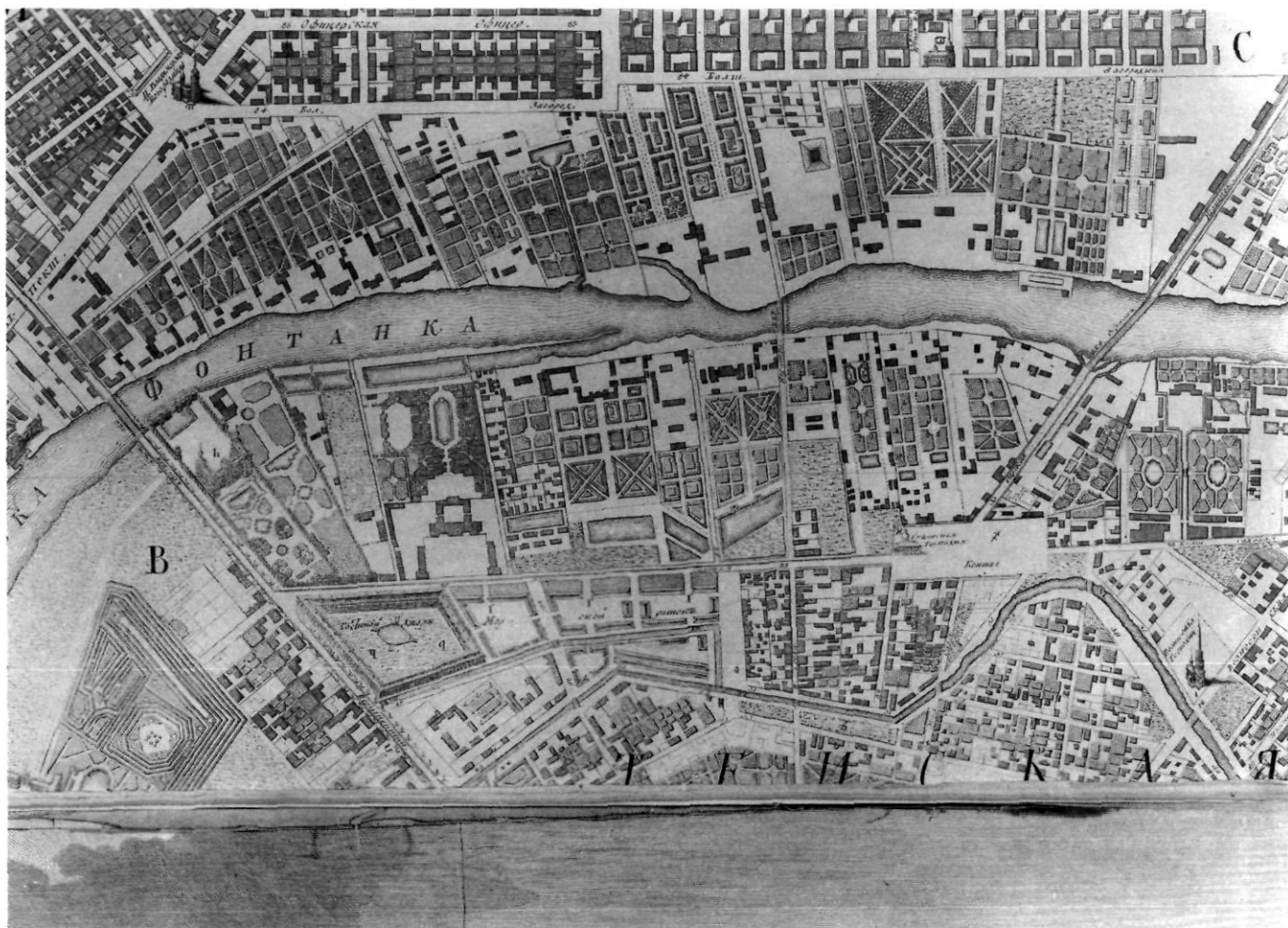
*Globale vergelijking van de beide plattegronden met de prenten van Stopendaal*⁵⁰

(Zie Bijlage A, B en C).

Beantwoordt de nette schets of de concepttekening nu het meest aan de werkelijkheid, die naar we kunnen aannemen door Stopendaal is afgebeeld?

Om dit te onderzoeken kijken we eerst naar de prenten van Daniel Stopendaal. Deze zijn ontstaan na de aanleg van de tuinen en in aanmerking nemend dat hier en daar zeker sprake zal zijn van een vrijheid van de kunstenaar, kunnen we toch onderzoeken of de prenten op de punten van de verschillen ons nader kunnen inlichten. In de lijst van Bijlage C zijn *drie* "dots" vet gemarkeerd, die overeenkomen met de prenten van Stopendaal. Bovendien komen er uit deze prenten nog enkele zaken naar voren die opvallen, of omdat ze niet overeenkomen met de plattegronden, of omdat ze andere zaken verduidelijken.

De prenten 77, 78 en 79 vertonen hoog opgeschoren bomen aangeplant rondom het huis terwijl deze niet op de plattegronden zijn aangegeven; de hagen op deze prenten zijn gedeeltelijk aangeplant om de plaats tegen de noordenwinden te beschermen; de *hoge* hagen op prent 78 zijn niet op prent 77 te zien; op prent 79 is heel duidelijk het noordoosten-scherf te zien en de grote laan ter hoogte van het huis, eerst beplant met taxus en later waarschijnlijk met linden; prent 80 geeft een zicht over de zichtlaan met taxus naar het zuidoosten-scherf en de pedestal op 't land daarachter. Deze staat getuige de concepttekening op eenzelfde afstand achter het zuidoosten scherf als de afstand tussen de cascade en het zuidoosten scherf! Bovendien zijn hier de plantages met opgaand hout heel duidelijk te onderscheiden; prent 81 geeft een duidelijk beeld van een waterkom en een grasdecoratie voor de orangerie; de randen van het waterbassin zijn bedoeld voor de uitstalling van orangerieplanten; de prenten 82 en 83 geven beide een zicht vanuit het sterrebos terug richting centrale parterre, over de grote laan met

Afb. 4. Plattegrond (détail) van de hoofdstad St. Petersburg met een afbeelding van de belangrijkste prospekten van deze stad door M. I. Machajev, 1753. Gravure.

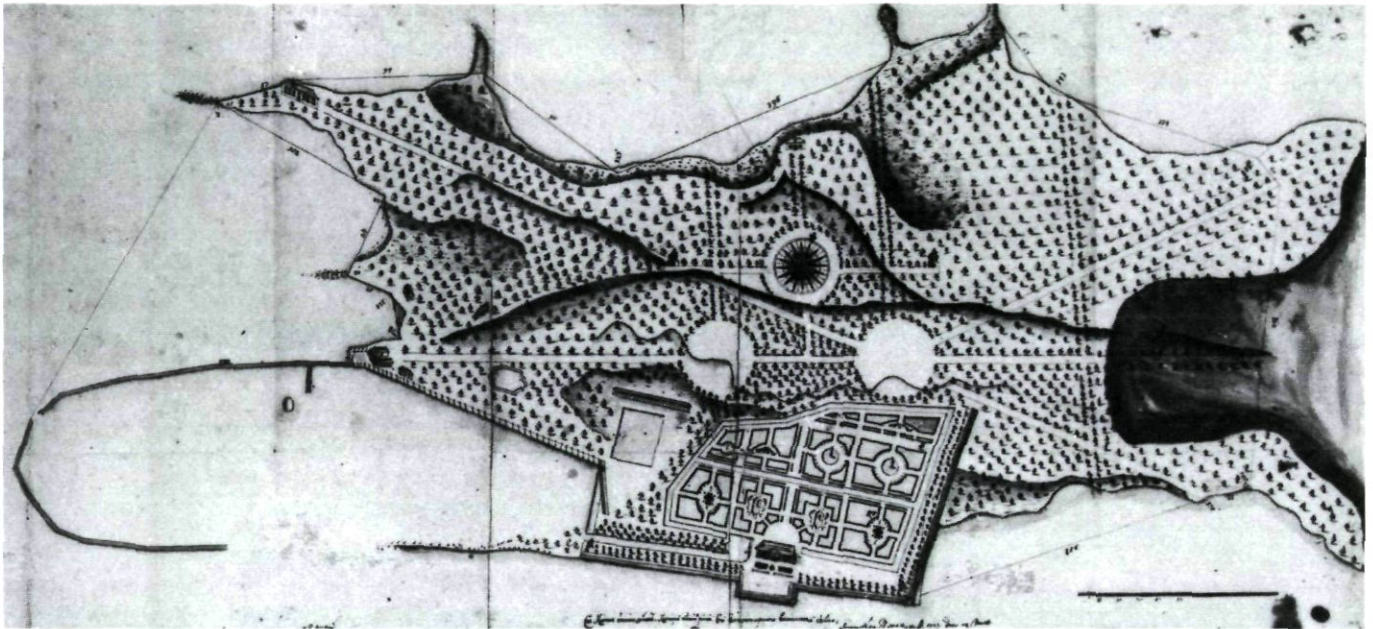
tapis vert (82 met en 83 zonder tuinbeeld ter hoogte van de berceau ; is dit de zwaanfontein uit Brandts-hofje?) en door de twee aangrenzende lanen;
 prent 84 en 85 geven gezichten over de volière en de achterste kom, beide met groene kabinetten; op de laatste prent zijn duidelijk de jonge bomen (volgens het ontwerp in quinconce geplant) in de groene kabinetten te zien;
 prent 86 komt met geen van beide plattegronden overeen; de berceau of groene galderij wordt op de prent en de plattegronden beëindigd door het "poortje aan de Vecht voor de groene galderij" met hiervoor een piedestal; ook volgens de plattegronden is deze galderij via een brug of dam te bereiken vanuit de groene kabinetten maar dat is hier niet het geval;
 prent 87 toont de oostelijke schuine laan achter het bergje; deze laan is duidelijk als windsingel bedoeld en doet denken aan de dijk op Peterhof langs de Finse Golf¹;
 prent 88 geeft ons een duidelijk beeld (geheel rechts op de prent, langs de gracht) van de korte moestuinbedden die zijn gelegen ten zuidoosten van de grote laan.

De conclusie van deze vergelijking luidt, dat de werktekening, uit het bezit van Peter de Grote, beslist nauwkeuriger de realiteit benadert dan de model-tekening, gemaakt voor de eigenaar Christoffel Brants.

De beide plattegronden en de prenten van Stopendaal vullen elkaar aan.

De invloed van Petersburg aan de Vecht op de aanleg van tuinen in St. Petersburg

Ondanks de liefde van de Russische Tsaar voor Petersburg kan men nauwelijks beweren dat deze buitenplaats enige stylistische invloed heeft gehad op de een of andere concrete tuincompositie in Rusland. Maar een ding staat vast: Peter was tijdens zijn eerste reis bijzonder onder de indruk gekomen van het Hollandse principe om tuinen te oriënteren op rivieren en kanalen. Later in 1706 schreef de Russische ambassadeur in Nederland, vorst B. I. Koerakin in zijn dagboek: "Een reis van Amsterdam tot Utrecht geeft veel plezier;

Afb. 5. Algemeen plan van het buiten Dalniye Doebki (De Verre Eikjes), aan de noordzijde van de Finse Golf bij Sestrorjetsjk, door Steven van Zwieten, 1722. Ingekleurde pentekening. Coll. van Peter de Grote, Hermitage St. Petersburg.

er zijn veel mooie huizen en veel tuinen op Italiaanse wijze aangelegd, alleen de bomen zijn anders dan de Italiaanse...⁵²

In 1710 werd de grond aan de zuidelijke kust van de Finse golf ter beschikking gesteld aan verschillende personen voor het aanleggen van buitenplaatsen⁵³. In 1714, 1719 en 1720 volgden decreten betreffende de bebouwing van de rivieroever in St. Petersburg naar speciaal gemaakte ontwerpen.⁵⁴ Omdat het proces van bebouwen heel traag verliep, kwam er op 11 februari 1724 nog een decreet: "Langs de oevers van de Fontannaja-rivier op de plaatsen die bestemd zijn voor het bouwen van buitens, dienen mensen van verschillende standen binnen vier jaar een huis en een tuin te bouwen naar het ontwerp dat in de gedrukte bladen over buitens staat".⁵⁵

Op de plattegrond van St. Petersburg uit 1753⁵⁶ kan men duidelijk zien dat een groot deel van de grandioze ideeën van de Russische Tsaar inderdaad verwezenlijkt werd.

Het Nederlandse Petersburg kan wel invloed hebben gehad op het besluit van Peter om ook aan de noordelijke kust van de Finse Golf buitens aan te leggen en op de stichting van de buitenplaatsen *Dalniye Doebki* (= Verre Eikjes), *Sredniye Doebki* (= Midden Eikjes) en *Blizjniye Doebki* (= Dichtbij Eikjes). Met de bouw van de *Verre Eikjes* werd in 1719 begonnen. Het plan van het huis en de tuin, ontworpen door de Nederlander Steven van Zwieten⁵⁷ was, hoewel formeel van stijl, niet symmetrisch. De tuin herhaalt de vorm van de kust waaraan deze ligt, waardoor het geheel geen strakke, strenge vorm heeft; dit buiten lijkt een beetje op Petersburg aan de Vecht. Ook hier werd de indeling van het terrein bepaald door watersystemen (voor drainage), die het hele terrein doorsneden.

Het terrein van Petersburg anno NU

Het driehoekige terrein van Petersburg, gelegen langs de Vecht en in de Kuyerpolder, een drassig veenland vroeger en nu, ligt er nog precies zo bij als in 1716 / 17, toen Tsaar Peter de Grote het bezocht. Men krijgt een goede indruk van het terrein door er eenvoudigweg omheen te wandelen; de weg en de singels rondom het terrein liggen er nog en omsluiten een aantal weilanden, watergangen en kaden⁵⁸.

De luchtfoto⁵⁹, opgenomen 3 februari 1945 (in de sneeuw) geeft heel duidelijk de oude 18de-eeuwse structuren weer die nog onder het maaiveld aanwezig zijn. Het betreft hier voornamelijk het brede bassin en de ronde bassins in de kabinetten, de dwarsgracht ten noorden van de "trieangel", de zichtlaan en ook weer de grachten rondom het terrein. Ook is te zien dat enkele afwateringskanalen duidelijk verlengd zijn tot aan de buitensingels, zodat na de afbraak van het huis (tussen 1816 en 1819) gescheiden percelen ontstonden, geschikt voor landbouw en veeteelt. In de 19de eeuw verbouwde men er griendhout. Na 1819 is er ook sprake van een nieuwe boerenhofstede op de plaats van het oude huis. Deze is echter ook verdwenen en sinds 1995 staat een nieuw huis op de plaats van de voormalige oranjerie en de badstouf, de vroegere entree van de plaats.

In het dorp vertelt men dat er nog overblijfselen van het huis Petersburg onder de grond verscholen liggen.

Zowel voor de Nederlandse als voor de Russische tuinhistorie is het van groot belang te weten of de drie bassins en eventuele andere tuinonderdelen (zoals bijvoorbeeld tuinbeelden) eveneens nog een sluimerend ondergronds bestaan leiden.

Wij willen thans nog eens extra aandacht voor deze eens zo beroemde buitenplaats vragen! Een bescheiden archeologisch tuinhistorisch onderzoek, met het doel meer te weten te komen over de archeologische resten van deze unieke Hollandse tuin, zou misschien een goed begin zijn. Als inderdaad zal blijken, dat naast de watergangen en de zichtlaan ook de drie bassins bewaard zijn gebleven, dan zal een voorstel tot archeologisch monument meer dan gerechtvaardigd zijn⁶⁰.

BIJLAGE A

Plattegrond van de buitenplaats Petersburg *

Legenda (geschreven in het Nederlands bij afb.3):

zonder titel, zonder jaar [ca. 1715] en zonder naam auteur [Simon Schijnvoet]

Deze tekening bevindt zich in de Academie van Wetenschappen te St. Petersburg

A. het huys tuijmans wooningh en aen eckse (= annex)

B. de oranjerie

C. de stal

D. de stoof (= Russische badstoof)

E. (sic; niet EE). Speelhuysijens op de triangel (achterste kabinetten)

FF(sic; niet F). de suiitoosten scherm (= afsluiting aan het eind van de zichtlaan achter de grote vijver)

G. de vorliarde (= volièrre)

H. Speel huys op 't berghije (15 treden hoog)

J. noort oosten scherm het bosije (afsluiting van de dwarslaan aan het eind van het sterrebos)

K. poortje aan de vecht voor de groene galderij

L. Poort voort huys aan de Vight (op de prent van Stopendaal duidelijk te zien dat deze poort evenals het huis bekroond werd door een burcht als symbool van ridderschap)

M. de Schou (= overzetveer)

N. de nieuwe fontijn voor de oranjerie

O. 't speel huys voor de oranjerie

PP. piedestalle in de groote vijver (waarop Tritonen waren geplaatst)

Q. caskaade in de groote vijver (met beeld van Neptunus en drietand)

R. de groote fontijn voort huys (= vaasfontein)

S. pedstal op landt door de so (zuidoosten)scherms

T. pedstal op de tacksis laan (= taxuslaan; nb. waarschijnlijk vergissing; bedoeld is de grote dwarslaan of lindelaan) voor de groene galderij

Onderschriften op linker helft tekening:

- suiijdt oosten scherm op t plaan geteekent F
- het huys van de achterzij (bekroond door vaan in vorm van middeleeuwse burcht, zie ook L)
- noordoosten scherm geteekent (balkje; vierkantje)
- speelhuys en berghije getekent H; daaronder notenbalk; daaronder Schaale van 4 Roede tot de opstallen Rijnlanse maat (4 x 3,767m.= 15,068m.)
- poortje aan de Vecht voor de groene galderij geteekent K

Onderschriften op rechter helft tekening:

- het huys van de Vecht zij op de plaan geteekent A
- de volijairdn op de plaan getekent G
- Schaalle van 15 Roede Rijnlantse Maat tot de plaan ("grafiek-balk"=15 x 3,767m.= 56,505m.).

* tussen haakjes geschreven opmerkingen zijn door de auteur (CSO-E) toegevoegd.

Achterop de tekening staat geschreven (uit het Russisch vertaald): schets van de tuin van Brant in Holland. (Deze plattegrond werd voor de eerste maal tentoongesteld op de tentoonstelling "Peter I en Nederland". Museum Hermitage, St. Petersburg, juni 1996).

BIJLAGE B

Belangrijkste overeenkomsten op beide plattegronden:

- de vorm van de buitenplaats is een ongelijkzijdige driehoek, waarvan de basis en ook de grote dwarslaan evenwijdig lopen aan de Vecht. De schuine oostelijke zijde staat loodrecht op de lengterichting van de aangrenzende kavels, terwijl de schuine zuidzijde loodrecht op de Vecht en evenwijdig aan de aangrenzende kavels loopt; de vorm van de buitenplaats is aangepast aan het reeds bestaande eeuwenoude kavelpatroon. Ook de vijf omgrachte "eilanden" in de tuin zijn een gevolg van de afwateringssloten in de Kuyerpolder. Oude kaarten en luchtfoto's geven deze verkaveling heel duidelijk weer. Door visuele perspectieven wordt de tuin sterk met het omringend landschap verbonden. Het water van de vijvers, fontein en cascades in combinatie met het rivierlandschap vormt het belangrijkste bindingselement van de compositie.
- de situatie van het huis in een lichte bocht op de Oostelijke Vechoever (men ging uit van het voorgaande "Huis ten Ham", mogelijk een T-boerderij met het voorhuis evenwijdig aan de Vecht) is bepalend voor alle harde structuren (zoals zichtlaan in ZO-richting, georiënteerd op de torens van kerk en kasteel van Nederhorst den Berg, watergangen, lanen, de grote vijver, plaatsing van huizen, speelhuizen, leimuren en schermen) in het ontwerp, die evenwijdig of loodrecht lopen aan de hoofassen van het huis.
- naast de plaats van het huis is ook de plaats van de particuliere *aanlegsteiger* (tegelijktijd uitzichtplatform met balustrade) en die voor de *veerpont* (ook voor het overzetten van koetsen) bepalend geweest voor de verdere inrichting van het terrein. Men reisde naar Petersburg per boot, via Diemen naar de Gaasp en langs de Smalveesp naar de Vecht of over zee via Muiden naar de Vecht; of over land naar het Gein en vandaar per koets naar Nigtevecht, vanwaar men sinds 1672 met een veerpont kon oversteken; de tapis verts (graslopers) tussen veerpont en voorplein en tussen voorplein en grote laan en de situering van oranjerie en stal in de nabijheid van de veerpont hebben hier zeker mee te maken.
- het terrein rond het huis (vóór de grote vijver) wordt gekarakteriseerd door een centrale zichtlaan (= taxuslaan), met een zicht over de vaasfontein en over de grote vijver met cascade en beelden naar het zuid-oosten scherm en het beeld op 't land; twee taxuslanen -op de assen van deze lanen staan twee maal twee piedestals langs de Vecht en in de grote vijver- loodrecht op de Vecht en een derde evenwijdig aan de Vecht met de vaasfontein in het midden; een parterre de broderie met twee piedestallen met vazen in de achterste parterres; en een symmetrische iepen(?)aanplant. De buxuspatronen in de parterre zijn niet symmetrisch uitgevoerd. Waarschijnlijk hebben we hier te maken met een slordigheid van Schijnvoet of van zijn tekenaar.
- de dwarse *taxuslaan* achter het huis sluit aan op de grote haagvormende *linden*(?)laan, die loopt door het sterrebos tot aan het noordoosten scherm. Men kan deze laan ook bereiken vanaf het voorplein, via een tapis vert en dan bij het poortje aan de Vecht naar rechts tot het beeld (de zwaanfontein?) voor de groene berceau.
- de *schuine laan* -beplant met vier rijen bomen en niet haagvormend-

loopt aan de oostzijde van de plaats, ter afscherming van de koude oostenwind. Het zicht door deze laan komt eveneens uit op de "pedestal op 't land", die ook vanuit het huis te zien is.

- *hoge hagen* langs de Vecht tegen de noordenwind.
- *geen afscheiding* door hagen of bomen aan de zuidwestzijde van de plaats.
- vier *plantages* van rijen afwisselende bomen. Deze zijn symmetrisch aan beide zijden van de zichtlaan (ook een taxuslaan) aangelegd.
- de door hagen omgeven *groene kabinetten* op de triangel (in de zuidoostelijke hoek) en in de volièretuin zijn in quinconce-verband beplant. Op de "triangel" bevinden zich twee speelhuisjes en ligt centraal een bassin in Louis XIV-vorm.
- de *volière* bestaat uit acht groene kabinetten, een dichte volière voor zangvogels -in het midden bekroond door een vaas-, een open groene ren voor hoenders achter de volière en een rond bassin voor watervogels. In de parterre vóór de volière staat een tuinbeeld op een pedestal. In de vier hoeken van dit kabinet, waar de diagonale assen eindigen, staan vier pedestallen.
- het *bergje met speelhuis* en omgeven door parterres de broderie bevindt zich op een driehoekig terrein ten noordoosten van de volière. Vanuit het speelhuis kan men de hele omgeving overzien.
- de orangerie met aan de zuidkant een bassin met fontein en een grasparterre. In de ruimte hierachter bevindt zich de Russische badstoof.
- het *sterrebos* beplant met hakhout vormt de beëindiging van de grote laan. Een scherm met hek begeleidt het laatste doorzicht vanaf de grote laan op de Vecht.
- er zijn vier *moestuinen* op de buitenplaats: a) de rechthoekige moestuin met leimuur en naantjes (= laaggeënte vruchtbomen) op omgracht terrein tussen volière en plantages, b) de driehoekige moestuin met leimuur en bedden voor groenten en kruiden naast het zuidooster scherm c) de driehoekige moestuin achter de stal (ook het huis van de koetsier en / of tuinman), en d) een lange rij korte bedden ten zuidoosten van de grote dwarslaan. Alle tuinen liggen vrijwel open op het zuidoosten en afgesloten van de noordenwinden door leimuren of hagen.

BIJLAGE C

Belangrijkste verschillen tussen de beide plattegronden:

nette schets Coll. Beudeker (I)

○ afmeting 600 x 470 mm.

○ geen windroos

○ opstand van vóór- en achterzijde huis getekend als decoratie

○ geen overige opstanden

○ geen schaalverdeling

○ bomen getekend met schaduw

concepttekening Peter de Grote (II)

○ afmeting 1035 x 713 mm.

○ windroos

• opstand van vóór- en achterzijde huis getekend op schaal

• opstanden van ZO-scherm; NO-scherm; speelhuis op bergje; poortje aan de Vecht; volière

• schaalverdeling in Rijnlandse roeden

a) notenbalk (zonder sleutel) betr. de opstellen met grote terts en kwint, maatverhoudingen 4:5; 2:3.

b) grafiekbalk betr. het plan met maatverhoudingen 1:4; 1:5; 4:5.

○ bomen getekend zonder scha-

○ geen pedestal op 't land, in 't verlengde van de zichtas

○ vorm parterres de broderie, uitgelegd in gras verschilt met werktekening

○ geen pedestallen in centr. parterre

○ geen grasdecoratie voor de volière?

○ geen pedestal voor W-taxuslaan

○ geen kleine fontein achter vaasfontein

○ geen poort voor het huis

• grasdecoratie tussen badstoof en fontein bij de orangerie

○ NO en ZW van huis zelfde soort bomen getekend (plantages van iepen?)

○ grote laan naar sterrebos met vier rijen bomen, die niet haagvormend zijn

• (Bijlage C) = situatie overeenkomend met de prenten van D. Stoppaard.

Noten:

1. De verantwoordelijkheden van dit artikel zijn als het volgt verdeeld: Carla S. Oldenburger-Ebbers schreef het deel over de maatvoering van de concepttekening en de vergelijking tussen de "nette schets", de modeltekening en het concept, de werktekening; Andrey L. Reiman gaf de invloed van Petersburg aan de Vecht op de aanleg van tuinen in St. Petersburg aan en zorgde voor alle Russische bronvermeldingen en literatuurverwijzingen. Dit artikel is te beschouwen als een samenwerkingsproject van de in 1996 opgerichte stichting "Steen Parken en Landschappen St. Petersburg", gevestigd te Wageningen, Nederland. Voor het samenstellen van dit artikel zijn beide auteurs dank verschuldigd aan Olga A. Gromova en Anna V. Skliarskaja van de Bibliotheek van de Academie van Wetenschappen / Afd. Conservatie voor de gelegenheid die zij ons boden de plattegrond te bestuderen; aan Inga Lander van de Russische Nationale Bibliotheek; en aan Irina Michajlova, docent Nederlands aan de Universiteit van St. Petersburg voor de vertaling van delen van dit artikel van het Russisch in het Nederlands. Andrey Reiman wil langs deze weg zijn dank uitspreken aan ir Ivo Jansen, dr Erik A. de Jong en drs Carla S. Oldenburger-Ebbers voor de hulp, steun en vriendschap die hij de afgelopen jaren van genoemde personen in Nederland heeft ondervonden, in verband met de vragen rond de problematiek betreffende historische parken en tuinen in St. Petersburg.
2. Zie Jola Meijer, 'De buitenplaats Petersburg, een ontwerp van Simon Schijnvoet', *Bulletin KNOB* 95(1996), pp. 203-213.
3. Het raadplegen van een luchtfoto uit 1945, aanwezig in de RAF-luchtfotocollectie in de Bibliotheek van de Landbouwwuniversiteit (Bibliotheek Wageningen Universiteit en Researchcentrum BWUR), is van belang voor de interpretatie van de nog aanwezige historische structuren in het terrein. Onder het maaiveld zijn duidelijk nog 18de eeuwse structuren van Petersburg te herkennen.

4. Zie de publicaties: a) zie noot 2; b) Jola Meijer, 'Petersburg, een verdwenen buitenplaats'. *Werinon, tijdschrift van de Historische Kring Nederhorst den Berg*, april 1996; c) Renée Kistemaker (e.a.), *Peter de Grote en Holland: culturele en wetenschappelijke betrekkingen tussen Rusland en Nederland ten tijde van Tsaar Peter de Grote*, Bussum 1996. In deze catalogus is de plattengrond van Petersburg voor de eerste maal gepubliceerd. Catalogusnr. 198, p. 234.
5. Wie heeft niet op school de schoolplaten voor de Vaderlandse Geschiedenis gekend: Czaar Peter de Grote bezoekt een buitenplaats aan de Vecht, 1717; plaat I Gezicht op het huis en de rivier en plaat II Gezicht op den tuin en de waterwerken? Collectie Bibliotheek Landbouwwuniversiteit (BWUR).
6. De meeste biografische gegevens werden nageslagen in de registers van de gemeentearchieven van Den Haag en Amsterdam en de resultaten hiervan liggen nu opgeslagen in het Documentatiecentrum TUIN (architectenmap Schijnvoet) in de BWUR.
7. Geboren 1652, evangelisch luthers gedoopt in Den Haag 28 november 1653 - overleden 24 oktober 1727 te Amsterdam en begraven 29 oktober 1727 te Diemen. De geboortedatum van Schijnvoet is niet exact bekend, maar in de akte van zijn ondertrouw (11 september 1676) staat geschreven dat hij uit 's-Gravenhage afkomstig is, 24 jaar oud, zadelmaker van beroep en woont in de Reguliersbreestraat.
8. Zie ook G. A. Den Haag, Not. Archief, inv. no. 901, p. 493 e. v.
9. Zie: *Hendrik Engel's Alphabetical List of Dutch Zoological Cabinets and Menageries* / P. Smit a. o. Amsterdam, 1986.
10. Zie A. J. van der Aa, *Biographisch Woordenboek*, Haarlem z.j.[1851-1878], deel 17, onder Schijnvoet. Hier staat de naam van Schijnvoets vrouw foutief opgegeven als Kornelia de Bye.
11. *Kvinnor i Naturalhistorien. Från 1600-talets samlare och illustratörer till modern vetenskap*. Utställning på Observatoriemuseet, Stockholm [gids bij tentoonstelling]. Stockholm, Kungl. Vetenskapsakademien: Centrum för vetenskapshistoria, 1998. Met dank aan Julia Lindkvist, Kungl. Vetenskapsakademien. Cornelia de Rijk was de dochter van Dirk Jansz. de Rijk, Amsterdams kunstenaar en Ariaentje Wessels, afkomstig uit een kunstenaarsfamilie uit Amsterdam. Simon en Cornelia kenden elkaar waarschijnlijk via Cornelia's broer Jacob, met wie Simon in 1695 het *Munkabinet der roomsche keizers en keizerinnen* samenstelde. Een kunstboek met insecten van Suriname (120 tekeningen), geschilderd door Cornelia, werd door Koningin Louisa Ulrika van Sweden aangekocht voor het Drottingholms naturalienkabinet en kwam daarna in de verzameling van de Akademie van Wetenschappen in Stockholm. Zie ook Van der Aa, E. Benezit; *Dictionnaire des peintres*. U. Thieme en F. Becker; *Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler*. Catherine Peters Sengers en Esther Tobé eds., *Vrouwen en kunst in de Republiek*, Hilversum 1998.
12. Zie: *Prisma Schilderlexicon*, 1957. Dit gegeven klopt overigens niet exact met een gegeven uit het G. A. A.: op 9 januari 1697 is er sprake van het tonen van een akte van bewijs van 5 januari 1697 aan notaris Pieter van Akersloot. Deze akte vermeldt dat de kinderen Andries Schijnvoet, 18 jaar en Jacob Schijnvoet, 12 jaar bij hun meerderjarigheid elk Fl. 150,- zullen ontvangen.
13. De Bibliotheek Wageningen UR is in het bezit van een "Konstboek" (een verzameling van tekeningen) van Simon Schijnvoet. Dit boek is voorzien van zijn ex libris. Hierop is een penning hangend aan een lint afgebeeld met daarop aangegeven het portret van Simon Schijnvoet (ontwerp P.Schenk) met de tekst "Archit.&" en "S. Schynvoet" en daar weer onder hangt aan een lint zijn wapenschild met gekroonde slang en zwaard. Men mag hieruit afleiden dat hij zichzelf graag architect noemde, maar zoals wij weten was zijn eigenlijke beroep dus hoofdprevooft en geheimschrijver. Hij was dus eigenlijk een vrije ontwerper en misschien is dit de reden dat hij zijn tot heden teruggevonden ontwerpen niet ondertekende. Ditzelfde ex libris bevindt zich ook in de Russische Nationale Bibliotheek / Afd. Etsen, in Peters portrettencollectie. Deze Bibliotheek kreeg dit in 1896 cadeau van de Consul Generaal van Rusland in Amsterdam, de heer W. de Haehne. Dit cadeau zal in verband hebben gestaan met de 200-ste verjaardag van het verblijf van het Grote Gezantschap van Peter de Grote in Nederland.
14. Zie noot 10.
15. W. F. H. Oldewelt, 'Eenige posten uit de thesauriers-memorialen van Amsterdam van 1664-1764', *Oud-Holland* 51 (1934), p. 162. Hieruit is op te maken dat Schijnvoet van 1705-1709 betrokken was bij de afwerking van de Burgerzaal, waarvoor hij Fl.400,- ontving.
16. Dit huis heette voor 1709 Huys ten Ham. In 1709 werd dit huis gekocht door Christoffel Brants. Andries de Leth en D. Stopendaal, *De Zegepraalende Vecht...* [Amsterdam, 1719]. p. 13 : "Petersburg; het landhuys van den Wel-Ed. Gestr. Heer Christoffel van Brands, Rijks Edelman, Hofraad en resident, etc. van sijn Tzaarsche Majesteit, etc. etc. resideerende tot Amsteldam. Anno 1717. meermaalen door haare Zaarsche Majesteiten besocht en ook naar sijn voornaam benoemd". C. Bruin, *Speelreis langs de Vechtstroom*, [Amsterdam, 1719], dat samen in één band met *De Zegepraalende Vecht* werd uitgegeven, staat op p. 31 te lezen dat ... "Deez lustplaats, door Heer Schynvoets geest ontworpen...kan naau weerga vinden". In deze uitgave zijn 12 prenten van Petersburg opgenomen, genummerd 77 t/m 88. Negen van deze afbeeldingen staan afgebeeld in het artikel van Meijer 1996. In Russische bronnen is er slechts éénmaal een opsomming van deze prenten te vinden en wel in J. W. Verburgt, 'Notice sur le Séjour de Sa Majesté Imperiale Le Czar Pietre Grand aux environs du Vecht en Hollande' , *Sbornik Muzeja po antropologii i etnografii pri Imperatorskoj Akademii nauk* (= Verzamelbundel van het Museum voor Antropologie en Etnografie van de Keizerlijke Academie van Wetenschappen) XI, St. Petersburg, 1911, pp. 1-4.
17. Zie: a) Claas Bruin, *De lustplaats Soelen... met historische aantekeningen, aanmerkingen ... door Christoffel Beudeker*, Amsterdam, 1723. Claas Bruin zegt in zijn voorrede dat Soelen toebehoort aan ... "mijnen waarden vriend den Heeren Christoffel Beudeker..." en op p. 44 dat deze lustplaats is aangelegd "... naar Schynvoets nette schets..." Twee prenten van A. Rademaker geven een indruk van deze plaats. De plattengrond van Soelen werd teruggevonden in de Atlas Beudeker, British Museum, British Map Library. b) W. Kuyper, 'Schijnvoets "nette schets" van Christoffel Beudekers lustplaats Soelen terugggevonden', *Bulletin KNOB* 76 (1977), pp. 1-7.
18. Zie: De Leth en Stopendaal 1719, p. 122: "...Het is Heer Oortmans Naald...(in noot)...lustplaats van den Heere Jacob Oortman gelegen aan de Nieuwe Wetering, tusschen de Driebaarsjes en den Overtoom [aan de Kostverloren Vaart] Muloord genaamt...Deze schone Hoeve is volgens het ontwerp en 't bestek van den vindingryken bouwkonstenaar, onzen waarden vriend S. Schynvoet zo konstig gesticht en aangelegt ...". In Abraham Rademaker en G. Tysens, *Hollands Tempe verherelykt...* Amsterdam, [1728] staat een prent van dit huis afgebeeld ten tijde van de eigenaar Noordbon.
19. Zie: Abraham Rademaker en G. Tysens, *Hollands Arcadia, of de vermaarde rivier Den Amstel...* Amsterdam 1730. In de negende kolom staat onder Overmeer vermeld... "Als ik Heer Schynvoets geest zie in uw tuinsieraden...om aan Heer Wittebol het landvermaak te geven...Prent nr. 24 vertoont Overmeer [aan den Amstel], toebehoerende aan den Heer Arnoldus Wittebol.
20. Zie noot 9.
21. De Russische kunst- en literatuurhistoricus P. P. Pekarski schreef over het werk van S. Schijnvoet: "Men neemt aan dat deze architect les gaf aan Russen of dat hij zijn leerlingen naar Rusland stuurde; in ieder geval is aan de in Petersburg in het begin van de 18de eeuw gebouwde paleizen en buitens zijn zware en overmatig versierde stijl te herkennen". *Nauka i Literatura v Rossii pri Petre Velikom* (Wetenschap en literatuur in Rusland onder Peter de Grote). St. Petersburg, 1862, deel 1, p.10). Waarop deze informatie berust is overigens geheel onduidelijk. Zie voor het vuurwerk ook noot 29.
22. Zie S. Schynvoets *Voorbeelden der luthofcieraaden ...* [s.1],[s.a.], 2 delen. Het ene deel ... *zynde piramiden, eerzuylen en andere bywer-*

- ken. Het andere deel....zynde vaasen, pedestallen, orangiebakken, blompotten en andere bywerken &c In het eerst genoemde deel staat S. Schynvoet genoemd als inventor (tekenaar / ontwerper) van alle 30 prenten, terwijl J. Schynvoet, J. Goeree en L. Scherm als graveurs hun naam op deze prenten verueeuwiden. Ook is nog een enkele prent door J. Ruyter en G. Rademaaker getekend. In het andere deel staat S. Schynvoet als inventor genoemd en J. Schijnvoet (zijn zoon) als graveur (fecit) van de 24 prenten. De prenten kunnen in zwart of in rood zijn gedrukt. Enige bladen van het eerst genoemde deel van het exemplaar in de Koninklijke Bibliotheek zijn gedateerd tussen 1698 en 1721. Op de eerste prent van het deel over de "piramiden en eerzuulen..." wordt de eerste zuil bekroond door Schijnvoets eigen buste (naar voorbeeld van P. Schenk) en in de rood uitgevoerde uitgave vinden we naast zijn wapen middenop de eerzuil ook een tweede maal zijn wapen aan de voet van de eerzuil, naast drie andere wapens (samen vier kwartieren van zijn grootouders?). Deze vier wapens zijn echter niet in de zwart / wit uitgave te vinden. De rode uitgave is daarom zeker uniek te noemen.
23. Zie: *Een versameling van veele keurlyke boeken ... naagelaten door Simon Schynvoet*, Amsterdam 1728. Dit is de verkoopcatalogus van zijn boeken, die door zijn schoonzoon Vincent Posthumus in 1744 te koop werden aangeboden en de *Catalogus van een uytmuntende party tekeningen en prenten ...alles nagelaten door Simon Schynvoet* [d.d. 18 febr. 1728]. Onder nummer 10 staat een kunstboek vermeld met 120 stuks tekeningen "zynde alle Surinaamse Insecten, bestaande in Papillions, Torren, Vliegen, Rupsen, en diergelyken. Zeer konstig na 't leeven, met Waterverven Geschildert, door Cornelia de Ryk, Uxor (hustru) S. Schynvoet." (Collectie UB/UVA, zie noot 11).
24. Zie noot 9.
25. G. E. Rumphius, *D' Amboinsche Rariteitkamer*, Amsterdam 1705. Dit boek geeft een overzicht over de verschillende schelpen, korallen, vissen etc. van Ambon, geschreven door Rumphius, die in het jaar 1702 overleed. Schynvoet had een gedegen kennis van deze schelpen, korallen etc. en kon daardoor als eindredacteur optreden.
26. Jan van der Waals, *De prentschat van Michiel Hinloopen*, Den Haag 1988, p. 212 Michiel Hinloopen legateerde na zijn overlijden zijn uitgebreide prentverzameling (ca. 7000 prenten, oorspronkelijk in 26 libers en later door Schijnvoet herordend in 52 boeken) aan de stad Amsterdam. De schikking van Hinloopen, die min of meer geografisch was, werd door Schijnvoet "op moderne wijze" gereorganiseerd. De prenten werden door hem naar schildersschool gerangschikt.
27. Bijvoorbeeld: het boek van J. Goeree, *D'Algemeene bouwkunde, volgens d' antyke en hedendaagse manier...*, uitgegeven in 1705, werd opgedragen aan Simon Schijnvoet.
28. J. F. L. de Balbian Verster, 'Christoffel Brants en zijn buitenverblijf "Petersburg"'. *Jaarboekje Niftarlake* 1925, pp. 41-57.
29. Ter gelegenheid van de vrede van Niestadt, tussen Rusland en Zweden in 1721 liet Brants een groot vuurwerk door Simon Schijnvoet ontwerpen. G. van Rijn, 'Gevallen die met ons geselschap zijn gebeurd...' etc. *Amsterdamsche Bijzonderheden* VII (1903), p. 96.
30. Aangezien Brants in 1712 in de ridderschap van het Russische Rijk werd opgenomen en aangezien op beide plattegronden van Schijnvoet de burcht als windvaan op het dak te zien is, mogen we concluderen dat deze plattegronden gemaakt zijn in of na 1712.
31. J. C. Breen en A. W. Weisman, 'Geschiedenis van het huis Keizersgracht 317'. *Jaarboek Amstelodanum* 17 (1919), p. 57.
32. R. Meischke, H. J. Zantkuijl e. a., 'Huizen in Nederland, Deel 2 Amsterdam, Zwolle / Amsterdam 1995, pp. 79-81. De stijl van deze tuinhuizen wordt in verband gebracht met de graveurs in het werk *Voorbeelden der lusthofcieraaden... / S. Schijnvoet*.
33. Zie Oud Rechterlijk Archief Nederhorst den Berg 1620-1811, inv. no. 3352, akte 139: transport voor het gerecht, dd. 20 januari 1709. Hieruit blijkt dat C. Brants, vertegenwoordigd door Servaas Grijsperen, het huis heeft gekocht van de erfgenamen van Jeronimus Velters en dat de akte van verkoop is gepasseerd 15 januari 1709 te Amsterdam. Hilversum, Streekarchief Gooi en Vechtstreek. Volgens Mw. Jola Meijer is de naam van het huis niet Huis ten Ham, maar Huis Den Haen of Huis Ten Haan.
34. Zie Documentatiecentrum TUIN / BWUR, inv.no. 01.3002.15.
35. Zie noot 4b; zie ook F. H. Grobbe, *Christoffel van Brants en het buiten Petersburg*, in onder noot 4b genoemde publikatie, pp. 30-33; en F. H. Grobbe, *Van Brants Rus Hofje Amsterdam*. Amsterdam, ongedateerd, 2e druk.
36. R. v. Luttermelt, *De buitenplaatsen aan de Vecht*, Lochem 1948, p. 278.
37. Hierover berichten de *Reisjournalen* van de Tsaar: a) *Pochodny zjoernal 1716 goda* (= Reisjournaal van 1716). St. Petersburg, 1855, p. 102-103: 1716, december de 7-de: Zijn Majesteit reisde uit Nargin (?) naar Amsterdam en at bij Brant (in zijn huis te Amsterdam C. S. O.-E.); de 8-ste: Zijn Majesteit is in het buiten van Frant (sic) geweest en aldaar gegeten; de 15-de: Zijn Majesteit is in de stoof van Brant geweest in diens buiten "Petersburg", hij at ook daar, wandelde in de tuin en vertrok; b) *Pochodny zjoernal 1717 goda* (=Reisjournaal van 1717). St. Petersburg, 1855, p.2: 1717 februari de 27-ste: Het geliefde Zijn Majesteit naar Utrecht te gaan. En op de 28-ste geliefde het hem Brants Petersburg te bezoeken, samen met Haar Majesteit, en op 2 maart keerden ze terug in Amsterdam. Het is bekend dat Peter in 1717 meer buitenplaatsen langs de Vecht (Ouderhoek en Zijdebalen) en de Amsterdamsse Hortus en de buitenplaats Neercanne bij Maastricht heeft bezocht. Naar auteur C. S. O.-E. aanneemt zullen ook deze tuinen in genoemde reisjournalen voorkomen.
38. F. H. Grobbe, *Van Brants Rus Hofje Amsterdam*, Amsterdam, z.j.
39. Zie: W. F. H. Oldewelt, *Amsterdamsche Archiefvondsten*, Amsterdam 1942. pp. 106-111. Hierin staat vermeld dat Christoffel Beudeker, in 1708 boekhouder was, toen woonde op het Rokin en in dat jaar trouwde met Elisabeth van Rijn (overleden 15 april 1722). Het echtpaar vestigde zich op de Prinsengracht. In Daniel Willink, *Amsterdamsche Buitensingel* (1723) staat Beudeker al bekend als "Konstqueekende liefhebber" (verzamelaar). Later kocht hij een huis aan de westzijde van de Herengracht, tussen de Huidenstraat en de Wolvenstraat, genaamd St. Bavo. Bovendien is nog bekend dat Beudeker de vertaler (uit het Hoogduits) was van *De 150 psalmen des Konings en Profeets Davids ...* Amsterdam 1739 en de auteur van *Sprekende Konstkamer of regt gebruik der Boeken, konsten...in zedige gedachten voorgesteld*, Amsterdam 1748.
40. T. B. Doebjago, *Roesskije reguljarnye sady i parki* (= Russische formele tuinen en parken), Leningrad 1963, p. 30.
41. Zie ook de inventaris van de Atlas Beudeker, in copie aanwezig op de Bibliotheek Wageningen UR.
42. Zie voor een uitgebreide beschrijving van deze "nette schets" het artikel van Meijer 1996 (noot 2).
43. Deze plattegrond werd slechts eenmaal eerder wetenschappelijk bestudeerd, en wel door prof. Tatiana Borisnova Doebjago (1899-1959), doctor in de architectuur. Zij werkte eind jaren veertig aan haar dissertatie Russische tuinkunst in de eerste helft van de 18de eeuw. De resultaten van de studie betreffende deze plattegrond zijn hierin echter niet opgenomen evenmin als in haar boek *Letni Sad* (=De Zomertuin), Moskou/Leningrad 1951. Op p. 83 van dit laatste werk vinden we wel een afbeelding van een prent waarop een gezicht van het buiten "Petersburg" staat, met de bedoeling de wijze van snoeien van bomen te illustreren. Dit prentje heeft auteur C. S. O. -E. niet kunnen checquen; het zal waarschijnlijk prent 83 uit *De Zegepraalende Vecht* zijn. Doebjago is verder bekend van haar ontwerp van het eerste stadsplan van Leningrad en zij stichtte de eerste USSR Faculteit "Stadsparken en Tuinen", aan de Bosbouwacademie in Leningrad. Ook gaf zij als eerste colleges over de geschiedenis van de tuin- en landschapsarchitectuur.

44. In de registers van kaarten, plattegronden, tekeningen en etsen uit de verzameling van de Russische Tsaar staat deze plattegrond onder no. 193 vermeld, in de afdeling "Ogorodnyje" (= van tuinen), met de titel "Plan Brantova ogoroda v Gollandii" (= plattegrond van Brants tuin in Holland). Deze registers werden gemaakt ten tijde van de overhandiging van kaarten enz. uit Peters verzameling aan de Academie van Wetenschappen, na Peters dood in 1725 en na de dood van Catharina I in 1727. Zie een historisch overzicht van de verzameling in M. N. Moerzanova, V. F. Pokrovskaja en Je. I. Bobrova, *Manuscriptenafdeling van de Bibliotheek van de Academie van Wetenschappen*, Moskou/Leningrad 1961, p.30.
45. In de *Catalogus Peter de Grote en Holland...*, Bussum 1996; *Catalogus* no. 198, p. 234, staat het jaartal 1717 opgegeven voor deze plattegrond. Waarop dit gegeven is gebaseerd wordt niet vermeld. Zeker is dat Peter de Grote deze plattegrond van Brants tén geschenke heeft gekregen in 1717; het is echter waarschijnlijker dat de plattegrond niet lang na de koop van het huis door Brants, is vervaardigd. Omdat in 1712 Brants in de ridderschap van het Russische Rijk werd opgenomen en de burcht op de tekening als symbool van een riddergoed is te beschouwen, wordt deze plattegrond voorlopig door C. S. O.-E. gedateerd "tussen 1712 en 1717".
46. 1 Rijnlandsche roede = 3,767 m; 1 roede wordt onderverdeeld in 12 voeten; 1 voet wordt onderverdeeld in 12 duimen.
47. Zie: a) Rudlof Wittkower, *Grondslagen van de architectuur in het tijdperk van het humanisme*, Nijmegen 1996, pp. 133-141: muzikale harmonieën en beeldende kunsten; b) Sjoerd J. Schaper, 'Het Hof in Bergen', *Tuinkunst: Nederlands Jaarboek voor de geschiedenis van Tuin- en Landschapsarchitectuur 1* (1995), pp. 23-45. Jammergenoeg werd de grondmaat (module) in dit artikel niet aangegeven, zodat de opgegeven verhoudingen hierdoor hun betekenis in het terrein missen.
48. a) Door auteur C. S. O.-E. zal nader worden onderzocht of Schijnvoet deze maatvoering ook in zijn andere (tuin-)architectonische ontwerpen toepaste; b) Auteur C. S. O.-E. heeft tijdens de openingsrede bij de tentoonstelling "*Beminde Saterdagh*": *Constantijn Huygens in Voorburg* (2 november 1996) ook de tuin van Hofwijck te Voorburg "muzikaal" geanalyseerd. Voldoende bekend is de anthropomorfe basis van deze tuin van Constantijn Huygens, maar tegelijkertijd blijken er ook hier muzikale harmonieën verborgen te liggen.
49. Alberti zegt in zijn *De re aedificatoria* (1440): "...schoonheid is een soort samenhang en overeenstemming tussen de delen in het geheel waartoe zij behoren, volgens een bepaalde verhouding, afmeting en situering, zoals harmonie, -de absolute voornaamste natuurwet- eist". Zie ook de uitspraak van Koerakin uit 1706 (noot 52).
50. De meeste van deze prenten zijn alle afgebeeld in het artikel van Meijer 1996.
51. Bedoeld is hier de zeedijk aan de Finse Golf, nabij het paviljoen Marly en beplant met gesnoeide lindebomen. Deze dijk heeft echter - in tegenstelling tot de schuine laan op Petersburg- tevens het effect van een verhoogd terras, waarvandaan men op de tuinen neerkijkt. De bouw van de verschillende huizen op Peterhof en de aanleg van de tuinen heeft zich voltrokken tussen 1712 en 1725 en men kan zich dus voorstellen dat Peter na zijn terugkeer uit Nederland in 1718, door nieuwe ideeën gesterkt, zich door de Hollandse tuinkunst enigzins heeft laten leiden. Men neemt ook aan dat Peter het idee van de gouden Cascadebeelden op Peterhof heeft overgenomen van het gouden fonteinbeeld op Het Loo (de Venusfontein).
52. *Dnevniki i putevyje zامتki knjasja Borisa Ivanovitsja Koerakina 1705-1710* (=Dagboeken van vorst Koerakin 1705-1710), in *Archief van vorst F. A. Koerakin*. Boek 1, 1890, p. 155.
53. T. B. Doebjago, *Roesskije reguliarnye sady i parki* (= Russische formele tuinen en parken), Leningrad 1963, p.192.
54. Zie: *Polnoje sobranije zakonov Rossijskoj imperii* (= Verzameling van alle wetten van het Russische keizerrijk), deel V [St. Petersburg], 1830, NN 2792, 3448; deel VI [St.Petersburg], 1830, N 3530.
55. Zie noot 54, deel IX, [St. Petersburg], 1830, N 6295. Bekend is ook de brief van veldmaarschalk Minich aan tsarin Elisabeth uit 1746, waarin hij schrijft over het project van haar vader Peter de Grote "om van Kronstadt tot Ladoga aan de rivier de Volchov en zelfs vanaf de poort van uw huis in Ladoga ...de hele afstand van 220 werst met steden, kastelen paleizen, plezierhuizen, buitens, tuinen parken boerderijen enz. te bebouwen".
56. Plattegrond van de hoofdstad St. Petersburg met afbeeldingen van de belangrijkste prospekten van deze stad, uitgegeven door de Academie van Wetenschappen en Kunst in St. Petersburg in de vorm van een album met een plattegrond en twaalf stadsgezichten; gedrukt in St. Petersburg in mei 1753 in een oplage van honderd exemplaren, die verzonden werden aan de Russische ambassadeurs in de Europese hoofdsteden, waaronder Den Haag. Zie M. I. Machajev, 1718-1770. Leningrad 1978, p. 19.
57. Steven van Zwieten was een Nederlandse architect die in Rusland werkte van 26-11-1720 tot en met 21-03-1727. Hij kwam op uitnodiging van de vorst B. I. Koerakin.
58. De weilanden zijn in particulier bezit; de watergangen en kaden zijn eigendom van het Waterschap Drecht en Vecht en van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat.
59. Zie noot 3.
60. Ook een Rijks-aanwijzing tot beschermde historische buitenplaats valt te overwegen (vergelijk ook de door het Rijk beschermde buitenplaats Heemstede te Houten die zich tot voor kort voornamelijk onder de grond bevond). Omdat zich hier alle resten onder de grond bevond lijkt een archeologisch monument meer haalbaar.
61. Zie de foto in het artikel van Meijer 1996, p. 38, met onderschrift "Fontein 'Petersburg', Collectie Van Brants Rus Hofje". Deze fontein staat opgesteld in de tuin van het Van Brants Rus Hofje, Nieuwe Keizersgracht 28-44, Amsterdam.

Dudok - Noorderbegraafplaats in Hilversum

Het is niet alles geel wat er blinkt

Gré ten Caat en Wim Frisart

De architect Willem Marinus Dudok (1884-1974) is voor Hilversum van grote invloed geweest. Eerst van 1915 tot 1928 als directeur van Publieke Werken en daarna tot 1954 als gemeentearchitect.

In deze laatste functie werd in 1931 zijn meest bekende creatie het wereldberoemde raadhuis van Hilversum in gebruik genomen. Vijftien jaren van diverse ontwerpen tot het definitieve plan waren hieraan vooraf gegaan. Maar gedurende die tijd tekende Dudok ook andere openbare gebouwen in Hilversum, zoals scholen, badhuizen, sociale woningbouwcomplexen, het sportpark en in 1925 diende hij zijn eerste plan in voor de bouw van de Noorderbegraafplaats.

Na een periode van procedurele problemen¹ en een radicale verandering van het eerste ontwerp kon op vrijdag 26 september 1930 de Aula van de begraafplaats officieel in gebruik genomen worden. In 1940 was er nog korte tijd sprake van dat een tweede dienstwoning aan het oorspronkelijke ontwerp zou worden toegevoegd, maar budgettaire obstakels voorkwamen de uitbreiding en zo kijken we tot op de dag van vandaag naar Dudok's oorspronkelijke creatie, inmiddels alweer monument van Jonge Bouwkunst.

Voor de architect vormde kleurgebruik in de bouwkunst een niet weg te denken onderdeel. Dudok had over deze begraafplaats dan ook uitgesproken ideeën, welke voortkwamen uit zijn filosofie over de dood en het kleurgebruik daaromheen.

In het Standaardwerk over Dudok² wordt dit als volgt verwoord: *Dudok heeft hier witgepleisterde wanden willen maken, om de "toch al treurige aangelegenheid die een begraafplaats is, niet nog triester te maken". Hij heeft derhalve het ontvangegebouw van de begraafplaats ook in zijn architectonische werking zo licht en luchtig mogelijk gehouden: als enige versiering gebruikte hij zwarte en witte tegels.*

En hier liepen de wegen van de Gemeente Hilversum en ons als onderzoekers uiteen: want voor de afdeling monumentenzorg van de dienst Stadsontwikkeling moet de oorspronkelijke kleur geel zijn, terwijl wij menen, dat wit de door Dudok bedoelde kleur is.

Tijdens de grote restauratie in 1996 kwam op 13 april het kleurverschil voor het eerst expliciet in de pers: *Het meest opvallende verschil voor de passant is dat de gebouwen van de Noorderbegraafplaats na overleg (...) hun oorspronkelijke lichtgele kleur hebben teruggekregen.*

Duidelijk het gevolg van de al eerder gepubliceerde gemeen-

telijke filosofie (...) *als je de kleur niet restaureert, herstel je het oorspronkelijke beeld niet.* Op zich een helder standpunt.

Daar wij als passanten aan de gele kleur twijfelden, gevoed door eigen kennis en gesprekken met oudere Hilversummers, stelden wij ons om opheldering in verbinding met de eerder genoemde afdeling monumentenzorg. De verantwoordelijk ambtenaar voerde drie redenen aan: afleveringsbonnen van de verfleverancier (Keim Duitsland), kleuronderzoek ter plaatse en foto's waarop de grijs tinten aantonen dat de kleur niet wit maar geel is. Toen deze motivering niet overtuigend op ons overkwam, zetten we ons aanvankelijk vrijblijvende onderzoek om in een meer gestructureerde aanpak om nu ééns en voor altijd duidelijkheid over de oorspronkelijke kleur te krijgen.

Dit resulteerde in het voorjaar van 1999 in een grote hoeveelheid aan gegevens. Ons aangeleverd door de eerste bewoners van de beheerderswoning, de drie Dudokarchieven, bouwkundigen, literatuur, interviews met oudere hilversummers, perspublicaties, de Dudokstichting en gesprekken met betrokkenen bij de restauratie in 1996.

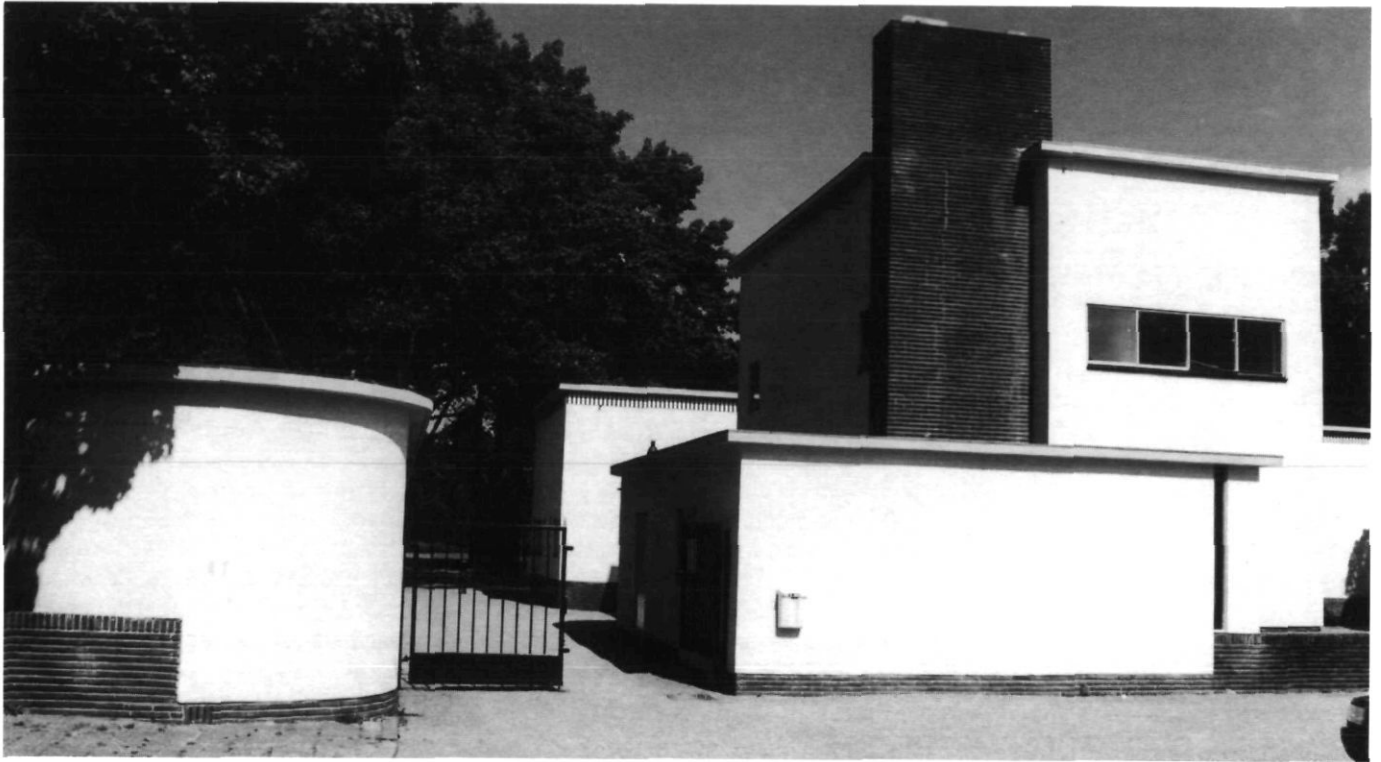
Ook zijn wij de argumenten van de Gemeente nagegaan.

Alle informatie werd door ons geordend, met elkaar in verband gebracht en gecontroleerd. Zelfs de vondst in 1996 van een gele verflaag onder een ontleisterd klein deel van de Aula (geen sluitende verklaring voor gegeven noch door ons gevonden) namen we in onze beschouwing op.³ Hierna restte ons nog maar één conclusie: De Noorderbegraafplaats is vanaf de oorsprong wit.

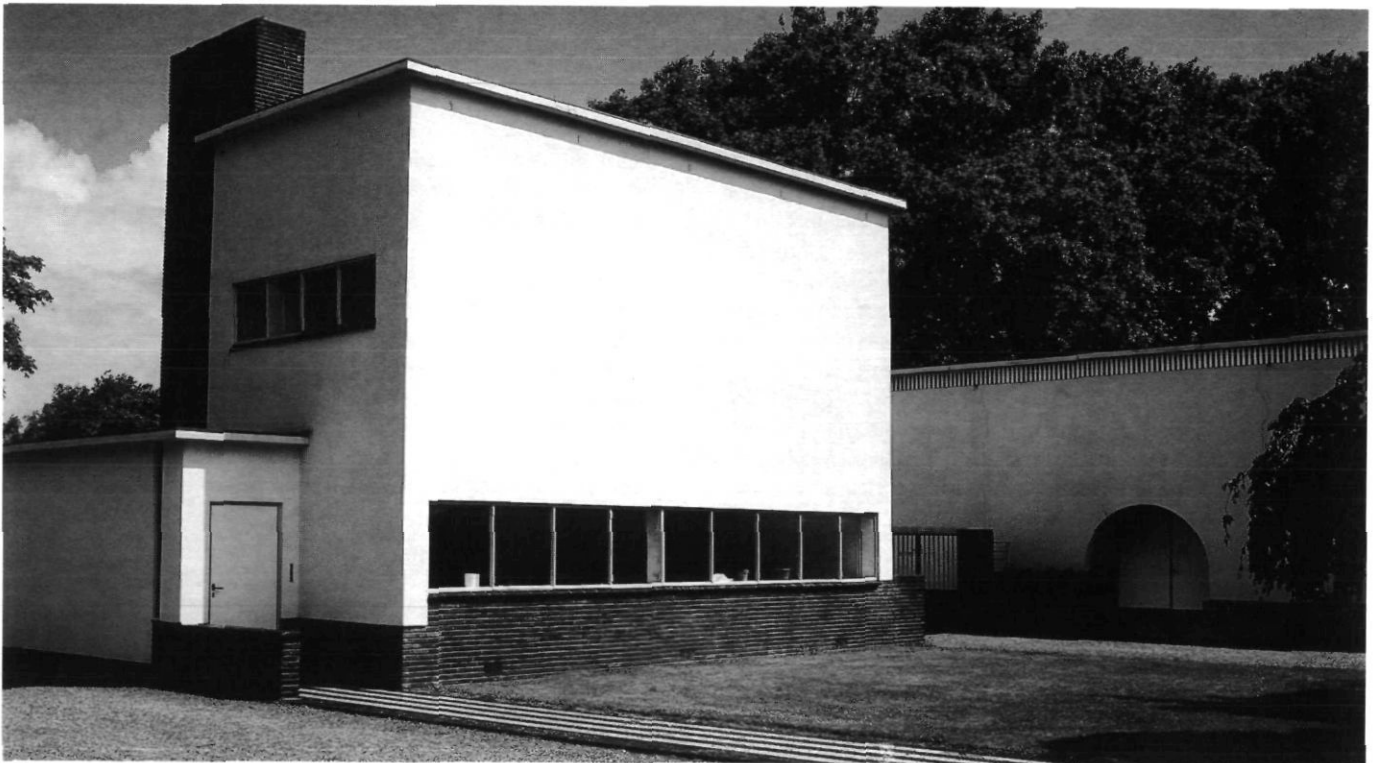
In de plaatselijke pers zijn in de zomer onze bevindingen en de conclusie gepubliceerd. In het kader van hoor- en wederhoor eindigt het artikel: *De heer Den Dikken van de gemeente vroegen wij om een reactie. Hij meldde zich niet gewonnen te geven. De gemeente werkt aan een antwoord. Hij wilde alleen nog kwijt dat het geheugen niet altijd betrouwbaar is...* De gemeente nam ruim de tijd, maar 21 januari 2000 was het dan zover: de directeur van de dienst Stadsontwikkeling stuurde ons een nota getiteld *Wat is wit?* In vier pagina's hoopte hij ons *een beter inzicht te geven in de argumenten op basis waarvan de aula tijdens de restauratie in geel is afgewerkt.*

Kort samengevat komt de Nota met de volgende argumenten:

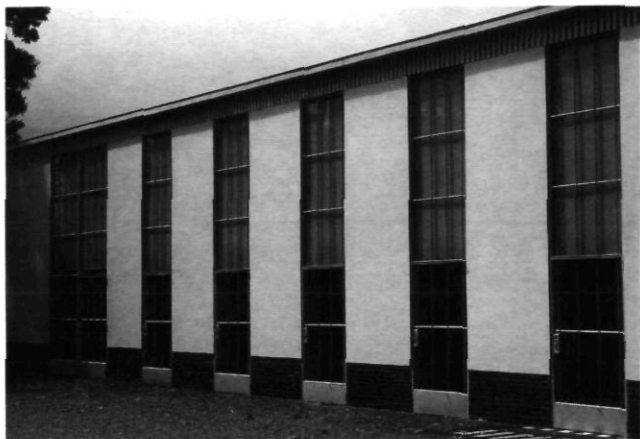
"Volgens het bestek uit 1929 zou de uiteindelijke uitstraling

Afb. 1 De dienstingang met rechts beheerderswoning van de Noorderbegraafplaats in Hilversum (foto Grè ten Caat, zomer 2000).

Afb. 2 Ingang van de begraafplaats met links de beheerderswoning van de Noorderbegraafplaats in Hilversum (foto W. Frisart 2001).

Afb. 3 De Aula van de Noorderbegraafplaats in Hilversum (foto W. Frisart 2001).

Afb. 4 Het gebouwencomplex van de Noorderbegraafplaats in Hilversum (foto Gré ten Caat, zomer 2000).

geel moeten zijn, en is in het werk in 1930 gerealiseerd. Er is ten tijde van de bouw een leverantie van verf geweest, die niet anders dan voor de Aula van de begraafplaats geweest kan zijn en waarbij de kleurnummers op de nota met die van de nabijgelegen Multatulieschool (en die is lichtgeel) overeenkwamen.

De Nota geeft een uitleg over de minerale schildertechnieken en de methodiek van kleuronderzoek op diverse Dudokmonumenten in Hilversum.

Uit zwart-wit foto's in architectuurboeken zijn veel details over de kleurafwerking te halen.

Direkt na WO II is de aula pas voor het eerst wit geschilderd wegens schaarste aan pigmenten/kleurstoffen"

Aangezien de plaatselijke pers, waar de nota gelijktijdig gepubliceerd werd, desgevraagd ons commentaar kreeg, willen wij ook hier de lezer ons antwoord in hoofdlijnen niet onthouden, want

- de beschrijvingen in het bestek zijn zeker niet altijd als eindbeeld gerealiseerd, een voorbeeld: de grondkerende muur langs de vijver is in zijn geheel 'zwart' opgeleverd.
- er is geen technisch kleuronderzoek op de aula uitgevoerd.
- de opmerkingen over de verfleverantie zijn niet alleen discutabel, maar ook feitelijk onjuist.
- zwart-wit foto's voor kleurherkenning gebruiken is onmogelijk.
- de menselijke aanduidingen (onze ooggetuigen en oral history) worden al te gemakkelijk als min of meer onbetrouwbaar weggezet.
- evenals in vele andere publikaties wordt in 1954 in het Standaardwerk over de architect (geschenk aan Dudok voor zijn 70e verjaardag) de aula als wit omschreven. Volgens de Gemeente moet de oorspronkelijke kleur echter geel zijn.

Wij zijn ervan overtuigd, dat Dudok tegenover de redacteur

van het Standaardwerk (zijn compagnon de heer R. Magnée), zeker pittige opmerkingen zou hebben gemaakt over de verkeerde kleurvermelding. Maar nee, Dudok had daar geen reden toe, daar hij immers wist dat WIT de juiste kleur was. Want had hij al niet in 1931 aan een collega in Noorwegen geschreven: *Das Friedhofgebäude ist äusserlich weiss geputzt, (...)* (vert: de aula is aan de buitenkant wit gestuct/gepleisterd). Deze brief is in ons bezit evenals een nota van de schilder W. J. Hettelder, waaruit blijkt dat de ramen van de conciërgewoning in 1930 wit zijn geschilderd. Bovendien geven de zes punten de strekking weer van onze argumenten in de eerdere uitgebreide perspublicatie, welke wij als volgt eindigden:

(...) kunnen wij niet anders concluderen dat de aula en het woonhuis van de Noorderbegraafplaats bij de volgende schildersbeurt gebroken wit moet worden.

Voor dit monument van Jonge Bouwkunst is dat, volgens de Rijksdienst voor Monumentenzorg, in 2001.

Tegelijkertijd kan dan de keermuur langs de vijver van de gele verf worden ontdaan, zodat het schone metselwerk van manganasteen weer te voorschijn komt en het totale monument in zijn oorspronkelijke beeld hersteld wordt.

Noten

- 1 'Iets over de ontstaansgeschiedenis van de Noorderbegraafplaats' - Hilversum, Eigen Perk 1999-3 van dezelfde schrijvers
- 2 'Willem Marinus Dudok', Engelse en Nederlandse editie, Van Saane, Amsterdam en Kroonder, Bussum, 1954
- 3 Geïnteresseerden in het onderzoeksverslag kunnen contact opnemen met E-mail tencaatg@wxs.nl of 035 - 683 53 75 / 035 - 624 26 52

The artificial life of heritage

Wim Denslagen

Afb. 1. Patan Durbar Square in 1915.

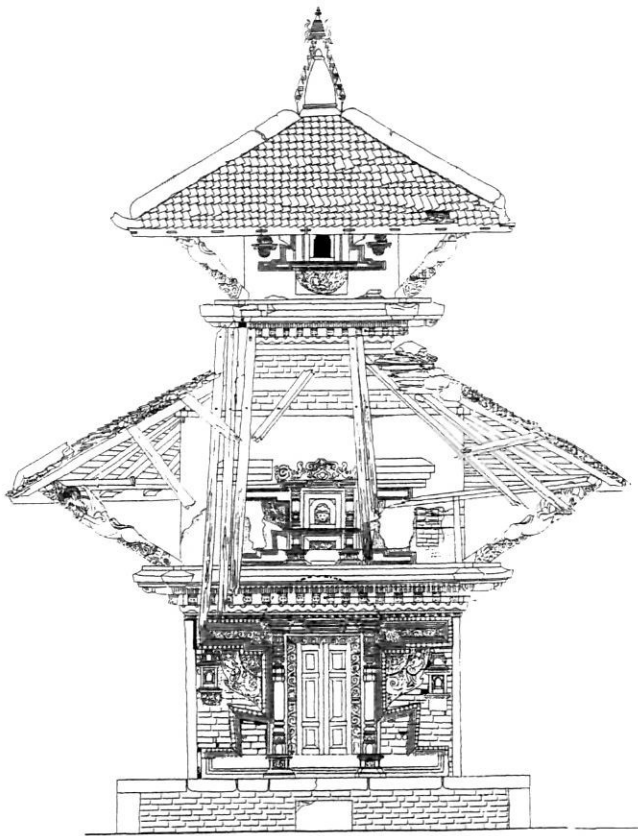
Walking into Darbar Square in Patan for the first time is like entering a fairy tale, a theatre where the visitor is confronted with an undisturbed scene from the Eastern Middle Ages. Patan is one of the three ancient royal cities in the Kathmandu Valley in Nepal. Many tourists have discovered these cities, but you try to ignore them. The modern world seems far away in the Royal Square in Patan and that contributes to the sense of mystery. The fairy tale loses a bit of its enchantment, however, when we read in the guidebook that none of the buildings in the square is older than the seventeenth century. As if to console the reader, the guidebook says that the building traditions on which the architecture of the square is based, are age old. But after a few pages the

dream is once again disturbed when we come to learn that much of what we are looking at was reconstructed after the earthquake of 1934.

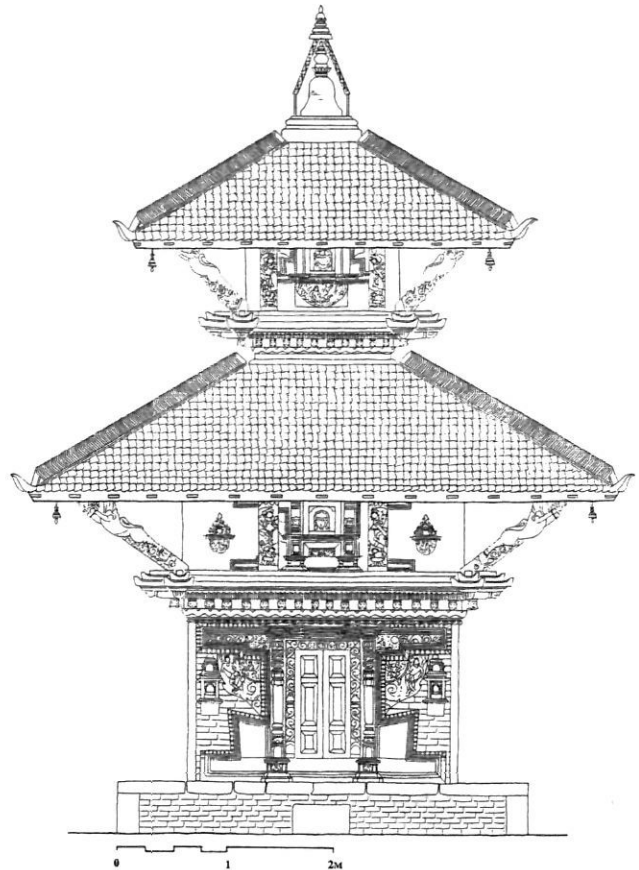
This newly acquired historical knowledge may have disrupted our first impressions of the square, but the strange and overwhelming architecture of the place continues to enchant the visitor. And besides, nobody likes to have his dreams disrupted.

Living culture

The tourist turns to the royal palace on the Darbar Square in Patan and enters through the Golden Door. There he remarks

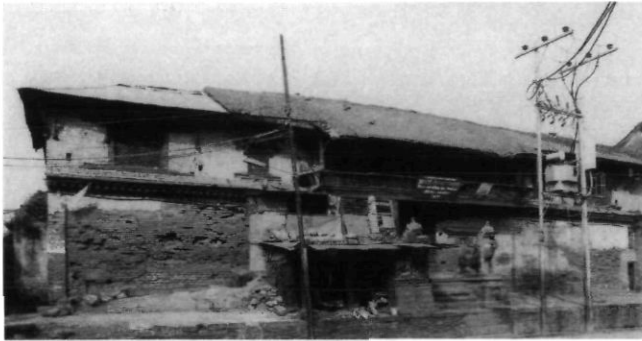
Afb. 2. The Sulima Ramesvara pagoda (thirteenth century) in Patan before restoration.

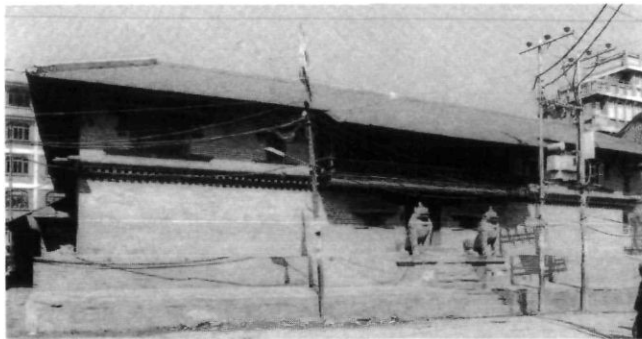
Afb. 3. Proposal for the restoration of the Sulima Ramesvara pagoda (1998).

that the fairy-tale is suddenly being told in another language. The enchanting story has been resumed by someone who speaks differently and this different voice is that of the architect who restored the palace and turned it into a museum between 1983 and 1997. In the Patan Museum, we see the East as most tourists would like to see it: a picturesque scene from the past, polished and refined, without the visual noise from everyday life, which one can hardly escape outside the museum. In the quiet atmosphere of the museum the sculptures are displayed as works of art, not in the way they function in everyday religious practice. Every museum creates a specific distance between the present and the past, between everyday life and the sophisticated corridors of taste en culture. In the temples the statues represent the gods and the worshippers rouse them from their dreams by the sound of the bells in front of their shrines. In these temples the past is not yet detached from the present, but subservient to the needs of daily worship. The historical value of the statues is of secondary importance for the worshippers. For the tourist the historical value comes first, unless he or she takes an anthropological interest in living religious practices and their

actual visual expressions. Our educated tourist deplores these expressions of the living culture, because they diminish the historical significance of the monuments. In his eyes modernized temples have not benefited from the expert surveillance which responsible institutions can give. Modern deviations from building traditions are a slap in the face for our tourist and also for professional institutions. In 1980 the Shrine of Kal Bhairab, built in 1660 on the Darbar Square in Kathmandu, was embellished by a marble facing, much to the disappointment of the specialists of UNESCO and ICOMOS. The use of this material was condemned by them, because it 'disrupted the architectural fabric of the Darbar Square'.¹ The opposition of the educated tourist and the foreign specialists to modern manifestations of affection towards the gods of the temple is the unescapable consequence of the wish to protect historical values. It is the same old story: protection means obstructing development, or at least slowing down the rate of change and that is not readily acceptable to the people who want to modernize their environment. Only tourists and specialists deplore modern additions to historical architecture: their dream may be

Afb. 4. The Buddhist monastery Ibaha Bahi in Patan before restoration (1990).

Afb. 5. Ibaha Bahi in Patan after restoration (1995).

shattered.

The fact that a small group of specialists tries to protect historical architecture against the wishes of the majority, is not very strange. This has been the normal situation in most European countries: protective measures have met with more resistance than support from the general public. The care of monuments has never been a generally accepted cultural phenomenon. It has always been forced upon a majority by a cultural elite, which had the power to get some support from government. Even now, contemporary architecture is much more valued in most European cities than historical architecture, for new architecture expresses flourishing entrepreneurship and old buildings only nostalgic feelings.² The famous architect Rem Koolhaas claims that people do not need history or identity: 'Regret about history's absence is a tiresome reflex', he writes. And he explains that historic cities are turned into caricatures of themselves by the tourist industry. More and more people visit the old centres, like 'an avalanche that, in a perpetual quest for 'character', grinds successful identities down to meaningless dust'.³ This complaint is often voiced by people who think that tourists destroy the reality of the site, which they do to a certain extent, but how could it be otherwise? Koolhaas prefers to reject the artificial life of old cities and many follow him in this respect.

The Darbar Square in Patan is a beautiful and enchanting place, in which the architecture will hopefully not change significantly anymore. The picture is more or less frozen and if the tourist wants to see the living culture of Nepal, he has to leave the protected area and enter the ordinary world, where the living culture is allowed to change and eventually to annihilate a substantial part of the historical values.

Imported knowledge

The care of old buildings is always something artificial and restorations or reconstructions always reveal the spirit of the restorers. And that is what you immediately feel when you enter the Patan Museum. The interior and the garden behind the museum represent Western ideas. When one climbs the stair to the exposition rooms on the first floor, one hears the soft tones of a chime, and these tones evoke the mystical atmosphere the tourist associates with the East. Chimes are not common in Nepal, as the architect told me, but they nevertheless convey the spirit of the old works of art one is going to admire. The restoration of the buildings themselves is a paragon of responsible architectural behaviour, but the newly designed interior has more in common with the refined taste of Italy than with Nepalese traditions. The architect, Götz Hagmüller, is an Austrian and the restoration reflects his European background, not only in his designs, but also and even more in his professional attitude. He has for instance abstained from colouring the facades of the old palace, because there is no proof that the brickwork and the woodwork of this eighteenth century building were originally painted. The trouble is that the adjacent building, which is not yet restored, shows red paint on the brickwork and black paint on the woodwork. He would have used paint in the same way, he told me, if there had been enough evidence that the paint was original. But there is no proof, and he refused to do something irresponsible. This kind of responsible behaviour betrays the influence of Western attitudes. During and after the restoration he had to be on his guard against criticism from experts who might blame him for violating the Charter of Venice. This is understandable since the museum is part of the World Heritage Site of UNESCO. Götz Hagmüller had good reasons for not following the international guidelines in every respect, and he even explained them in the periodical *Architektur Aktuell*.

Restorations nearly always betray the background of the architect in charge. The architect who restored the royal palace (Hanuman Dhoka) in Kathmandu, John Sanday, relates in his guidebook that during the restoration more than fifty girls had been given the task of removing the sometimes more than eight layers of paint on the woodcarvings. The restoration was supervised by the Department of Archaeology of Nepal in collaboration with UNESCO, and the experts had discovered some original carvings which bore no trace of paint. That discovery determined the course of the work. Writing about one of the towers of the palace, the Basantapur Tower, John Sanday declares: 'It is hard now to believe that every square centimetre of it was once covered in paint.'⁴

Removing paint in order to reveal the original appearance of the building most likely reflects a professional approach. The conviction that the original appearance should be the ultimate goal at the expense of later alterations, has been developed in a world where the study of architectural history has produced specialists who are capable of making historically correct reconstructions. These kinds of specialists have nearly always been influenced by Western or Japanese attitudes. Especially in the West, the desire to recreate the original appearance became a threat to the authenticity of historic architecture, that is to say, a threat to the state of the building before restoration, as it came down to us through the course of history. This threat provoked the charters of ICOMOS. Take for instance article eleven of the Charter of Venice of 1964: 'The valid contributions of all periods to the building of a monument must be respected, since unity of style is not the aim of a restoration'. The statement was not unnecessary at the time, and it still has its value within the bounds of sound reasoning. The article contains a general principle, no legal judgement: it asks simply that the visible traces of the past are not to be destroyed by a merciless reconstruction of the original appearance. The statement was necessary in Europe and it still is.⁵

There is no reason to condemn the influence of the West on the culture of Nepal. To do that would be absurd in today's world. The influence of UNESCO on the management of its World Heritage Sites in the Kathmandu Valley is a fact of everyday international life. The international community wants these monumental areas to be protected and this gives the areas a special position, isolated in a way from ordinary life. The gap between this special position, which was invented in the West, and the local traditions is already considerable, but it may have become too wide in the case of the removal of the paint at the Hanuman Dhoka Palace. Many old temples in the Kathmandu Valley are still covered with colours and no one knows how old these are. What could have been the reason to destroy the layers of paint other than the imported and contestable assumption that the origin represents a higher value than the authentic?

Artificial culture

All efforts to reduce the speed of change are artificial and it is obvious that historic architecture can hardly survive without such efforts. But it makes some difference who directs the efforts. Restorations in Nepal seem to a certain extent projections of Western ideas about the East. Perhaps this cannot always be avoided, but sometimes the ideas are based on myths. In his guidebook John Sanday writes that 'concern for periods and datable styles may, in the case of Nepali architecture, become irrelevant because here the art is expressed in a traditional form as opposed to an individual form'. This calls to mind the way in which Gothic architecture was interpreted by people like Eugène Viollet-le-Duc and William Lethaby, namely as the expression of a collective spirit. This interpretation turned out to be nothing other than a projection

of a Romantic longing for a return to the feudal society of the Middle Ages in which everyone would have his well-defined place. 'It would be hard to devise a more misleading interpretation of Gothic', wrote David Watkin and he pointed out how this 'collectivist and anti-intellectual' view of Gothic architecture contributed to the totalitarian aspects of modernism.⁶

The statement that the culture of Nepal is traditional, that it lacks the kind of stylistic developments we know in the West, could be a projection of Western ideas on the East. The opinion of John Sanday that the 'vitality' of the art of Nepal does not consist 'in the development of personal expression', but 'in the perpetuation of what is traditionally correct', may perhaps be welcomed by those who earn a living in the traditional crafts. Outside this domain such stereotypes can become dangerous, for instance when the absence of individuality is used as an argument against democracy.⁷ This is certainly not what John Sanday meant. He relates how the traditional crafts were revived by the new restoration projects with the help of foreign money. Without this revival the projects would have been impossible, but without the foreign help the revival would not have been possible.⁸ The traditional crafts are, so to speak, re-invented by the foreign concern for the continuity of a much admired culture. From this point of view, it would be strange to call the newly revived crafts the expression of a living culture. The living culture is found outside the World Heritage Sites and also in the many recently painted temples with modern additions.

The gap between the living culture and the culture of scientific restorations is wide and this is reflected in the different ways the historical architecture is dealt with. The clever restorations of the international specialists are transformations from everyday life into a dream of the past as true as one can possibly make it. These restorations represent, so to speak, the consciousness of cultural heritage, the expression of an interest in history. As such, these constitute an importation of scientific research into an otherwise much threatened historical environment. Here history can be revived, but only with the help of artificialities, such as dollars, knowledge and imagination.

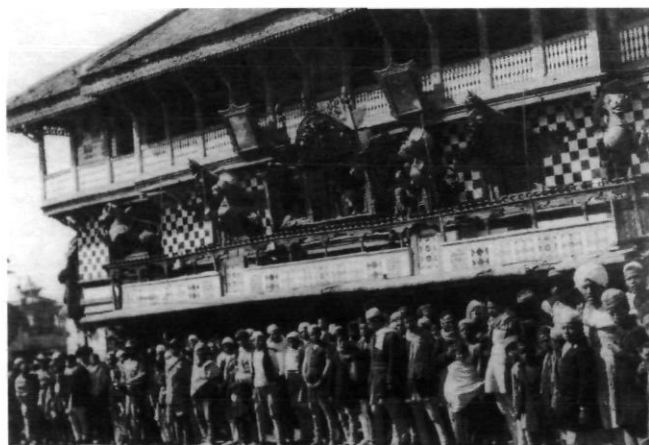
The restoration between 1990 and 1995 of the Buddhist monastery *I Baha Bahi* in Patan, a project of the Nippon Institute of Technology in Japan, is a splendid example of the scientific approach. The distance between this restored building and the living culture can be demonstrated by the fact that the modern stucco on the front has not been reconstructed, probably because not much of it was left and because of the fact that the stucco could not have been original. By leaving out the stucco, the Japanese have cut one of the threads by which the past was connected to the present. Inside the courtyard some sculptured wooden members had to be replaced, because they were lost. The new elements were left unadorned, for instance some members and some parts of the cornices of the balcony, as there was not enough evidence for a reliable reconstruction of the carvings.⁹

The crafts and historical values

Everybody will agree that this kind of restraint is laudable in the context of a historically correct restoration, but was it necessary? In the *I Baha Bahi* new carvings could after all have been added in such a way that the difference between old and new was recognizable, but not disturbing. This issue is much discussed in the Kathmandu Valley, where organizations from various countries introduce their respective opinions in their restoration projects. UNESCO is of course in favour of restraint, that means leaving some parts unadorned – blank – since a restoration, according the Charter of Venice ‘must stop at the point where conjecture begins’. Other organizations, like The Kathmandu Valley Preservation Trust, are less convinced of the universal applicability of the charter. They point out that such restraint diminishes the visual unity and is often unsuitable, as it expresses

Afb. 6. The Akash Bhairava temple at Indra Chowk in Kathmandu in 1900.

Afb. 7. The modernized Akash Bhairava temple in 1939.

considerations which may be too far removed from the impression the architecture is trying to make. Abstaining from the introduction of new carvings, which should – it is hardly necessary to add – always harmonize with the existing architectural environment, seems a crude and unpolite gesture, a forced course of action, an act of doctrinarian and patronizing legalists. Leaving out decorations in religious buildings in order to comply with international guidelines can only be understood by someone who shows more respect for historical correctness than for the temple as a gift to the gods. At this point it is necessary to remark that this kind of restraint is exceptional in Europe and it is therefore high time for UNESCO to exert the necessary pressure on national governments there in order to be consistent with their own guidelines. The discussion on this issue started in Europe, remained unresolved and was subsequently exported to the East, especially to the Kathmandu Valley.

The Charter of Venice was, I think, mainly directed against the European mania for reducing every monument to its original state and for wiping out the architectural contributions of the nineteenth century. And the prescription that ‘any extra work which is indispensable must be distinct from the architectural composition and must bear a contemporary stamp’ was a deplorable mistake of architects who still gave credence to the artistic principles of the Modern Movement. It is simply unpolite to damage a monument by introducing modern design. The experts in Venice overlooked the fact that there are also subtle ways to restore. It is enough to show in an unobtrusive way what has been added in order to recapture the beauty of a building. The deliberate display of zealous honesty by showing the scars history has inflicted on a building or by confronting the defenceless monument with provocative modern design, is a relatively new phenomenon in the world of conservation, probably developed in connection with the rise of modern art theories.

The discussion on this issue became relevant again on the occasion of the restoration of the Sulima Ratnesvara Temple in Patan.¹⁰ The restoration of this temple includes new timber roof struts with new carvings, which are reconstructions on the basis of old photographs, old fragments and examples from other, comparable temples. According to one viewpoint the new old carvings are nothing but fake, whereas the other viewpoint defends this approach by pointing out that plain struts represent a typically Western attitude, which is wholly alien to the local people. It seems that two different cultures collide in this respect, but perhaps the controversy only exists as long as one follows the rule of the ‘contemporary stamp’ of the Charter of Venice. The historical value of the monument is probably not diminished by reconstructions of lost fragments, as long as these can be distinguished from the original work and as long as the reconstructions are subservient to the existing architecture. The question of how to make such distinctions is a matter of taste. The less obvious the distinction the better, but some distinction would seem to be a gesture of respect towards the old work. While this approach deviates

Afb. 8. Project for the reconstruction of the Akash Bhairava (1999).

indeed from the Charter of Venice, it is nonetheless no crude violation of it either.

All professional considerations of this kind must be seen in their proper perspective, for when an earthquake has finished its terrible work, the world of preservation must respect the wish to rebuild the devastated architecture in order to recapture the lost habitat. A charter which forbids that is cruel.

There never was much opposition against the rebuilding between 1987 and 1990 of the seventeenth century pavilion (the Cyasilin Mandap) on the Darbar Square in Bhaktapur, which was devastated during the earthquake in 1934. As in the case of the Sulima Ratnesvara Temple, there has only been some discussion about the completion of carved decorations in the style of the old work. In both cases it was decided to conceal any distinction between old and new. The architects did not dissimulate the steel of the construction inside the Cyasilin Mandap, for they wished to express the modernity of the building. The steel stands for honesty and the carvings for the continuity of the living crafts. The steel represents the Western attitude, as it is in harmony with the 'contemporary stamp' of the Charter of Venice. The carvings represent the local traditions. These are a violation of the charter, because the distinction between old and new carvings has been dissimulated. Here *les extrêmes se touchent* and this paradox might disturb our tourist, who has of course no detailed knowledge of professional debates. Perhaps the paradox could have been avoided by concealing the steel and not

concealing the difference between old and new carvings. Concealing the steel might be dishonest in Western eyes, but it pays respect to the design of the monument. Showing some difference between old and new carvings (impossible to discern from some distance) might also be a form of paying respect. If the craftsmen do not want to change their art, as some say, if they want to continue their own culture, nobody is entitled to blame them, but paying respect towards the arts of their own past does not force them to blot out the distinction between their work and that of their ancestors. Is it necessary for the 'living crafts' to deny the difference between the past and the present?¹¹

Some people believe that there are fundamental differences between the West and the East on this point. In Eastern cultures, they say, the historical substance as such is of much less importance than the *genius loci*. Preservationists in the West are believed to be more concerned with the material aspect of the monuments than their colleagues in the East. This difference would be based on 'underlying philosophical approaches to the cosmology of the world', as Chen Wei and Andreas Aas wrote.¹²

Defining cultures and nations in such general terms may be an obstacle to a better understanding between different cultures, because such definitions are nearly always used to enshrine identities and are mostly based on myths. In these kinds of comparisons the East is always represented as the world of mystery and the West as the world of reason. Take

for instance what Sir Alfred Lyall once said to Lord Cromer: 'Accuracy is abhorrent to the Oriental mind' and Cromer added that the European 'is a natural logician', whereas the reasoning of the oriental is 'of the most slipshod description'. This was written in the beginning of the twentieth century and we now know that it reveals more about the state of mind of the European rulers than of those who were ruled by them.¹³ In the beginning of the nineteenth century the German philosopher G.W.F. Hegel prepared the way for these kinds of orientalist stereotypes by explaining that the Indian mind lacks a sense of history and objectivity: 'The Hindoo race', he wrote, 'has consequently proved itself unable to comprehend either persons or events as part of continuous history, because to any historical treatment a certain objectivity is essential ...'.¹⁴

Our tourist, who certainly did not expect to end up with this kind of pedantic judgements, begins to understand that people in the East sometimes define their own culture according to concepts which were developed in the West.¹⁵ The orientalist view on the East as a static and unchangeable culture, in which traditions remain always the same and are not subject to the influence of temporary circumstances, may have been a creation of the West, it can indeed also be found in the East. 'We Indians', the Indian psychotherapist Sudhir Kakar said, 'use the outside reality to preserve the continuity of the self amidst an ever-changing flux of outer events and things'.¹⁶ But who is entitled to speak for all the people in a culture?¹⁷

In 1999 the municipality of Kathmandu announced the reconstruction of the Akash Bhairava Temple at Indra Chowk. This temple was modernized in the first quarter of the twentieth century to include non-traditional elements. The project to remove these elements and to reconstruct the original appearance of the temple is probably based on concepts from the West. In this case the East seems to adapt a European tradition of reconstructing the original appearance of the monuments. This tradition goes back to nineteenth century architects like Eugène Viollet-le-Duc. But the irony here is that nowadays many experts from the West reject this tradition and try to prevent the removing of alterations which have been made more than a generation ago and which are for this reason valued as an integral part of the historical fabric. It seems that the municipality of Kathmandu is as old-fashioned as the minister of Culture of France, Jack Lang, who in 1990 gave permission to destroy the nineteenth century restoration of the Saint-Sernin in Toulouse. This romanesque church had been restored by Eugène Viollet-le-Duc in 1860 and has now been 'dérestauré' by his modern colleague Yves Boiret.¹⁸

Demolition and Decay, London, Macmillan, 1971 and *Paris Perdu. Quarante Ans de Bouleversements de la Ville*, Paris, Carr, 1991.

- 3 Rem Koolhaas, *Small, Medium, Large, Extra-Large*, Rotterdam, 010, 1995, p. 1248 and 1263.
- 4 John Sanday, *The Kathmandu Valley. Odyssey Illustrated Guide*. Hong Kong, The Guidebook Company, 1995, p. 59 and 69.
- 5 Wim Denslagen, *Architectural Restoration in Western Europe: controversy and continuity*, Amsterdam, Architectura & Natura, 1994.
- 6 David Watkin, *Morality and Architecture. The Development of a Theme in Architectural History and Theory from the Gothic Revival to the Modern Movement*, Oxford, Clarendon Press, 1977.
- 7 Ian Buruma, *The Missionary and the Libertine. Love and War in East and West*, London, Faber and Faber, 1996.
- 8 According to Niels Gutschow (during my visit to Nepal in November 1999).
- 9 Katsuhiko Watanabe, *The Buddhist Monasteries of Nepal. A Report on the I Baha Bahi Restoration Project*, Nippon Institute of Technology 1998.
- 10 Rohit Ranjitkar and Erich Theophile, *Sulima Ratnesvara Temple. Sulima, Patan*, Historic Structure Report of the Kathmandu Valley Preservation Trust (1998).
- 11 Niels Gutschow und Götz Hagemüller, 'Die Rekonstruktion des achteckigen Pavillons (Cyasilin Mandap) auf dem Barbar Platz in Bhaktapur (1987-1990)', *Deutsche Kunst und Denkmalpflege* (1991), pp. 137-155, 150.
- 12 Chen Wei and Andreas Aass, 'Heritage Conservation: East and West', *Icosmos Information* 3 (1989), pp. 3-8.
- 13 Edward Said, *Orientalism*, Penguin Books 1991, 38 (first published in 1978).
- 14 Partha Mitter, *Much Maligned Monsters. History of European Reactions to Indian Art*, Oxford, Clarendon Press, 1977, pp. 210.
- 15 Louis Dumont, *La Civilisation Indienne et Nous. Esquisse de sociologie comparée*, Paris, Armand Colin, 1964, pp. 34.
- 16 Quoted by V.S. Naipaul, *India, A Wounded Civilization*, Penguin Books 1977, pp. 103.
- 17 Dipesh Chakrabarty, 'Postcoloniality and the Artifice of History: Who Speaks for 'Indian' Pasts?', *Representations* 37 (1992), pp. 1-26.
- 18 *Le Monde* (8 August 1990) and *Saint-Sernin de Toulouse. Trésors et Métamorphoses. Deux siècles de restaurations 1802-1989*. Catalogue of the exhibition at the Hôtel de Sully in Paris (1990).

Noten

- 1 Report of UNESCO on the Kathmandu Valley World Heritage Site (1998), p.46.
- 2 See for instance Hermione Hobhouse, *Lost London. A Century of*

SIGNALEMENTEN

Joke van der Aar & Siebe Rolle, *De tuinen van Beeckestijn : een beeld van een buitenplaats*, Velsen 2000
ISBN 90-804736-2-6

Gerrie Andela, *Kneedbaar landschap, kneedbaar volk : de heroïsche jaren van de ruilverkavelingen in Nederland*, Bussum 2000
ISBN 90-6868-262-8

Fons Asselbergs, *Niets is zo veranderlijk als een monument : een pleidooi voor het cultureel argument*, Nijmegen 2000 [Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar kunst en cultuur (de Anton Duinkerken-leerstoel) aan de faculteit der Letteren van de Katholieke Universiteit Nijmegen op 8 september 1999]
ISBN 90-400-9409-8

Henk Bach en Tom Waterreus, *Verum, pulchrum et bonum : de neogotiek en het interieur van de Onze Lieve Vrouwebasiliek te Zwolle*, 2 dln., Zwolle 2000
ISBN 90-803996-4

Lonneke Bakkeren (samenst.), *Over wederopbouw gesproken : interviews met verantwoordelijke architecten en stedenbouwkundigen uit de wederopbouw periode opgetekend door ...*, Zeist 2000

Jan Bank en Maarten van Buuren; met medew. van Marianne Braun en Douwe Draaisma, *1900 : hoogtij van burgerlijke cultuur*, Den Haag 2000 (Nederlandse cultuur in Europese context; 3)
ISBN 90-12-08622-1

Jan Barendsen et al., *Van heilig woud tot heilig land : de geschiedenis van heilig landstichting*, Utrecht 2000
ISBN 90-5345-170-6

Marijke Beek en José van Kampen, *Naar een gemeentelijke welstandsnota : werkdokument met model en toelichting*, Den Haag 2000
ISBN 90-322-7749-9

Peter Betthausen et al., *Georg Dehio (1850-1932) : 100 Jahre Handbuch der Deutschen Kunstdenkmäler München 2000*.
ISBN 3-422-03072-7

J.C. Bierens de Haan en J.R. Jas, *Geldersche kasteelen tot defensie en eene plaiissante wooninge: architectuur, interieur, tuinen*, Zwolle 2000
ISBN 90-400-9477-2

A. Bijl, *Tussen de Diefdijk en de Zouwendijk : een waterstaatkundige en sociaal-economische geschiedenis van de Vijfheerenlanden (1566-1984)*, Vuren 2000
ISBN 90-800831-3-5

Tom Blekkenhorst, *Behoud het beeld : leidraad voor de herbestemming van agrarische gebouwen*, [s.l.] 2000
ISBN 90-8024642-5

Andreas Blühm en Louise Lippincott, *Licht! : het industriële tijdperk 1750-1900 : kunst & wetenschap, technologie & samenleving*,

Amsterdam 2000 ISBN 90-400-9503-5

Toon Bosch, *Om de macht over het water : de nationale waters-taatsdienst tussen staat en samenleving 1798-1849*, Zaltbommel 2000 [Proefschrift Open Universiteit, 2000]
ISBN 90-288-1542-2

R.E. de Bruin (red.), *'Een paradijs vol weelde' : de geschiedenis van de stad Utrecht*, Utrecht 2000
ISBN 90-5345-175-7

Dini Bumbaru (ed.), *Heritage at risk : ICOMOS world report 2000 on monuments and sites in danger = Patrimoine en péril = Patrimonio en peligro*, München 2000
ISBN 3-598-24240-9

Hemmy Clevis, *Zwolle ondergronds Zeven blikvangers van archeologische vondsten in Zwolle*, Zwolle 2001.

Willem Jan Cevaal (red.), *Alkmaars kleynе orgel : het koororgel van de St. Laurenskerk te Alkmaar*, Zutphen/Zeist 2000 [Nederlandse orgelmonografieën; 4]
ISBN 90-5730-113-X

Chris Colsen (red.), *Gids architectuur in Noord- en Midden-Limburg 1900-2000, Maasbracht: Kring BNA Noord- en Midden-Limburg*, [s.l.] 2000
ISBN 90-9013938-9

Ton Coops (red.), *Oorden van schoonheid : buitenplaatsen en landgoederen in Hilversum*, Hilversum 2000
ISBN 90-6550-618-7

Jeanine Dekker, Peter Don en Albert Meijer (red.), *Een bijzonder huis op een bijzondere plek: het Van de Perrehuis in Middelburg en zijn omgeving*, Middelburg 2000
ISBN 90-74375-11-1

Carole Denninger-Schreuder, *Schilders van Amsterdam : vier eeuwen stadsgezichten*, Bussum 2000
ISBN 90-6868-270-9

Theo van Dijk et al., *Het herengoed van Waalre : de heren, het kasteel en de Loondermolen, circa 1300-1940*, Waalre 2000
ISBN 90-803984-3-8

Joseé Driessen et al. (samenst.), *Monumentenzorg lokaal op koers : een handreiking voor een gerichte aanpak van gemeentelijk monumentenbeleid*, Den Haag 2000
ISBN 90-322-7750-2

M.A. van der Eerden-Vonk, J. Hauer en G.W.J. van Omme (red.), *Wijk bij Duurstede 700 jaar stad : ruimtelijke structuur en bouwgeschiedenis*, Hilversum 2000
ISBN 90-6550-619-5

Erfgoed in overvloed : discussienota over selectie van cultureel erfgoed, Zoetermeer 2000

J. van Es en D. Valentijn (red.), *Het laatste meesterwerk van Hendrik Petrus Berlage : de geschiedenis en restauratie van het Gemeentemuseum Den Haag*, Zwolle 2000
ISBN 90-400-9344-X

A.M. Fafanie, A.J. Vlaardingerbroek en L.B. Wevers ; [m.m.v. C.M.T.L. Boels] ; eindred. M.E. Stades-Vischer, *Loenen : geschiedenis en architectuur*, Zeist/Utrecht 2000
ISBN 90-6720-231-2

Walter S. Gibson, *Pleasant places : the rustic landscape from Bruegel to Ruisdael*, Berkeley 2000
ISBN 0-520-21698-9

Harm Grünhagen en Hans Ibelings, *Een beeld van een eeuw : vijftig hoogtepunten uit honderd jaar sociale woningbouw*, Almere 2000
ISBN 90-5009-210-1

Hilde de Haan en Ids Haagsma, *Gebouwen langs het Spaarne*, Haarlem 2000
ISBN 90-5105-033-X

Adriaan Haartsen, Corrie ten Oever-van Dijk, *De cultuurhistorie van Gooi en Vechtstreek: cultuurhistorische waardenkaart Noord-Holland*, Haarlem (Provincie Noord-Holland) 2000.

Jan de Heer, *Het architectuurloze tijdperk : de torens van Hendrick de Keyser en de horizon van Amsterdam = Age without architecture : the towers of Hendrick de Keyser and the horizon of Amsterdam* [vert. uit het Nederlands: Donald Gardner], Amsterdam 2000
ISBN 90-71346-30-7

Eveline Holsappel, Ida Falkenberg-Liefrinck (1901) : *de rotan stoel als opmaat voor een betere woninginrichting* [Bibliografieën en oevrelijsten van Nederlandse architecten en stedeboouwkundigen, BONAS], Rotterdam 2000 ISBN 90-76643-08-3

Walter Hoogerwerf, H. Knijptijzer (1914-1994) : *architectonische waarden, achter de rooilijn verscholen* [Bibliografieën en oevrelijsten van Nederlandse architecten en stedeboouwkundigen BONAS], Rotterdam 2000 ISBN 90-76643-07-5

Jaap Huisman et al., *Honderd jaar wonen in Nederland, 1900-2000*, Rotterdam 2000 ISBN 90-6450-414-8

Ingrid Jacobs et al., Jo Jamar (red.), *Het stadhuis van Utrecht = The town hall of Utrecht*, Utrecht 2000 ISBN 90-5345-171-4

G.B. Janssen, *Van bolwerk tot bunker : militaire complexen in Arnhem*, Utrecht 2000 ISBN 90-5345-172-2

Catharina L. van Groningen, *De Utrechtse Heuvelrug : de Stichtse Lustwarande : dorpen en landelijk gebied*, Zeist/Zwolle 2000 [De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst Geïllustreerde beschrijving] ISBN 90-400-9429-2

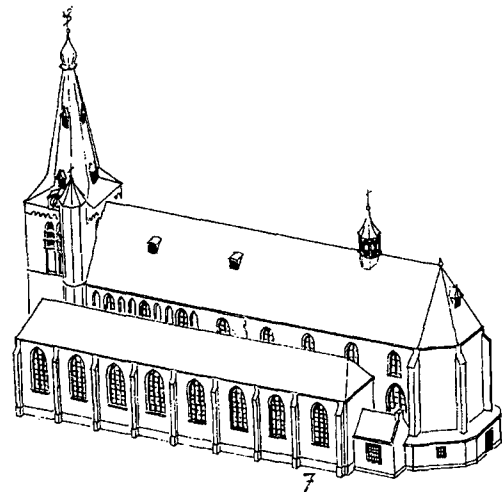
René de Kam, *'Een waardig huis der stad' : twintig eeuwen in en om het Utrechtse stadhuis*, Utrecht 2000 ISBN 90-5345-174-9

K.J.B. Keuning, *Geschiedenis van de wegen tussen Rijn en IJ*, Haarlem 2000 ISBN 90-6613-014-8

Botine Koopmans, Dick Valentijn (red.), *Over bossen, parken en plantsoenen : historisch groen in Den Haag*, Den Haag 2000
ISBN 90-73166-38-1

PUBLICATIES

Dick Zweers & Henk Beijers, *De Servatiuskerk te Schijndel. Verborgene middeleeuwse resten in historisch perspectief*, Walburg Pers Zutphen 2000, 176 pp. en circa 160 afbeeldingen. ISBN 90.5730.142.3. Prijs f 39,50

De kerk van Schijndel in haar huidige vorm

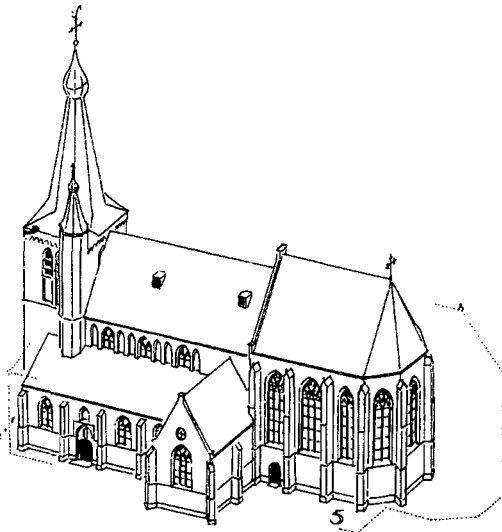
Over de rooms-katholieke Servatiuskerk in Schijndel wist men tot voor kort weinig meer te melden dan dat het een Waterstaatskerk was uit 1839 met aan de westzijde een oude laatgotische toren. De grote verdienste van het rijk geïllustreerde boek van de heren Zweers en Beijers is dat het duidelijk weet te maken, dat dit beeld bijstelling behoeft. Aan de basis van het boek ligt een bouwhistorisch onderzoek dat werd uitgevoerd in de jaren 1997-1999. Daarnaast werd archiefonderzoek verricht, dat eveneens belangrijke vondsten opleverde, die het mogelijk maakten de door het bouwhistorisch onderzoek vastgestelde bouwfases nader te dateren.

Anders dan steeds is verondersteld, blijken substantiële delen van het Schijndelse kerkship nog uit de Middeleeuwen te dateren, in het bijzonder de eerste vier traveeën van het schip, gerekend vanaf de toren. Het exterieur van de lichtbeuk toont hier zelfs nog het oorspronkelijke muurwerk, maar dit wordt voor de gewone bezoeker aan het zicht onttrokken door de hoog opgaande zadeldaken van de zijbeuken. Waarschijnlijk dateert dit schip uit het midden van de vijftiende eeuw; in een oud jaargetijdenboek dat bijgehouden werd tussen 1450 en 1520, staat rond 1455 namelijk genoteerd: "en daarna, terwijl de tijd van weelderigheid voorbijging, omdat het aan de ijverige mensen behaagt oude dingen te veranderen in iets nieuws, omdat zij alles van de kerk maakten, nieuwe klokken, een nieuw uurwerk en het schip en omdat ze ieder ding vernieuwden door het apart op een weelderiger manier aan te pakken, werden zeer grote uitgaven vereist en immense kosten..."

Maar het bleef niet bij de 'vondst' van een vijftiende-eeuws schip; boven de negentiende-eeuwse gestucte gewelven bevindt zich nog altijd een kapconstructie uit 1523, zij het zonder de oorspronkelijke beplanking. Wel hebben de bogen hun originele schilderwerk in

rood, wit en blauwgroen behouden. De overige kappen in de kerk zijn niet minder interessant. Zij bleken in de negentiende eeuw te zijn opgetrokken van het sloopmateriaal dat afkomstig was van de kappen van de zijkoren, zijbeuken en het priesterkoor. Van deze oorspronkelijke kappen is zelfs zoveel bewaard, dat het mogelijk was te achterhalen waar in het kerkgebouw de verschillende onderdelen ooit hun plaats hadden. In de huidige kap werden naast delen van de oude kappen ook delen van een rijk gepolychromeerd doksaal gevonden. Met andere woorden, de Schijndelse kerk was niet minder dan een bouwhistorisch paradijs.

De Schijndelse kerk is in de jaren dertig van de negentiende eeuw inderdaad ingrijpend verbouwd, maar toch in aanzienlijk mindere mate dan waar tot nu toe vanuit werd gegaan. Het zijn vooral het koor en de zijbeuken die een gedaantewisseling hebben ondergaan. De zijbeuken werden verbreed en verhoogd. De uitstekende zijkoren aan weerszijden van de vierde schiptravee werden afgebroken en door gewone zijbeuktraveeën vervangen. Daarnaast werden schip en zijbeuken met drie traveeën verlengd. Het priesterkoor kwam door deze ingreep meer oostelijk te liggen. Had het oude priesterkoor, dat aansloot op de vierde schiptravee, wel drie traveeën en een driezijdige sluiting; het nieuwe priesterkoor heeft slechts één travee en een driezijdige sluiting.

Reconstructie van de kerk van Schijndel na de verbouwingen die het gevolg waren van de brand in 1512.

Al deze gegevens tezamen volstaan om, met behulp van het niet al te overvloedige iconografische materiaal (een tekening en plattegrond van Hendrik Verhees uit 1787, een tekening van A.C. Brock van na 1819, een kadasterkaart uit 1832 en een tekening uit 1833), een verantwoorde reconstructie van het laatmiddeleeuwse kerkgebouw te maken, zoals het er na de herbouw, die het gevolg was van een grote brand in 1512, moet hebben uitgezien (zie afbeelding).

Genoemde gegevens zijn in het boek van Zweers en Beijers ingebed in een geschiedenis van de Schijndelse kerk van de Middeleeuwen tot de tegenwoordige tijd. Daarnaast wordt een overzicht gegeven van de bouwgeschiedenis, van de altaren met hun fundaties, en van de in de kerk voorhanden zijnde inventaris in verleden en heden, waaronder zich fraaie negentiende-eeuwse stukken bevinden. Kortom, er is voor dit boek gedegen onderzoek verricht, dat niet zonder

mooie resultaten gebleven is. Daarom is het jammer dat het boek ontsierd wordt door ernstige schoonheidsfouten, die de leesbaarheid niet ten goede komen. In menige alinea is de structuur zoek; andere bestaan uit een warboel van onsamenhangende feiten. Een passage als de volgende is helaas geen zeldzaamheid: "Bisschop Servatius overlijdt in 384 en wordt in Maastricht begraven. Boven zijn crypte zal later de bekende Sint Servaas verrijzen. Zo ontstond het Maastrichtse Servaaskapittel dat tot in onze streken is doorgedrongen, getuige de diverse Servatiuskerken in Brabant. Tijdens het ontstaan van de vroegste parochies behoorde Schijndel onder het oude graafschap Rode, grofweg gelegen tussen Dommel- en Aadal. Lettend op de patroonheiligen " en zo maar door. Een goede redactie had dit kunnen verhelpen.

De beeldredactie laat eveneens te wensen over. Zo hebben platen en tekeningen beide een eigen nummering en in het geval van de tekeningen mist deze nummering elke logica. Veel plaatjes zijn ver van de plaats waar de lezer ze wil hebben terecht gekomen en zijn dus niet makkelijk terug te vinden. Sommige afbeeldingen staan er twee maal in. Bij een van de afbeeldingen leert het bijschrift dat het zou gaan om oud kaartmateriaal; het betreft hier echter een twintigste-eeuwse hertekening van een oudere kaart. Helaas is ook dit geen uitzondering.

Aan het einde van hun boek doen de schrijvers een aantal suggesties voor verder onderzoek. Opvallend is dat een gedegen kunsthistorisch onderzoek ontbreekt. Dat is jammer, want er is voldoende reden de kerk, zoals deze er in de vijftiende eeuw moet hebben uitgezien, in een bredere kunsthistorische context te plaatsen. Daarnaast maken de schrijvers van het boek duidelijk niet erg gecharmeerd zijn van de gangbare indeling in torentypes van middeleeuwse Brabantse kerkarchitectuur. Hoewel dit vermoedelijk terecht is, wordt dit onvoldoende beargumenteerd. Zweers en Beijers zien in de Schijndelse toren een duidelijke parallel met de toren van de parochiekerk in Eerschot bij St. Oedenrode, maar gaan daarop niet verder in. Dit smaakt naar meer...

Elizabeth den Hartog

Adriaan W. Vliegthart, Het Loo. Een paleis als museum. Journaal van een restauratie. Apeldoorn, Stichting Paleis het Loo Nationaal Museum, 1999. ISBN 90-805046-1-0.

De reconstructie van Het Loo (1977-1984) is met inzet van alle beschikbare historische kennis en vaardigheden uitgevoerd en het resultaat is verbluffend: de museumbezoeker kan Het Loo nu in zijn oorspronkelijke gedaante bewonderen, inclusief de barokke tuin met beelden en fonteinen, en in het paleis bevindt zich een reeks kamers waarvan de aankleding werd teruggebracht in de tijd van de verschillende vorsten en prinsessen uit de geschiedenis van het koninklijk Huis. Het is alles tot in de perfectie uitgevoerd en beslist een bezoek waard. Het is vermoedelijk de enige restauratie in Nederland geweest waarbij geld geen rol speelde. De financiën speelden hier een zo ondergeschikte rol, dat de auteur van het hier besproken restauratiedagboek ergens terzijde opmerkt dat het budget in 1974 op 43.900.000 gulden werd geraamd, maar verder geen inkt verspilt aan de latere financiële ontwikkelingen. Ik bewonder die aristocratische minachting voor geldelijke zaken.

Het boek van Adriaan Vliegthart, dat als gids voor de museumbezoeker is geschreven, heeft mij verbaasd. Het is geschreven door iemand die geen twijfel kent, nauwelijks vragen stelt en denkt dat

het een overbodige luxe is om een plattegrond met namen van de verschillende kamers op te nemen. Maar wat mij nog het meest heeft verbaasd, dat is het gemak waarmee de auteur de kritiek op dit project terzijde schuift. De tegenstanders van de reconstructie noemt hij een 'voor deze tijd [jaren zeventig] kenmerkende actiegroep'. Hij lijkt zichzelf ver verheven te voelen boven het janhagel dat lastige, zogenaamd maatschappijkritische vragen durft te stellen over een project van koninklijke allure.

'Opvallend was', zo schrijft Vliegenthart, 'dat tegenstanders van de restauratieplannen de nieuwe museale bestemming van het paleis van ondergeschikt belang achtten en deze niet of nauwelijks in hun beschouwingen betrokken'. Met andere woorden: die tegenstanders begrepen er dus eigenlijk niets van, want het besluit om Het Loo als museum in te richten was al genomen en de min of meer logische consequentie was dan dat het gebouw een geheel nieuwe functie kreeg, namelijk als museumgebouw voor de geschiedenis van ons Koninklijk Huis. Tegen die achtergrond zou het onlogisch zijn geweest het gebouw te bewaren in de toestand die het in 1962 had. In die toestand was het niet veel meer dan een negentiende-eeuws paleis met een gemoderniseerd interieur. De oudere geschiedenis van het gebouw was niet meer afleesbaar en het doel van het nieuwe museum was nu juist om die vroegere geschiedenis zichtbaar te maken. Het was dus erg dom van die tegenstanders om deze logica niet opgemerkt te hebben.

Maar afgezien hiervan hadden die tegenstanders ook in theorie ongelijk. Dat is namelijk in 1997 vastgesteld door doctorandus H.C. Bouma in zijn scriptie voor de Open Universiteit in Heerlen. Vliegenthart neemt hieruit het volgende citaat: 'Mijn laatste conclusie luidt dan ook dat het hevige debat over de manier waarop paleis Het Loo zou moeten worden gerestaureerd geen enkel doel gediend heeft. Er is geen waarheid in deze kwestie ... Om Lowenthal nog maar eens aan te halen: "To describe or proscribe how to treat the past is pointless, for our view of it is determined by everything we are and do". ' Alsof David Lowenthal iets nieuws beweert, alsof het niet algemeen bekend is dat het verleden altijd weer opnieuw wordt verteld en elke keer weer anders. En alsof deze zogenaamd diepzinnige opmerking van Lowenthal zou betekenen dat alles wat ooit ter verdediging van restauratieprincipes is geschreven, geen enkel doel heeft gediend. De stelling van Lowenthal is dat het verleden wordt gemaakt door mensen die er iets mee willen aantonen en dat het verleden daarom altijd wordt vervormd: 'In history, no less than in heritage, bias and error infuse our relations with the past', schrijft hij op pagina 115 van *Possessed by the Past. The Heritage Crusade and the Spoils of History* (New York, The Free Press, 1999). Dat zal niemand bestrijden, maar de conclusie die Bouma hieruit trekt is wel te bestrijden, want uit het feit dat geschiedschrijvers en restauratie-architecten nooit volledig objectief kunnen zijn, mag niet de conclusie worden getrokken dat het hen vrij staat om het verleden naar hun hand te zetten. Het beeld dat zij geven moet wel oprecht zijn en de toets der kritiek kunnen doorstaan. Het is een kinderlijke interpretatie van de betrekkelijkheid van alle geschiedschrijving om te denken dat historici plotseling ontdekten zouden hebben dat ze eigenlijk tot de categorie van de romanschrijvers behoren. Ik kan ook citeren en ik kies voor deze gelegenheid iets van Erich Kästner, die in 1946 schreef: 'Kann man aus der Geschichte lernen? Würde man die Frage verneinen, so wäre die Freiheit und damit die Geschichte im menschlichen Sinne vernichtet.' Dit komt uit het opstel 'Nürnberg und die Historiker'. Het relativisme van Bouma is gevaarlijker dan hij zelf beseft, want volgens hem is iedereen vrij in de interpretatie van het verleden en mag je bij restauraties doen wat je wilt. Discussies over de betekenis van historische interpretaties zijn volgens Bouma zinloos. Geschiedenis is een discussie zonder einde, beweerde Pieter Geyl en hij

bedoelde daarmee niet dat het zinloos was om te discussiëren. Hij bedoelde juist dat discussie nodig en onmisbaar is en dat er nooit een einde mag komen aan het stellen van kritische vragen over wat historici beweren.

In het boek staan gelukkig ook enkele foto's van vóór de restauratie. Het zijn er te weinig voor een goed begrip van de veranderingen die het interieur heeft ondergaan, maar een kleine indruk is al voldoende om te beseffen dat het paleis een complete metamorfose heeft ondergaan. Weet u wat mijn conclusie is? Dat Het Loo uit 1962 eigenlijk niet meer bestaat, dat Het Loo van 2000 veel weg heeft van een replica en dat de gereconstrueerde vertrekken grotendeels uit namaakwerk bestaan, knap gedaan en historisch betrouwbaar misschien, maar ze lijken toch meer op een collectie stijlkamers. Zo werd de aankleding van de grote voorhal uit 1898-1902 geheel verplaatst naar een ruimte in de vleugel aan de Koningslaan. Deze zaal heet nu Wilhelminazaal, omdat de decoratie in opdracht van koningin Wilhelmina was uitgevoerd. Deze aankleding mocht dan wel worden behouden, maar niet meer op de plaats waar die ooit was ontworpen. Ze werd gedegradeerd naar een dienstvleugel, want de oorspronkelijke, zeventiende-eeuwse aankleding van de voorhal werd belangrijker gevonden.

De nieuwe inrichting van het hoofdhuis is prachtig en indrukwekkend, precies zoals vorsten moeten wonen. Het boek bevat zoals gezegd ook foto's van vóór de restauratie, zodat we soms ook kunnen zien hoe de kamers er vroeger hebben uitgezien en dat was lang niet zo mooi, soms niet echt vorstelijk. De zitkamer van koningin Juliana was in 1975 ronduit schamel, voor een vorstin dan: kaal en ingericht met gebloemde en gedrapeerde stoelen. Zo mochten vorsten niet hebben gewoond. Hoe ze eigenlijk hadden moeten wonen is nu pas te zien. De kamer van Juliana was vroeger de zitkamer van prins Hendrik en zo is die nu weer ingericht. De zitkamer van koningin Wilhelmina, waarvan het boek een foto uit 1974 bevat, werd na de restauratie ingericht als de kamer van koning Willem II. De huidige zitkamer van koningin Emma was vermoedelijk vroeger de kamer van prins Bernhard. Dat leid ik af uit het onderschrift van foto 260: 'Als Zitkamer van ZKH prins Bernhard tot 1975' (je krijgt de indruk dat geen enkel vorstelijk persoon zijn eigen kamer heeft mogen behouden). Midden in de kamer van de prins lag bij wijze van vloerkleed een dode ijsbeer met kop en al. Dit soort eigenaardigheden zijn vervangen door echt vorstelijke dingen: de burger maakt sinds de Restauratie van de negentiende eeuw wel uit hoe de vorst moet leven en als de vorst daaraan tijdens zijn leven niet heeft beantwoord, dan wordt zulks na zijn dood alsnog gecorrigeerd. Het gereconstrueerde Loo is de droom van de burger: het museum is een droomfabriek. Men spreekt er ook anders: het voorplein heet er 'basse-cour' en het hoofdhuis 'corps-de-logis'. Zo rijk en deftig Het Loo nu is vormgegeven, zo arm en schamel is de verdediging van de reconstructie in het boek tegen de bezwaren die destijds zijn geopperd. Afgezien van een beroep op een citaat uit een scriptie, wordt geen poging gedaan het ongelijk van de tegenstanders aan te tonen.

Wim Denslagen

Terminologie verdedigingswerken. Inrichting, aanval en verdediging. Stichting Menno van Coehoorn, Utrecht, 1999. 79 blz., ISBN 90.9013382.8

Menno van Coehoorn heeft een aantrekkelijk uitgevoerd, overzichtelijk naslagwerk voor de bestudering van verdedigingswerken uitgebracht. Hoewel bedoeld als nieuwe druk van de "Vestingbouwkundige termen" uit 1983 door A.H. Mohr, ligt er nu in plaats van een lijst een echt boek. De stichting vult hiermee een belangrijk deel van haar

doelstelling in, ze bevordert de belangstelling voor de materie door een grote mate van openbaarheid. Zo is niet alleen overname van gegevens toegestaan, ook via internet is de "terminologie" te raadplegen (www.coehoorn.nl). Het boek is helder opgezet en veel aandacht is besteed aan de kruisverwijzingen, al kan dat altijd beter. De compactheid van de omschrijvingen is bewonderenswaardig.

De duidelijke overzichtstekeningen op de achterzijde van de vóór- en achterflap bieden voor de lezers die deze toevallig ontdekken - een toegang tot begrippen waarvan ze de naam niet kennen. Dat niet-militaire betekenissen van termen achterwege gelaten worden, is misschien wel begrijpelijk. Al treedt de kaarsenstandaard in detectives regelmatig op als wapen, dat de *kandelaar* beperkter gedefinieerd wordt is logisch. Het referentiekader is echter zo beperkt dat zelfs de *bom(men)werper* miskend wordt als term voor het meest bekende vliegtuig in de bestudeerde oorlogsvoering.

De trefwoordaanduiding met een asteriks achter het woord is verwarrend. Zo moet *gewapend beton** onder de B gezocht worden, evenals *bedekte weg**. Noch bij *gewapend*, noch bij *weg* staat een verwijzing. Het is overzichtelijker om dergelijke trefwoorden vóór- aan van een teken te voorzien en cursief in de tekst te plaatsen. Bij de doorverwijzingen is overigens de asteriks weggelaten, waardoor niet duidelijk is of *buitengrachtsboord*: "ander woord voor *contres-carp*", als definitie of als verwijzing is bedoeld. Bij synoniemen zou òf doorverwezen moeten worden, òf twee maal een identieke omschrijving gegeven: verschillen in de tekst zaaien twijfel. Immers, bij de verwijzing naar een verwant begrip dient de tekst het verschil aan te geven en de begrippen ten opzichte van elkaar af te perken. Zo ontstaat verwarring bij de kruiselings verwezen begrippen *fleche* en *redan*: deze worden hetzelfde omschreven, de bijgeplaatste tekening suggereert echter een niet aangegeven verschil.

De relatie tussen een hoofdbegrip en diverse verschijningsvormen ervan vormt een stamboomstructuur. De *schans* kent verschillende vormen, die staan bij dat lemma dan ook getekend, maar zijn niet benoemd. Ook wordt niet verwezen naar de elders behandelde *sterreschans*, waar overigens wel een terugkoppeling staat naar *schans*.

De geïnteresseerden in relatief jonge verdedigingswerken vinden veel van hun gading. Boeken hierover worden door Menno van Coehoorn veel toegankelijker. De "Terminologie" graaft echter niet diep genoeg voor wie bij het opstellen van een redengevende monumentenbeschrijving van een bunker (*kazemat*) dit boek ter hand neemt: hij kan het type nòg niet benoemen. Hier wreekt zich ook het ontbreken van literatuurvermeldingen over specifieke deelgebieden.

In de vorige versies vormden de "verstingwerken" het blikveld, nu is dit uitgebreid tot de "verdedigingswerken". Dus is nu ook de middeleeuwse *stormtoren* in beeld, compleet met een tekening van Viollet-le-Duc. Daarmee wordt een link gelegd tussen bijvoorbeeld oud-militairen en de gezinnen die de romantiek van kastelen zoeken. De (doelgroep) verbreding heeft in deze druk nog niet echt wortel geschoten. Al op de vóór- en achterflap wordt een belangrijkste kans gemist: daar zou een middeleeuws kasteel met al zijn onderdelen te zien moeten zijn, lang toch hèt verdedigingswerk bij uitstek. Ook als lemma ontbreekt het *kasteel*. Samenwerking met andere organisaties is voor deze materie wenselijk.

Kortom: het lijkt erop dat bij de samenstelling van het boek erg veel invloed is uitgegaan van Van Coehoorn als primaire inspiratiebron. Bij een volgende editie ware ook Viollet-le-Duc hierbij te betrekken. Een wervende algemene leestekst voorin - over fiere ridders en kleumende dienstplichtigen - maakt het boek voor een breder publiek aantrekkelijk. De "terminologie" is ook in de huidige vorm zonder meer een publicatie die een zeer ruime verspreiding verdient.

Jean Penders

KNOB

Kort verslag van de studiedag 'Herbestemming en instandhouding van militaire complexen', gehouden op vrijdag 16 maart 2001 in het congrescentrum Kumpulan op het landgoed Bronbeek te Arnhem

Na verwelkoming van de ruim tachtig deelnemers aan deze studiedag schetst de heer D. Staat, de beheerder van het in Bronbeek ondergebrachte museum, in vogelvlucht de geschiedenis van het Koninklijk Koloniaal Militair Invalidenhuis Bronbeek. Koning Willem III kocht in 1860 het landgoed aan om daar een militair tehuis als sociaal vangnet voor de veteranen van het koloniale leger te vestigen. In het 1860/62 gebouwde hoofdgebouw wonen thans 50 personen. De drie andere hoofdfuncties van Bronbeek zijn naast het zijn van verzorgingstehuis het instandhouden van het aan de geschiedenis van het KNIL (1830-1950) gewijde museum, het herdenken van de strijd in Z.O. Azië en het ondersteunen van het veteranenbeleid. Het centrum 'Kumpulan' (letterlijk: verzameling) werd enkele jaren geleden omgebouwd tot een congrescentrum. KNOB-voorzitter Borger geeft aan dat het thema 'Herbestemming en instandhouding van militaire complexen' een onderdeel vormt van de omvangrijke problematiek om grote complexente behouden. Die problematiek is nog gecompliceerder geworden door het terugtrekken van de centrale overheid, een ontwikkeling die zich doorzet in de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening. Het komt erop neer dat de ruimtelijke ordening niet meer een centraal geleid proces zal zijn, maar dat de lagere overheden, daarbij een veel grotere rol krijgen toebedeeld. Dat biedt kansen voor meer 'inspraak' op buurtniveau bij de planvorming. Goed opdrachtgeverschap hoort daarvoor een voorwaarde te zijn. Ook de rol van het particulier initiatief is belangrijk. Daarom heeft de KNOB dit onderwerp tot thema van deze studiedag gekozen.

Ir. J.C. 't Hart, directeur van de Directie Programma's en Projecten van de Rijksgebouwendienst, wijst erop dat de RGD nu juist niet te maken heeft met militaire objecten. Het beheer daarvan ligt in handen van Defensie. Maar de RGD is wel geïnteresseerd in de cultuurhistorische waarden van (ook) die objecten. De RGD beheert zo'n 600 objecten, die ingeschreven staan in het rijksmonumentenregister, waarvan de heer 't Hart aan de hand van dia's een aantal voorbeelden toont. De RGD heeft de ambitie (ook) op het punt van herbestemming een voorbeeldfunctie te vervullen. Sinds 1999 zijn de rijksdiensten zelf de opdrachtgevers met een budget. De RGD moet deze 'klanten' zijn diensten aanbieden. De RGD neemt de cultuurhistorische waarde nadrukkelijk mede als uitgangspunt. Als de 'klanten' soms andere ideeën of andere belangen hebben, conflicteert dat wel eens. Door systematisch de cultuurhistorische waarden te analyseren poogt de RGD de 'klant' er dan van te overtuigen dat behoud en herbestemming goede opties zijn.

Drs. H.P.G. de Boer, directeur van de Hollandsche Maatschappij voor Vastgoedontwikkeling/Stadsherstel BV, bespreekt drie militaire complexen, die richtinggevend zijn voor herontwikkeling: de Stelling van Amsterdam, de Ripperdakazerne in Haarlem en de Saksen Weimar-kazerne in Arnhem. Bij de herontwikkeling dienen zowel de omgeving als de als de structuur van het complex uitgangspunt te zijn. Dat pleiten voor behoud en herontwikkeling succesvol kan zijn., laat de Ripperdakazerne zien, die door de betrokken overheden al was 'weggedacht'. Pressie en een goed doordacht alternatief plan van architect Van Reeth heeft de autoriteiten op andere gedachten gebracht.

Na een smakelijke rijsttafel en een bezoek aan het interessante muse-

um Bronbeek spreekt mevr. drs. J.L.P.B. Finaly, hoofd Regioservice Zuid van de Rijksdienst voor de monumentenzorg, over de typologie van kazernecomplexen, die zich in de loop der jaren ontwikkelde van een lineaire constructie via een carrévormige aanleg tot het paviljoen- en bungalowtype. Van de in totaal 120 kazernes in ons land zullen er op korte termijn zo'n 60 worden afgestoten. Een kazernerterrein heeft als kenmerken de logiesfunctie, een exercitieplaats en de plaats voor de vlag. Het herbestemmen van kazernes, zoals dat in de afgelopen jaren is gebeurd, kan meer of minder geslaagd zijn: de transformatie van de Oranje Nassau-kazerne aan de Singelgracht in Amsterdam in een woningen- en kantorencomplex acht spreekster geslaagd, de verbouwing van de nabij gelegen Cavaleriekazerne door architect Van Velzen scoort naar haar oordeel minder hoog, omdat door een toevoeging van enkele woontorens de beleving van de open buitenplaats teniet is gedaan. Ook bij de verbouwing van de Juliana van Stolberg-kazerne in Amersfoort zijn wel wat kanteekeningen te plaatsen. De omvorming van de uit 1840 daterende Frederik Hendrik-kazerne in Leeuwarden tot HAT-eenheden acht zij echter weer beter geslaagd. In de komende jaren zal dus bij tal van kazernecomplexen de vraag aan de orde komen of zij behouden kunnen blijven en zo ja hoe. Te noemen zijn de al door de heer de Boer vermelde Ripperdakazerne in Haarlem, de Kromhoutkazerne uit 1910 in Utrecht, de Grensbataljonskazerne van architect Boosten uit 1936 in Roermond, de Saksen Weimarkazerne uit 1938 hier in Arnhem en naoorlogse kazernes van het paviljoen- en bungalowtype in Ermelo en Garderen. Goed, analyserend onderzoek zal steeds ten grondslag moeten liggen aan de beslissingen over de toekomst van deze complexen.

Drs. J. Wessels, hoofd van de Afdeling Monumentenzorg van de gemeente Arnhem, geeft aan dat de gemeente Arnhem zich steeds meer betrokken voelt bij het behoud van de Saksen Weimarkazerne. Het gaat om een degelijk vooroorlogs gebouw, gunstig gelegen, dat opvalt door zijn herkenbaarheid en identiteit met een voor de tijd van de bouw kenmerkende architectuur. Het behouden en herbestemmen van het complex kan dan ook inderdaad beschouwd worden als een uitdaging voor Arnhem-Noord. Vervolgens begeeft men zich per bus naar deze thans als asielzoekerscentrum dienende kazerne voor een bezichtiging van de gebouwen en een rondleiding over het terrein. De verschillende aspecten van het complex komen tijdens de rondleiding uitvoerig aan de orde. Met een borrel in de kantine van de kazerne wordt deze interessante en informatieve studiedag over een zeer actueel onderwerp beëindigd.

Kort verslag van de Algemene Ledenvergadering van de KNOB, gehouden op 21 april 2001 in de Syrisch Orthodoxe Kerk aan de Keizersgracht 220 te Amsterdam

Nadat de voorzitter, prof. dr G.J. Borger, de ruim zestig aanwezige leden, waaronder zijn beoogde opvolger mr C.J.D. Waal, heeft verwelkomd, worden het verslag van de op 25 november 2000 te Utrecht gehouden Algemene Ledenvergadering, het jaarverslag over 2000 en het financiële verslag over 2000 door de vergadering goedgekeurd. Het voorstel van de kascommissie, bestaande uit mevr. drs C.J. Hubert van Blyenburgh-Ekama en de heer G.J. van Groningen, de penningmeester decharge te verlenen voor het gevoerde beleid wordt eveneens door de vergadering overgenomen. De voorzitter zegt toe de overige aanbevelingen van de commissie in het bestuur aan de orde te zullen stellen. Hij dankt de commissie en in het bijzonder mevr. Hubert van Blyenburgh, die uit de commissie treedt, voor de zorgvuldig verrichte werkzaamheden. Naast de heer Van Groningen neemt het plaatsvervangend lid, de heer M.J. Sypkens

Smit, zitting in de commissie. De vergadering wijst de heer G.H.F. Valk aan tot nieuw plaatsvervangend lid. Het voorstel de op 25 november 2000 goedgekeurde contributie om te rekenen in euro's geeft aanleiding tot enige discussie en vragen, maar uiteindelijk kan de vergadering toch met het voorstel instemmen. Dat betekent dat met ingang van 2002 de contributie wordt gesteld op 40 euro's voor de leden, op 65 euro's voor de instellingen, op 25 euro's voor 65+leden en op 12 euro's voor de leden jonger dan 27 jaar. Na het aannemen van een door de heer J. Kuyper te Brielle voorgesteld amendement betreffende het zesde lid van artikel 6 van de voorgestelde nieuwe statuten, besluit de vergadering de door het bestuur voorgestelde statutenwijziging voor het overige te aanvaarden. Op grond van de vigerende statuten is een tweede lezing noodzakelijk. Deze is voorzien op 14 mei na afloop van de dan plaatsvindende bestuursvergadering te Utrecht. Daarna kan de acte bij de notaris worden gepasseerd. Na de gebruikelijke mededelingen over het Bulletin en de komende activiteiten neemt de heer Borger voor het laatst als voorzitter het woord. Het heeft hem gespeten te moeten besluiten af te treden, maar zijn toenemende onderwijsverplichtingen dwongen hem daartoe. Met genoegen kijkt hij terug op de tien jaren dat hij deel uitmaakte van het bestuur van de Bond (vanaf 1997 als voorzitter). De positie van de Bond is verstevigd, er zijn goede relaties met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de zusterorganisaties opgebouwd, het 100-jarig bestaan van de Bond kon op een passende manier worden gevierd en mede dankzij het Bulletin vertoont de KNOB weer een duidelijk eigen gezicht. Punten van zorg blijven de financiële basis en het geringe ledenaantal. Het is noodzakelijk dat de stem van de Bond duidelijk blijft doorklinken als wij ons realiseren op welk een intensieve wijze Nederland in de komende jaren 'op de schop zal worden genomen'. Het behoud van oudheidkundige waarden dient daarbij niet uit het oog te worden verloren, aldus de heer Borger, die bestuur en leden dankt voor het in hem gestelde vertrouwen en voor de constructieve en goede samenwerking. Hij beveelt tenslotte mr C.J.D. Waal gaarne als zijn opvolger aan. De heer Waal is al vele jaren nauw betrokken bij de monumentenzorg, zowel als stadsbestuurder van Leiden, Deventer en nu Castrium als vanwege zijn lidmaatschap van de voormalige Rijkscommissie voor de Monumenten en tot voor kort van de Monumenten- en Archeologiecommissie van de Raad voor Cultuur. De vergadering luidt met applaus de heer Borger uit en de heer Waal in.

Vice-voorzitter Apell zegt de heer Borger namens bestuur en leden dank voor het vele dat hij voor de KNOB heeft gedaan. Daarna heet hij van harte de heer Waal welkom als nieuwe voorzitter. Vanwege diens bestuurlijke verplichtingen tot het eind van het jaar in Castrium zal de heer Apell het voorzitterschap tot die tijd waarnemen.

Na het beantwoorden van een aantal vragen in de rondvraag sluit de heer Apell de vergadering af om 12.00 uur. Hij neemt vervolgens de taak op zich om een toelichting te geven op het kerkgebouw van architect Th. Molkenboer, waarin de bijeenkomst wordt gehouden. De heer Keyzer licht aan de hand van dia's de totstandkoming van het Centraal Station toe. Deze ledenvergadering wordt afgesloten met het bezichtigen van de Koninklijke Wachtkamer in het Centaal Station en de daar tegenover gelegen Nicolaaskerk van architect A.C. Bleys.

De volledige versie van dit verslag is verkrijgbaar bij het bureau van de KNOB.

GWvH

Oud-KNOB-voorzitter Braat overleden

Er zullen niet veel KNOB-leden zijn, die nog een duidelijke herinnering hebben aan het optreden van dr W.C. Braat als voorzitter van de KNOB. Aangezien hij nu ruim dertig jaar geleden tot tweemaal toe als Bondsvoorzitter optrad, was de heer Braat echter de persoon, die in sterke mate toen het 'gezicht' van de Bond bepaalde. Wouter Cornelis Braat, op 4 februari 1903 in Delft geboren, promoveerde op 24 juni 1932 te Leiden op een dissertatie, getiteld 'De Archaeologie van de Wieringermeer; een bijdrage tot de geschiedenis van het ontstaan der Zuiderzee'. Door de bijzondere aandacht voor eenvoudige Middeleeuwse bodemvondsten is het een pioniersstudie voor de Middeleeuwse archeologie, waaraan hij ook later waardevolle bijdragen leverde. In dit verband moge herinnerd worden aan zijn artikelen in de Oudheidkundige Mededelingen, zoals Souburg en Middelburg (1941), Nieuwe vondsten te Middelburg (1942), Burgh op Schouwen (1954), Twee Walcherse werven (1955), De Berg van Troje, het stamslot der Heren van Borssele (1960, 1962) en Die frühmittelalterliche Keramik von Burgh (1960). Tot aan zijn pensionering in 1968 was hij als conservator voor de Nederlandse afdeling en als adjunct-directeur verbonden aan het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. In 1959 trad hij toe tot het bestuur van de KNOB. In de jaren nadien treffen wij van zijn hand boekbesprekingen in het Bulletin aan. Zo recenseerde hij de publicatie van prof. S.J. de Laet, hoogleraar archeologie te Gent, 'The Low Countries', waarin de prehistorische periode in België en Nederland werd behandeld, 'Speurtocht naar onze Voorouders' van de hand van G.D. van der Heide en 'In het voetspoor van A.E. van Giffen', samengesteld door W. Glasbergen. Op 21 juni 1963 volgde Braat prof. dr M.D. Ozinga op als Bondsvoorzitter. In hetzelfde jaar droeg hij aan de feestbundel-Ozinga 'Opus Musivum' het artikel 'De ontwikkeling van de kastelenbouw in Nederland in de vroege Middeleeuwen' bij. In zijn jaarredes, uitgesproken tijdens de toen steeds in juni plaatsvindende Algemene Ledenvergaderingen en dankzij de goede zorgen van secretaris Van der Mark zorgvuldig opgetekend, toonde Braat zich een duidelijke vertolker van het KNOB-gedachtengoed: krachtig stelde hij de in tal van historische binnensteden nagestreefde dempingen van grachten aan de kaak. En ook de winkeliers, die in die binnensteden hun winkelpuien 'moderniseerden' moesten het ontgelden. 'Deze verderfelijke mentaliteit vormt, naast het moderne verkeer, het grootste gevaar voor onze mooie oude steden', zo klonk het op 19 juni 1964 in het Stadhuis van Sluis uit zijn mond. In het bijzonder Alkmaar en 's-Hertogenbosch, waar van de ontwerp-monumentenlijst met 623 panden er door de gemeenteraad maar 88 werden aanvaard, had hij hierbij op het oog. En op 18 juni 1965 werd het monumentenleid in Dordrecht, waar de KNOB toen bijeen kwam, gehekeld: 'Of het een gelukkige gedachte is om de hele binnenstad voor winkelcentrum te bestemmen en maar vast te beginnen met een afschuwend gebouw voor Vroom en Dreesmann, waag ik te betwijfelen.' In deze ledenvergadering trad Braat om statutaire redenen als voorzitter af om op 21 juni 1968 weer als zodanig terug te keren: 'De vergadering gaat hiermede accoord, waarop de heer Braat, bewogen door het in hem gestelde vertrouwen, zegt de benoeming gaarne te accepteren.' En zo kon hij op 20 juni 1969 in Breda fulmineren over o.a. Amersfoort, waar 'twee oude huizen, die op de monumentenlijst staan, moeten wijken voor een nieuwbouw van C.& A., die alleen al door zijn hoogte het stadsbeeld ter plaatse grondig zal bederven.' Maar ook kon hij melding maken van de instelling van een commissie voor historische buitenplaatsen, parken en tuinen. Het rapport van deze commissie legde de basis voor het buitenplaatsenbeleid zoals dat in de afgelopen jaren vorm heeft gekregen. Op 18 juni 1971 droeg Braat in Middelburg - het daar gevoerde (wederopbouw)beleid werd

krachtig geprezen - het Bondsvoorzitterschap over aan dr ir C.L. Temminck Groll.

Nadien bleef de heer Braat het wel en wee van de hem zo ter harte gaande KNOB 'op afstand' volgen en dat tot op zeer hoge leeftijd. Zo was hij nog aanwezig op het congres op 15 oktober 1998 in Leiden, georganiseerd ter gelegenheid van het komende eeuwfeest van de Bond. Hij overleed op 28 maart 2000 in zijn woonplaats Oegstgeest. Wij zullen ons dr Braat herinneren als een nauwgezet oudheidkundige 'van de oude stempel', die kritisch stond ten aanzien van het telkens weer verloren gaan van hem ter harte gaande monumenten van geschiedenis en kunst. Voor zijn verdiensten op het terrein van de oudheidkunde en het RMO werd hij benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

GWvH

SUMMARIES

The East Indian House in Amsterdam: problems with the reconstruction of a historical interior

E. H. Mattie and C. van Soestbergen.

The article deals with the reconstruction of the meeting hall of the 'heren XVII' of the Dutch East India Company in the Amsterdam East Indian House as a representative reception room of the Amsterdam University. The essence of the article is the moral question to what extent a reconstruction does justice to the history and historical values of a historically important building. The question is further worked out on the basis of the questions whether the reconstruction itself is to be called successful and whether the chosen location of the hall is historically correct.

The authors take the view that a proof of professional skill was achieved in the hall, but that in parts of it the quality of the work was less good. In two cases, not clearly distinguishable to the layman, interior components were applied for embellishment, which have no historical basis.

According to the authors it is most likely that the location of the hall was at the front side on the upper floor and far less likely at the rear side on the ground floor, the place of the reconstruction. The most important proof is the place of the chimneys in historical prints. In 1811 these chimneys were pulled down for the purpose of a new heating plan. Not one single clue has been found for localising the hall on the ground floor at the rear.

The article is a plea for elaborate building-historical research prior to any reconstruction and recommends operating with a certain caution in the event of lack of sufficient remains.

Once again Petersburg along the river Vecht, a comparison between two floor plans for this country estate from the Beudeker Collection and from the Collection of Peter the Great

Carla S. Oldenburger-Ebbers and Andrey L. Reiman

The Peter the Great Year 1996 / 1997 resulted in a renewed interest in Peter the Great's country houses in the Netherlands in 1696 / 1697

and 1716 / 1717 and the places and persons he visited at that time. On several occasions he stayed at the country estate Petersburg along the Vecht, owned by his friend Christoffel Brants. Brants even had a Russian bathing stove built for him. Consequently, it is not surprising that in 1717 Peter the Great received a floor plan (with buildings) of Petersburg as a gift from Brants. The well-known collector of prints, naturalia and antiquities Christoffel Beudeker also came into possession of a floor plan of Petersburg. In the article both these floor plans (a site drawing and a model drawing) are accurately compared with each other and also with the views of Petersburg published in the well-known book *De Zegepralende Vecht / A. de Leth and D. Stopendaal (1719)*. The draft drawing of the "architect" Simon Schijnvoet proves to contain quite extensive information on the dimensioning of the site and buildings. It appears that Schijnvoet still focused on the Renaissance masters and classics. He provided the mathematical layout of the site with buildings with dimensions according to the harmonious proportions of tierce and quint, analogous to those of measurable, visible forms. What lent Petersburg a truly and typically Dutch technical ingenuity is the musical ensemble of ornamental gardens, kitchen gardens, cultivation gardens and lanes, canals and quays, smoothly melting into one another in a harmonious way.

The various parts of the country estate are subsequently discussed and it is concluded that the draft drawing almost entirely corresponds to the situation executed, contrary to the situation drawn on the "clean drawing" or model drawing. The latter was mainly an ornamental drawing that was probably hanging in the house. Attention is also paid to the possible influence that the draft of the Netherlands Petersburg may have had on the situation of country estates along the banks of rivers and the Finnish Gulf in St. Petersburg (compared to the situation along the Vecht) and possibly also on the layout of the site of the country estate *Dalniye Doebki*, designed by the Dutchman Steven van Zwieten. Just as Petersburg this country estate is defined by water systems transecting the entire site.

Finally, an aerial photograph shows that a number of 18th-century structures are still quite clearly present below ground level at the site of Petersburg, such as the transverse basin behind the house, the round basins, some canals and the sight avenue. A landscape-archaeological research might provide certainty as regards any other possibly present remains. In case of a positive result a proposal to designate Petersburg as an archaeological monument would be more justified.

Dudok - 'Noorderbegraafplaats' (north cemetery) in Hilversum. All that glitters is not (yellow) gold

G. ten Caat and W. Frisart

The accompanying article deals with the discussion on the original colour of the Noorderbegraafplaats in Hilversum, designed by architect W.M. Dudok (1884-1974), and notably the buildings there. When the hall of the cemetery was put into use in 1930, the colour of the walls was white. This was the colour intended by Dudok and corroborated to the authors on the basis of research in the records, interviews and publications etc.

However, the Urban Development Department of the municipality of

Hilversum takes the view that the original colour must have been yellow. And consequently, during the large restoration in 1996 the white colour (according to the municipality only applied since World War II) was replaced by the colour yellow. All the arguments put forward by the Department in support of this are refuted by the authors, thereby also producing two authentic documents from which the white colour is explicitly evident. The article ends by expressing the hope that the original (= white) image will be restored when the building is painted again in 2001.

Samenvatting van 'The Artificial Life of Heritage' *Wim Denslagen*

De manier waarop de overheid van Kathmandu in Nepal de tempel van Akash Bhairava aan Indra Chowk restaureert, lijkt overgenomen van specialisten uit het Westen. Het uitgangspunt hierbij is de reconstructie van de oorspronkelijke toestand van het monument. De meest recente westerse inzichten, die juist de nadruk leggen op het bewaren van een monument in zijn overgeleverde toestand, zijn waarschijnlijk te exclusief en genieten over het algemeen zo weinig erkenning, dat ze er geen of nauwelijks invloed hebben. In scherpe tegenstelling tot deze door de overheid gesteunde manier van restaureren, staat de manier waarop de meeste niet door de overheid beschermde tempels in Nepal worden hersteld en onderhouden. Buiten de invloedssfeer van de lokale overheid en de internationale instanties zijn de oude tempels overgeleverd aan de smaak van de gelovigen.

Het verschil tussen het westerse vakmanschap en de lokale handwerksman is onmiddellijk zichtbaar en daardoor wordt de wetenschappelijk gerestaureerde tempel in zekere zin ontheven aan de couleur locale. Een dergelijke tempel is als het ware een westerse projectie geworden van oosterse schoonheid, terwijl de andere tempels met hun schreeuwende kleuren, moderne materialen en hun vaak 'kitscherige' uitdossing de directe expressie zijn van de inheemse cultuur. Deze categorie is natuurlijk ook sterk door het Westen beïnvloed, bijvoorbeeld in de toepassing van moderne materialen, maar deze invloed is op een onwesterse manier verwerkt.

Het lijkt er dus op dat de monumenten die op een wetenschappelijke manier zijn gerestaureerd, vervreemd worden van de inheemse cultuur, terwijl de inheemse cultuur te weinig respect toont voor de historische waarde van de monumenten, althans in de ogen van westerse specialisten. Maar deze 'aangetaste' monumenten zijn in ieder geval wel echt oosters, terwijl de wetenschappelijk gerestaureerde monumenten een soort gezuiverde vorm van de oosterse cultuur uitstralen. Deze tegenstelling is niet typisch voor Nepal, maar is er misschien wel opvallender dan elders en dat komt vermoedelijk vooral door de grote druk van wat men de culturele ontwikkelingshulp zou kunnen noemen. Die moet wel blijven, natuurlijk, maar dan met minder voorschriften van westerse specialisten. De invloed van het Westen op de Nepalese cultuur is niet meer weg te denken, maar het zou, denk ik, beter zijn voor de continuïteit van deze cultuur wanneer de opvattingen van westerse specialisten minder duidelijk aan de lokale historische architectuur af te lezen zouden zijn. Te voorkomen is dit natuurlijk nooit helemaal, want westerse maatstaven worden soms zonder enige druk van buitenaf overgenomen, bijvoorbeeld omdat men denkt dat het Westen 'verder' is op dit gebied dan Nepal.

AUTEURS

Drs. mr E. H. Mattie is verbonden aan het bouwhistorisch- en stedenbouwkundig onderzoeks- en adviesbureau Mattie & De Moor.

Cees van Soestbergen is beeld- en ornamentsnijder als docent verbonden aan het I.C.N. te Amsterdam. Van Soestbergen reconstrueerde onder andere een 17de-eeuwse robbelbank (robbelijstmachine) en het beeldsnijwerk van de Batavia. Zowel in het lesgeven als in de praktijk staat de ambachtelijke kennisoverdracht voorop.

Drs. C. S. Oldenburger-Ebbers studeerde biohistorie en plantencologie aan de Universiteit Utrecht. Sinds 1980 conservator van de Bibliotheek Wageningen Universiteit en Resaerchcentrum. Medeauteur van de *Gids voor de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur*, 4 delen; Rotterdam, 1995, 1996, 1998 en 2000. Onderzoek gericht op de Nederlandse landschapsarchitectuur in het algemeen en de beplantingsgeschiedenis in het bijzonder. Actief in het veld van de bescherming van het groene culturele erfgoed. Sinds augustus 2001 werkzaam bij Oldenburgers Historische Tuinen/OHT; (www.historischetuinen.nl).

A. L. Reiman landschapsarchitect. Hoofd van de Afdeling Landschapsarchitectuur, van UGIOP (State Protection of Historical and Cultural Monuments Inspection Sint Petersburg, Rusland).

Gré ten Caat en **Wim Frisart**, beiden enthousiaste vrijetijdsvotografen, zijn gewend met een deskundige manier van kijken objecten goed te observeren en vast te leggen. In dat verband en omdat zij bovendien ook nog als architectuurliefhebbers in Hilversum woonachtig zijn, hebben de monumenten van architect Dudok hun speciale aandacht.

De respectievelijke beroepswerkzaamheden spelen en speelden zich af binnen de media(TV) en wel bij een actualiteitenrubriek en facilitaire planning.

Prof. dr. Wim Denslagen is als architectuurhistoricus werkzaam bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en is daarnaast bijzonder hoogleraar in de theorie en geschiedenis van de monumentenzorg aan de Universiteit Utrecht. Hij publiceerde onder meer *Architectural Restoration in Western Europe: Controversy and Continuity* (Amsterdam, Architectura & Natura Press, 1994). Hij werkt aan een boek over de theorie van de monumentenzorg in de moderne maatschappij en aan een uitgave van belangrijke historische teksten uit de geschiedenis van de monumentenzorg.

is onderdeel van Synecon ICT

Onze bijdrage voor 'het jaar van het interieur':

DRAADLOZE DATACOMMUNICATIE & CORDLESS TELECOM INFRASTRUCTUUR

- Voorkomt onnodige **beschadiging van monument of het interieur**.
- Korte installatie tijden door minimaal gebruik van **kabelinfrastructuur**.
- **Flexibel** gebruik van werkruimten door het ontbreken van vaste aansluitpunten.
- Eigen technische dienst met **remote beheerfaciliteiten**.
- Netwerkbeheer wordt door **AT&A** verzorgd.
- Gerenommeerde leveranciers zoals **ATH** met **Siemens** producten voor cordless telefooncentrales en bureausystemen.

WG Plein 153 1054 SC AMSTERDAM

Telefoon: 020 – 618 85 88
email: info@atagroep.nl

of 010 – 46 25 999
site: www.atagroep.nl

Zestien miljoen mensen, op dat kleine stukje aarde. Nederland is een dichtbevolkt land, waarin we zorgvuldig moeten omgaan met de ruimte. We moeten de omgeving waarin we wonen, werken en recreëren leefbaar houden. Creatieve oplossingen zoeken bij de verdere inrichting van ons land. Zodat we ons land aan onze kinderen kunnen nalaten zoals we het zelf zouden willen aantreffen.

De vierduizend medewerkers van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer werken daar dagelijks aan. Door in nauw overleg met andere overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven beleid te maken op de terreinen 'wonen', 'ruimte' en 'milieu'. En door toe te zien op de naleving van bijvoorbeeld milieuregels en de regels voor bestemmingsplannen. Ook is het ministerie verantwoordelijk voor de gebouwen van de rijksoverheid.

Het ministerie van VROM heeft zijn werknemers veel te bieden. Gelooft het of kijk op www.minvrom.nl.

RESTAURATIE-EXPERT ALS SENIOR RAADGEVEND INGENIEUR v/m

- Rijksgebouwendienst
- salaris maximaal f 10.352,- bruto per maand
- 36 uur per week
- standplaats Den Haag

WAT DOEN WIJ?

Zorgen voor de rijksgebouwen in ons land, in het bijzonder voor een deel van de 500 monumenten, die zo'n 20% van het vloeroppervlak beslaan. Dat is de taak van de afdeling Architectuur & Restauratietechniek van de directie Ontwerp & Techniek. Het uitgangspunt is behoud door een passend en economisch verantwoord gebruik. De afdeling onderzoekt, adviseert over, ontwerpt en realiseert renovatie- en restauratieprojecten. Musea, archieven, penitentiaire inrichtingen, gerechtshoeven en de koninklijke paleizen zijn voorbeelden van objecten en projecten waar onze afdeling mee te maken heeft.

WAT VERWACHTEN WIJ VAN U?

U adviseert opdrachtgevers en gebruikers over alle aspecten van restauratie(techniek) en bent verantwoordelijk voor zeer complexe, interdisciplinaire (advies)projecten. Naast advisering staan processturing en onderzoek centraal. U zorgt voor de kwaliteitsborging van de adviezen en draagt bij aan de beleids- en instrumentontwikkeling.

Wij vragen TU-bouwkunde of gelijkwaardig en brede, gedegen kennis van en ervaring met restauratie. U hebt ruime ervaring als projectleider en adviseur, bij voorkeur bij een architectenbureau. U kunt interdisciplinaire teams aansturen en bent kundig in processturing. De functie vraagt om een groot initieënd en integrerend vermogen, flexibiliteit, resultaatgerichtheid en daadkracht. Uitstekende mondelinge en schriftelijke vaardigheden en bekendheid met geautomatiseerde werkprocessen (IBIS, calque, Stabu, e.d.) completeren uw profiel.

INFORMATIE

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de architecten ir. J.D. Mol, telefoon 070 - 339 1703 en/of ir. R.M.I.F. van Roosmalen, telefoon 070 - 339 1696. Een assessment kan deel uitmaken van de selectieprocedure. Uw schriftelijke reactie kunt u binnen 2 weken o.v.v. vacaturenummer R11-717 richten aan:

Ministerie van VROM
Rijksgebouwendienst
Directie Ontwerp & Techniek, afd. Personeel
interne postcode 440
Postbus 20952, 2500 EZ Den Haag

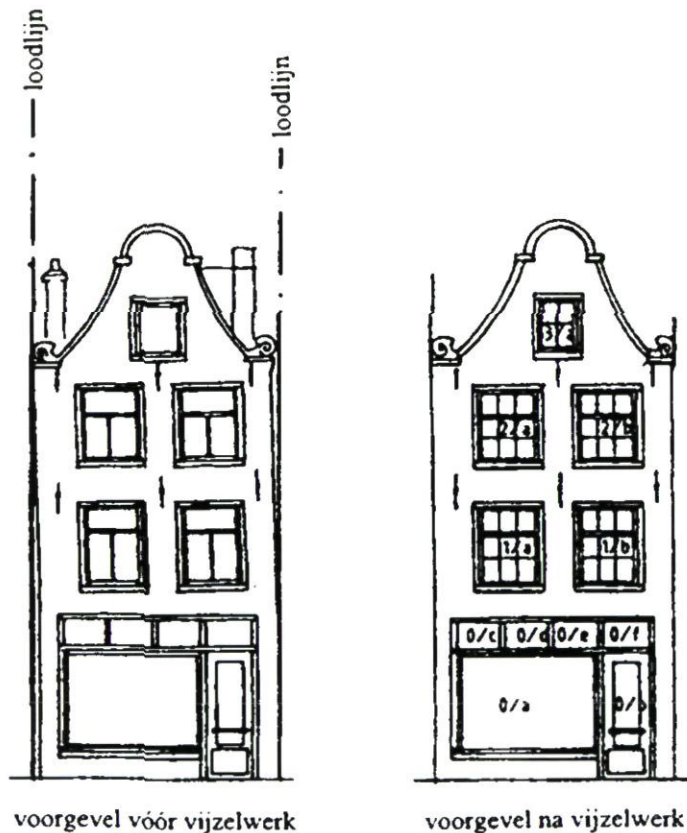
Graag geen acquisitie naar aanleiding van deze advertentie.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

architectenbureau

Vroom

**Project: Runstraat 27 te Amsterdam
in opdracht van Stadsherstel Amsterdam BV**

De restauratie van dit 17e eeuwse monumentaal pand omvat o.a. de herindeling van de binnenruimte, het herstellen van de fundering en het restaureren van de voorgevel waaronder het opvijzelen van de voorgevel met ca. 40 cm.

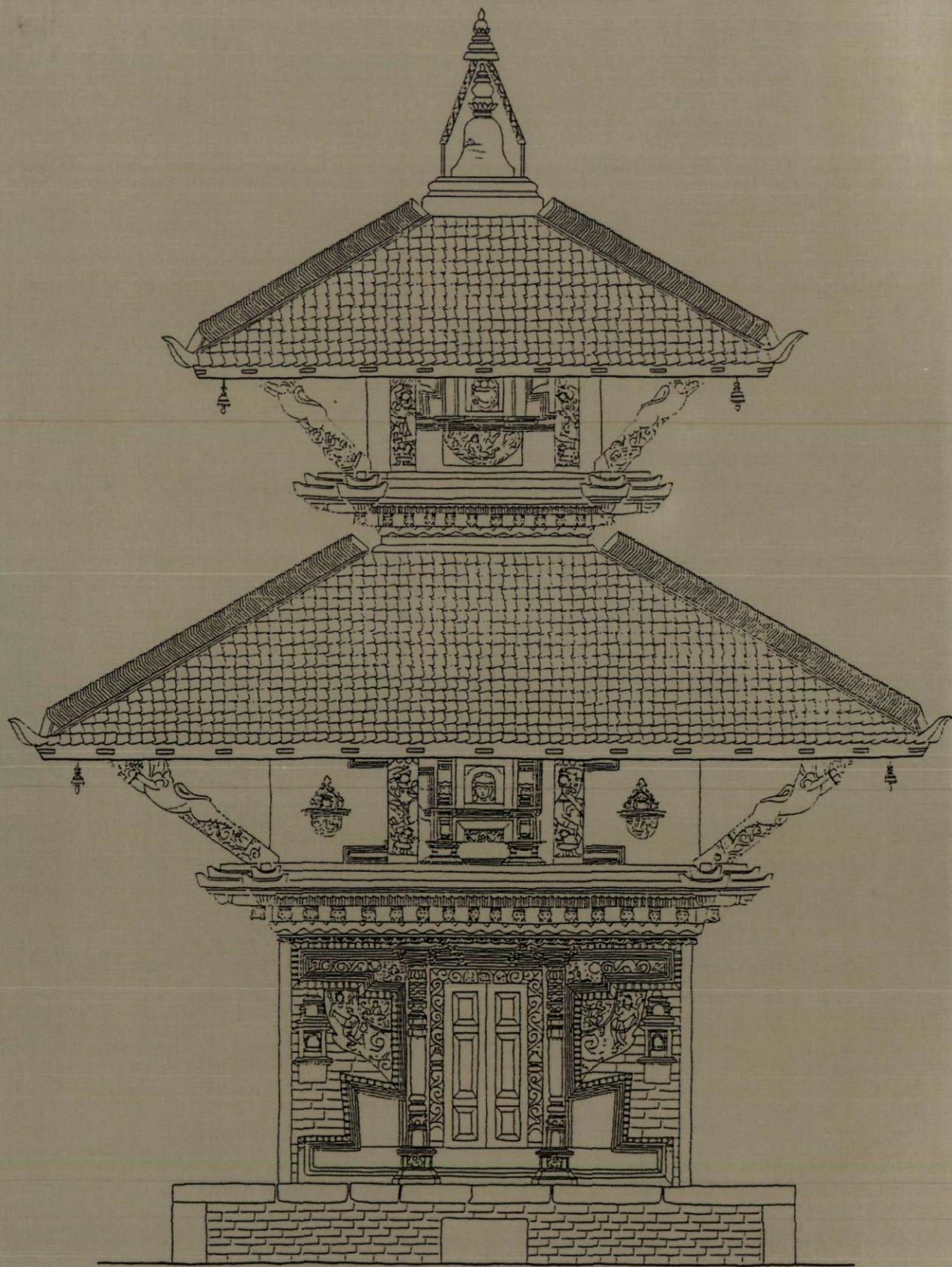
Het bureau, onder leiding van architect ir. W. Vroom, is gevestigd in een inmiddels gerestaureerd wevershuisje gelegen aan de Vijzelgracht te Amsterdam.

Vanuit dit eeuwenoude pand -rond 1670 ontworpen door architect Philip Vingboons- houdt het bureau zich bezig met het restaureren, het renoveren en het ontwerpen en herinrichten van ruimtes van Amsterdamse (grachten) panden. Het geven van adviezen op het gebied van renovatie heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld tot een specialisme binnen ons bureau; de restauratie- en renovatie architect van nu zal in staat moeten zijn om op elk niveau te adviseren en de juiste oplossingen aan te dragen.

Voor ons bureau begint de aanpak van een project bij het analyseren van het monument zelf. De gegevens die tijdens de opname en het inmeten van het pand naar voren komen, leggen de reeds in het pand aanwezige cultuurhistorische waarde bloot. Van hieruit werkt het bureau naar een ontwerp, waarin de wensen en eisen van de opdrachtgever centraal staan.

Vijzelgracht 6-sous
1017 HR Amsterdam
T. 020 620 8132

website: www.vroomarch.nl
email: info@vroomarch.nl

0 1 2M